

Шухрат Эргашев, Бегзод Хоҷаев,
Ўамшед Абдуллоев

ТАЪРИХИ ҶАҲОН

(солҳои 1918 – 1991)

*Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи 10-уми муассисаҳои
таълими миёна*

Нашри якум

Вазорати таълими халқи Республикаи Ўзбекистон
тасдиқ намудааст

Тошканд
«TURON-IQBOL»
2017

УЎК 94(100)(075.3)=222.8

КБК 63.3(0)

Э 73 Эргашев Шухрат

Таърихи ҷаҳон [Матн]: Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи 10-уми муассисаҳои таълими миёна / Ш. Эргашев, Б. Хочаев, Ҷ. Абдуллоев. – Тошканд: «Turon-Iqbol», 2017. – 144 с.

КБК 63.3(0)я721

Муҳаррири масъул:

Доктори илмҳои таърих, профессор **М. Раҳимов**

Муқарризон:

номзади илмҳои таърих **Т. Бобоматов;**

номзади илмҳои таърих **А. Абдуқодиров;**

сарметодисти Маркази таълими ҷумҳуриявӣ **Ш. Сафарова;**

муаллими тоифаи олии аз таърихи мактаби 266-уми ноҳияи Сергелии

шаҳри Тошканд **З. Умарова;**

муаллими фанни таърихи литсейи академии рақами 2 назди Донишгоҳи давлатии

Қаршӣ **Б. Раҳимов;**

муаллими фанни таърихи коллеҷи касбу ҳунари нақлиёти шаҳри Тошканд

Х. Матқурбонов;

Аломатҳои шартӣ

Супориш оид ба
кор бо интернет

Эзоҳи шартӣ

Ба хотир оред

Супориш оид ба
кор бо асари
бадеӣ-таърихӣ

Супориш оид ба кор
бо харита

Дар хотир доред

Супориши
эҷодӣ

Худатонро санҷед

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби республика чоп шудааст.

ISBN 978-9943-14-478-1

© Ш. Эргашев ва дигарон., 2017.

© «TURON-IQBOL», 2017.

МУҚАДДИМА

Он даври таърихи инсоният, ки аз итмоми Ҷанги якуми ҷаҳон – соли 1918 оғоз шуда, то имрӯзо дарбар мегирад, «**Таърихи навтарин**» ном бурда мешавад.

«**Таърихи навтарин**» дар тараққиёти ҷамъияти инсонӣ ҳамчун даври гузариш аз **тамаддуни (сivilизатсияи) индустриалӣ ба тамаддуни постиндустриалӣ** таъриф дода мешавад.

Дар даври таърихи навтарин метавон се зинаи нисбатан мустақилро ҷудо намуда нишон дод. Зинаи якум солҳои **1918–1945** – даври оғози ҷаҳонӣ, инқилобҳои сотсиалистӣ ва миллий-озодихоҳӣ, қарор ёфтани сохтори тоталитарии Германия, Италия, Япония, СССР, ғузуршавии зиддиятҳои иҷтимоӣ намоён шуд. *Мазмуни ин зинаро муборизаи байни ду модели асосии тараққиёти ҷамъият – сохторҳои либералӣ-демократӣ ва тоталитарӣ ташкил медиҳад.*

Зинаи дуюм солҳои **1945–1991-ро** фаро мегирад. Мазмуни ин давра барҳам ёфтани сохтори мустанлақдорӣ ва ташкил ёфтани давлатҳои зиёди мустақил, «ҷанги сард», пойгаи мусаллаҳшавии дунёро ба сари ҷариҳои ҳалокати ядрои оварда ташкил мекунад. *Зиддияти глобалии байни мамлакатҳои Ғарб ва лагери сотсиалистии баъди Ҷанги дуюми ҷаҳон ташкил ёфта ҷиҳати ҳосил ин давраи ташкил мекунад.*

Зинаи сеюми аз соли **1991 оғозшуда** бо ҷаҳонии сохтори ду қутби дар муносибатҳои байналхалқӣ ташкил ёфта, барбод шудани соҳи сотсиалистӣ, барҳам хӯрдани СССР ва ба роҳи тараққиёти мустақил рафтани республикаҳои собиқ Шӯравӣ сар мешавад. *Ин давра бо глобалишавии тамаддуни ҷаҳонӣ, босуръат шудани тараққиёти мамлакатҳои «дунёи сеюм», ғузуршавии зиддиятҳои байни тамаддунҳо тавсиф мешавад.*

Тамаддуни индустриалӣ – тамаддуниест, ки ба тараққиёти саноат ва фан-техника асос ёфтааст.

Тамаддуни постиндустриалӣ – ҷамъияте, ки дар иқтисодии он сектори сермаҳсули саноат, дастовардҳои фан ва технологияҳои ахборӣ дар даромади дохилии миллий дар соҳаҳои иқтисодӣ ва дигар намуди фаъолиятҳо рақобат устувор аст. Дар нисбати ин тамаддун ҳамчунин истилоҳи ҷамъияти ахборӣ ҳам истифода мешавад.

МАВЗЎИ 1: МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛХАЛҚӢ ДАР СОЛҲОИ 1918-1939

Ҷанги якуми ҷаҳон ба муносибатҳои байналхалқӣ ва ҳаритаи сиёсии дунё таъсири калон расонид. Империяҳои Германия, Австрия-Венгрия ва Усмониҳо пош хӯрданд, дар Аврупо мамлакатҳои нав пайдо шуданд, дар Руссия монархия завоҷ ёфт. Ҳамзамон бо итмом ёфтани ҷанг мамлакатҳои ғолиб барои ҷорӣ намудани тартиби нав дар муносибатҳои байналхалқӣ, муайян кардани қиёфаи баъдиҷангии дунё ба Париж ҷамъ омаданд.

Сабабҳои ба вучуд омадани Ҷанги якуми ҷаҳон дар чӣ буд? Қадом воқеа баҳонаи саршавии ҷанг шуд?

Д. Ллойд Ҷорҷ, Ж. Клемансо ва В. Вилсон (аз чап).

Конференсияи сулҳи Париж. Дар қасри Версали наздикии Париж соли 1919 аз 18 январ то 21 январи соли 1920 бо иштироки вакилҳои 27 давлат конференсияи сулҳ шуда гузашт. Дар конференсия нақши ҳалқунандаро «Сегонаи калон» – сарвазирони Британияи Кабир ва Франция Дэвид Ллойд Ҷорҷ, Ҷорҷ Клемансо ва Президенти ИМА Вудро Вилсон бозиданд. Баъди баҳси дурудароз дар ҷараёни конференсияи мазкур бо Германия шартҳои сулҳ аниқ карда шуданд.

28 июни соли 1919 Германия **шартномаи сулҳи Версалро** имзо кард. Мувофиқи шартнома Германия ҷавобгари ягона барои саршавии Ҷанги якуми ҷаҳон эълон карда шуд. Ӯ ба ғоидаи давлатҳои ғолиб бояд ҳеле бисёр – **132 млрд марка репаратсия** (товон) мебардохт. Баъд бо давлатҳои дигари мағлуб, ки иттифокчиҳои Германия буданд – Австрия, Булғория (Болгария), Венгрия ва Туркия ҳам ҳамин хел шартномаҳо ба имзо расид.

Ташкил карда шудани Лигаи Миллатҳо. Сохтори мандатӣ. Бо таъаббуси Президенти ИМА Вудро Вилсон дар конференсияи сулҳи Париж ташкилоти байналхалқӣ – **Лигаи Миллатҳо** ташкил ёфт. Мубориза баҳри сулҳ дар тамоми ҷаҳон, масъалаҳои ҳамкорӣ дар байни халқҳо ва амният чун вазифаҳои асосии Лигаи Миллатҳо муайян карда шуданд. Даставвал мамлакатҳои мағлуб ва Руссияи Шӯравӣ ба он қабул карда нашуданд.

Шартномаи сулҳи Версал... Лигаи Миллатҳо...

«Сегонаи калон» ин... Сохтори мандатӣ...

Барои аз тарафи давлатҳои ғалиб тақсим карда гирифтани мустамликаҳои Германия ва заминҳои дар Шарқи Наздик ҷойгиршудаи Туркия ба Устави Лигаи Миллатҳо мафҳуми мандат, яъне мафҳуми ваколат барои идораи ягон ҳудуди маълум дароварда шуд. Аз номи Лигаи Миллатҳо дар моҳи майи соли 1919 Британияи Кабир ва Франция барои идораи ҳудудҳои азим дар Осиё ва Африка мандат гирифтанд. Ба ҳамин тариқ, Лигаи Миллатҳо, ки чун воситаи «Сулҳи абадӣ» эълон шуда буд, ба ҷараёни аз тарафи давлатҳои ғалиб тақсим карда гирифтани дунё ҳукми қонунӣ дод, ғалабаи иттифоқчиёро дар ҷанг мустақкам намуд.

Конференсияи Вашингтон. Бо мақсади ҳал намудани муаммоҳои баҳсталаб дар Шарқи Дур ва уқёуси Ором ва маҳдуд намудани миқдори аслиҳа дар баҳр аз **12 ноябри соли 1921 то 6 феввали соли 1922** бо иштироки вакилони нӯҳ давлат **Конференсияи Вашингтон** шуда гузашт. Дар конференсия нақши асосиро ИМА, Британияи Кабир ва Япония бозиданд. Моҳи **декабри соли 1921** дар конференсияи Вашингтон дар байни чор давлат – ИМА, Британияи Кабир, Франция ва Япония шартнома ба имзо расида, ҳуқуқҳои ин давлатҳо дар соҳибӣ қардан ба ҷазираҳои худ дар ҳавзаи уқёуси Ором кафолатнок карда шуд.

Соли **1923** шартномаи сулҳи Лозанна имзо шуда, дар он сарҳадҳои баъдичангии Туркия муайян карда шуд ва истиқлолияти он тан гирифта шуд. Ин охирин шартномаи калон буд, ки ба тағйиротҳои ҳудудии баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ба миён омада ҳукми қонунӣ додааст.

Шартномаҳои солҳои 1919–1923 ба имзо расида ва нисбати нави қувваҳо дар ҷаҳон номи муносибатҳои байналхалқии сохтори **Версал-Вашингтон-ро гирифт**. Сохтори Версал-Вашингтон ба дунё ҳукмрон шудани якҷанд мамлакатро қарор дод, дар сиёсати ҷаҳонӣ ба дараҷаи ҳисшаванда пурзӯр шудани таъсири ИМА-ро нишон дод. Ба ҳамин тариқ, дар байни ғалибон

Зулми репаратсия.
Плакати немисӣ.

ва мағлубон зиддиятҳо ташаккул ёфта, дар натиҷа, ба ҳаракати мағлубон барои қасдгирӣ, қарор додани тартиби боадолатона ба ҷанги нав овард.

Сарҳадҳои мамлакатҳои Аврупо баъди Ҷанги якуми ҷаҳон. Соли 1929.

Баъди Ҷанги якуми ҷаҳон дар як қатор мамлакатҳои Ғарб ҳаракатҳои рости радикалӣ, экстремистӣ ба вучуд омада, бо номи умумии **фашизм** номбар шуд. Пешвоёни ҳаракати фашистӣ аз сафсатабозии иҷтимоӣ ба таври васеъ истифода бурданд, ҳаракат намуданд, ки ба ҳисси миллии одамон таъсир расонанд, ба миллати худ ваъда доданд, ки адолати иҷтимоиро қарор дода, шакли ба онҳо маъқули «ҷамъияти нав»-ро хоҳанд сохт.

Воситаи «Судҳи абадӣ»...

Сохтори Версал-Вашингтон ин...

Конференсияи Вашингтон...

Фашизм ин...

Бўҳрони сохтори Версал-Вашингтон ва барбод шудани он. Сохтори Версал-Вашингтон амонат баромад. Он ба туфайли зиддияти дар байни мағлубон ва ғолибон буда тадричан вайрон шудан гирифт. Ба қувваи ҳарбӣ таъя намудан аз бисёр чиҳат мавқеи мамлакатҳои капиталистиро дар майдони байналхалқӣ муайян кардааст. Баъди ҳамин аз ягон конференсияе, ки дар бобати маҳдуд намудани пойгаи мусаллаҳшавӣ гузаронида шудааст, натиҷаи мусбӣ гирифта нашуд, дар онҳо ба муоҳида омада нашуд.

Оқибат ба солҳои 1930 омада, ба сохтори Версал-Вашингтон дар Аврупо ягон мамлакат амал намекард. Бўҳрони ин сохтор дар байни давлатҳои бузург барои манфиати хеш муборизаро авҷ гирифт. Дар байни мамлакатҳои муттаҳид, аз як тараф Британияи Кабир ва Франция, аз тарафи дигар Германия, Италия ва Япония иттифокҳои ҳарбӣ-сиёсии ба ҳам зид шакл ёфт. СССР ва ИМА бо мақсади аз ин зиддиятҳо ба манфиатҳои хеш истифода кардан интизор шуданро афзал донистанд.

Дар ҳамин давр Япония ба амалӣ кардани нақшаҳои таҷовузкаронаи худ дар Шарқи Дур оғоз намуд. Солҳои 1931–1932 Япония Манҷурияро забт намуд ва давлати лўхтакмонанди Манҷоу-Горо ташкил кард. Соли 1933 Япония аз Лигаи Миллатҳо баромад. Баъди ин бар зидди Хитой таҷовузро пурзӯр намуд ва соли 1937 моҳи июл ҳаракатҳои калонмиқёси ҷангиро сар карда, Хитойи Марказӣ ва як қатор ҳудудҳои дигарро зер карда гирифт. Ҳамин тариқ, дар Осиё низ оташи ҷанг пайдо шуд, дунё охишта-охишта, қадам ба қадам сўйи ҷанги ҷаҳонии нав ба ҳаракат оғоз намуд.

Конференсия (konferentia – ба як ҷой ҷамъ мекунам) – ҷамъомади вакилони давлат ё ки ҳизб, ҷамоат ва олимон, ки барои муҳокимаи масъалаи муайян гирд омадаанд

Лигаи Миллатҳо – ташкилоти байналхалқӣ, ки баъди Ҷанги якуми ҷаҳон ҳамкориҳои халқҳоро дар роҳи сулҳ ва амният ба амал мебарорад.

Фашизм (иттиҳод) – ҷараёни сиёсии солҳои 1920 дар Италия пайдо шуда. Баъди ба сари ҳокимият омадан фашистон диктатураи террористиро ба вуҷуд оварданд, ки шаклҳои ашаддӣ зўриро истифода намуда, аз болои ҷамъият назорати умумиро ҷорӣ намудааст.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Давлатҳои ғолиб дар Конференсияи сулҳи Париж кадом мақсадҳоро дар назар доштанд?
2. Конференсияи Вашингтон бо кадом мақсад даъват шуда буд? Дар бораи натиҷаҳои он нақл карда диҳед.
3. Сабабҳои таназзули сохтори Версал-Вашингтон дар чӣ буд?
4. Даври Ҷанги якуми ҷаҳон ва баъди он дар тараққиёти мамлакатҳои Осиё ва Африка чӣ гуна давр шуд?
5. Барои чӣ Лигаи Миллатҳо самаранок фаъолият карда натавонист?

Кори мустақилона

Бо харитаи дар матн овардашуда шинос шавед ва ба тақсимои сиёсӣ-ҳудудии Аврупо баъди Ҷанги якуми ҷаҳон эзоҳ диҳед.

Дар мавзӯи «Оқибатҳои Ҷанги якуми ҷаҳон дар ҳамин аст, ки ...» эссеи асоснок кардашуда нависед.

МАВЗҶИ 2: БОСУРЪАТ ШУДАНИ ТАРАҚҚИЁТИ ИЛМӢ-ТЕХНИКӢ ДАР СОЛҶОИ 1918-1939, МУВАФФАҚИЯТҶОИ ИЛМУ ФАН

Дар ин давр яке аз омилҳои муҳими қиёфаи иҷтимоӣ-иқтисодии дунё тағйир дода тараққиёти илмӣ-техникӣ гардид. Ҷараёни дароз давом кардаи ба қувваи истехсолкунанда табдил додани фан ба итмом расида, дар аввалҳои асри XX ба инқилоби илмӣ-техникӣ овард.

Инқилоб дар фанҳои дақиқ ва табиӣ. Кашф шудани энергияи ядрой ба аҳамияти амалӣ молик будани донишҳои назариро намоён кард. Энрико Фермии америкой ва Фредерик Ҷолио-Кюриҳои франсиявӣ ғояро оид ба дар натиҷаи реаксияи мусалсали ҷараёни порчашавии уран ҳосил шудани миқдори азими энергияро ташаққул доданд.

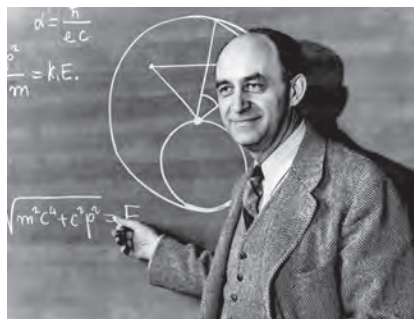

То охири асри XIX ва аввалҳои асри XX дар соҳаи илму-фан инсоният ба кадом дастовардҳо соҳиб шудааст?

Дар ҳамин давр самти алоҳидаи физика – физикаи атомӣ ташаккул ёфт. Соли **1938** олимони германиягӣ реаксияи мусалсали таҷзияи ядроҳои уранро кашф намуданд. Дар назди инсоният муаммои мураккаби истифодаи энергияи атом пайдо шуд.

Тадқиқотҳо дар соҳаи ба вучуд овардани бомбаи атомӣ дар Германия, Иттиҳоди Шӯравӣ ва як қатор мамлакатҳои дигар давом дода шуданд. Аммо ИМА аз рақибони худ хеле пеш рафт. Соли **1942** дар Чикаго Энрико Ферми аввалин реактори атомиро офарид. Аввалин бомбаи атомӣ соли **1945** дар полигони штати Нью-Мексикои ИМА тарконида шуд.

Ба амалиёт тадбиқ шудани назарияҳои нав дар соҳаи физика ба ихтироъҳои зиёди техникаӣ сабаб шуд. Аввалин бор дар таърих тасвири ҳаракатнокро бо ёрдами найчаи электронӣ-нурӣ ба масофа нақл намуданро соли **1928** ихтироъкорон Борис Грабовский ва Иван Белянский дар **Тошканд** ба амал бароварданд. Олимон ин таҷрибаи дар трестии трамваи Тошканд гузаронидашударо пайдошавии телевизиони замонавӣ меҳисобанд. Ҳамин тариқ **асри телевизион** оғоз шуд.

Энрико Ферми – ихтироъкори реактори атомӣ.

Солҳои 1920 даври қор болои кинои овозӣ шуд. Баъди таҷрибаҳои зиёд мутахассисон филми «Навозандаи ҷаз»-ро, ки соли **1927** дар Нью-Йорк намоиш дода шуд, ба сифати аввалин кинои овозӣ тан гирифтанд. Кинои овозӣ, ки дар байни тамошоҳо оммавитаринаш буд, ҳамин тавр даври худро оғоз намуд.

Дар аввалҳои асри XX фанни биология низ бошиддат ривоч ёфт. Соли **1922** олимони физиолог Чон Маклеод ва Фредерик Бантинг дар натиҷаи таҷрибаҳои зиёд ба гирифтани гормони инсулин аз захирадон муваффақ шуданд. Акнун диабет қанд касалии бедаво нашуда монд. Кашф шудани инсулин чун яке аз кашфиётҳои бузургтарини асри XX тан гирифта шуд, Чон Маклеод ва Фредерик Бантинг дар соҳаи физиология ва тиббиёт сазовори мукофоти Нобел гаштанд.

Бомбаи атомӣ... Нахустин кинои овозӣ ин...

Дар ҳамин давр кашф гардидани витаминҳо, гормонҳо ва муваффақиятҳо дар соҳаи вирусология ба аҳамияти калон молик шуданд. Ин кашфиётҳо ба пайдошавии саноати микробиология асос гардиданд. Ривоч ёфтани биология ба фанҳои мушобеҳи он – кимё ва тиббиёт таъсири амиқ расонид.

Кашфиётчи инсулин
Александр Флеминг.

Соли 1928 олими британиягӣ Александр Флеминг дар лабораторияи худ зарфҳои муддати дароз хобидаро ҷамъ карда истода, чашмаш ба мағори яке аз он зарфҳо меафтад. Вақте онро тафтиш карда мебинад, аниқ мегардад, ки он мағори ба намудҳои ноёби **Penicillium** мансуб аст. Кашф шудани пенитсиллин, баъдтар антибиотикҳои дигар (стрептомитсин ва дигарҳо) дар даво намудани касалиҳои сироятӣ инқилоби ҳақиқӣ гашт. Соли 1945 **Александр Флеминг** сазовори мукофоти Нобел гашт. Аксарияти касалиҳоро бе пенитсиллини Александр Флеминг кашфкарда ва авлоди нави антибиотикҳо ҳоло ҳам даво кардан мумкин намешуд.

Ба солҳои 1930 омада тараққиёти фанҳои табиӣ чун физика, кимё имкони офаридани маводи нав ва хеле мустаҳкамро дод. Дар **ИМА ва Германия** кашф шудани нахҳои сунъии капрон, перлон, нейлон, қатрони синтетикӣ имконияти гирифтани маводи хеле босифати конструктивиро додааст. Баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ба таври оммавӣ истеҳсол кардани онҳо сар шуд.

Ба охириҳои солҳои 1930 омада қисми асосии саноати мамлакатҳои мутараққӣ барқонида шуд. Авиатсияи шаҳрвандӣ, телеграф, радиопунаванӣ ба таври васеъ оммавӣ шуд. Соли 1927 радиокорпоратсияи машҳури Британияи Кабир **Би-би-си** таъсис карда шуд.

Соли 1928... Би-би-си...

Пенитсиллин... Ба мукофоти Нобел муносиб шудагон...

Навигариҳои фан ва техника ҳаёти маишӣ ҳаррӯзаи одамонро тағйир дод. Дар қисми бод ва миёнаҳои аҳолии автомобилҳои шахсӣ пайдо шуданд. Аксарияти коргарон ба кор бо велосипед ва мототсиклҳо мерафтагӣ шуданд. Истифода аз техникаи маишӣ – яхдонҳо, чангкашак, мошини ҷомашӯй, ҳамчунин телефон ва граммофон васеъ паҳн шуд.

Ҳулас, дар ҳамин давр кашфиётҳои оламшумул дар соҳаи физика ва фанҳои дигари табиӣ, ҳамчунин инқилоби техникӣ ба тараққиӣ тамаддуни индустриалӣ таъсири бевосита расонид. Воқеан, дар ин давр ривоч ёфтани фан ба бузургии заковати инсон мадҳия аст.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Дар асри XX сабабҳои суръатнокшавии тараққиёти илмӣ-техникӣ аз чӣ иборат буд?
2. Дар нимаи аввали асри XX натиҷаи асосии кашфиётҳо дар соҳаи физика аз чӣ иборат шуд?
3. Пайдошавии телевизиони замонавии электронӣ бо кадом ихтироъҳо вобаста буд?
4. Кашф шудани инсулин ва пенитсиллин имконияти даво кардани кадом касалиҳоро додааст?

Кори мустақилона

Аз Интернет суратҳои оид ба кашфиётҳои нимаи аввали асри XX-ро ёбед ва кластери расмдор созед.

Рӯйхати намунаҳои нав ва ҳоло қўхнашудаи кашфиётҳои нимаи аввали асри XX-ро созед.

МАВЗЎИ 3: БРИТАНИЯИ КАБИР ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Пешрафти иқтисодӣ ва ҳаракатҳои иҷтимоӣ. Чанги якуми ҷаҳон ба доираҳои ҳукмрони Британияи Кабир ғалабаи калони сиёсӣ ва обрӯ овард, империяи мустамликавӣ боз ҳам васеътар шуд, репаратсияи калон гирифта шуд. Аммо ин ғалаба ба Британияи Кабир хеле гарон афтод. Британияи Кабир, ки пеш аз ҷанг қарздиҳанда буд, аз ИМА ва доминионҳои худ қарздор шуда монд. Суръатҳои пешрафти иқтисодӣ хеле паст буда, бӯҳрон ва қарахтӣ ҳолати одатӣ гашт.

Моҳияти ислоҳоти парламентии дар Британияи Кабир гузаронидашуда аз чӣ иборат шуд?

Харитаи Британияи Кабир.

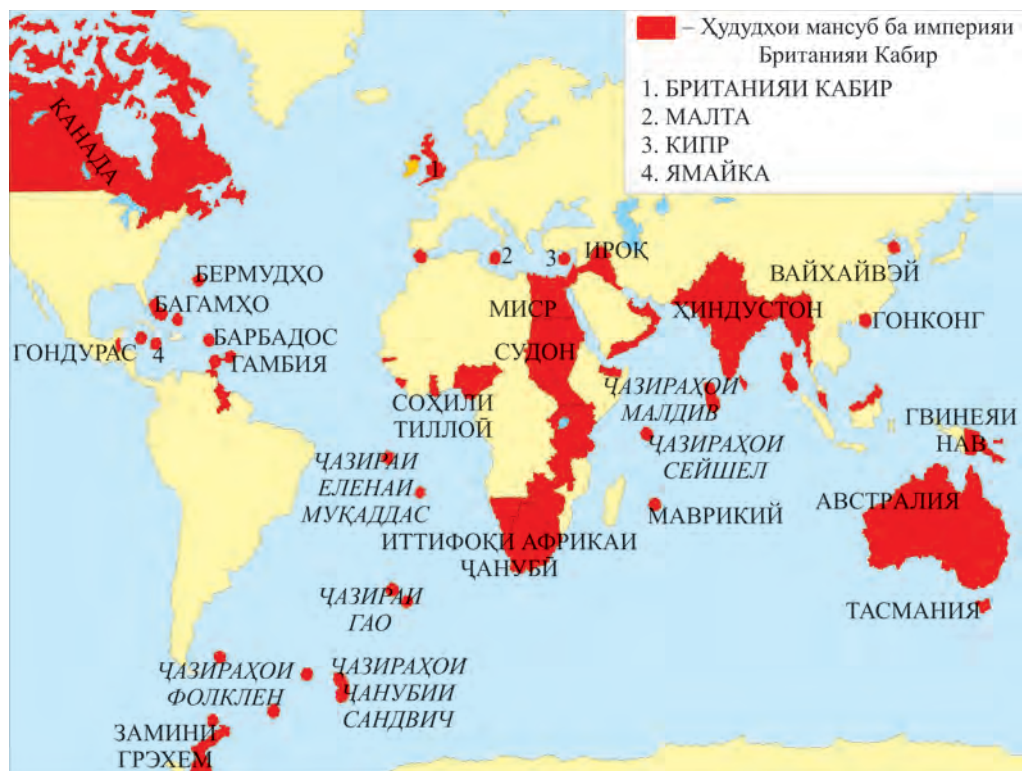
Ҳамакунга ҷойи истиқоматӣ ва инкишофи соҳаҳои нави саноат чун автомобилсозӣ, самолётсозӣ, истеҳсоли муҳаррик ва радиоаппаратҳо рӯй дод.

Дар таҷдиди иқтисодӣ Британияи Кабир босуръат тараққӣ намудани саноати ҳарбӣ низ нақши калон бозид.

Корпартоӣ намуди ҷиддӣ гирифт. Коргарон зиёд намудани музди кор ва кӯтоҳ намудани рӯзи кориҳо талаб карданд. Дар ҳамин шароит кам намудани музди кори шахтёрон дар таърихи Британияи Кабир яке аз мучороҳои иҷтимоии калон – моҳи майи соли 1926 ба корпартоии умумии коргарон сабаб шуд.

Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳон ба иқтисодиёти Британияи Кабир таъсири он қадар калон нарасонид. Аз соли 1934 сар карда мамлакат аз бӯҳрони иқтисодӣ баромадан гирифт. Соли 1937 Британияи Кабир аз рӯйи соҳаҳои асосии саноат ба нишондодҳои то бӯҳрони иқтисодии ҷаҳон расида гирифт. Афзоиши истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ асосан аз ҳисоби тез зиёд шудани соҳтмони

Ҳаёти сиёсӣ. Дар Британияи Кабир солҳои дароз **консерваторҳо** ва **либералҳо** давлатро идора намуда, дар натиҷаи интиҳоботҳои парламентӣ якдигарро иваз карда омаданд. Ин сохтори сиёсии духизбӣ дар ҷамъият барқарориро нигоҳ дошта истод.

Империяи Британияи Кабир. Солҳои 30 асри XX.

Дар ҳолати мураккаби иқтисодӣ ва сиёсии мамлакат, дар натиҷаи тағйироти дар шуури оммаи меҳнаткаш ба вучуд омада солҳои **1918 – 1924** сохтори анъанавии ду ҳизбӣ бӯҳрони ҷиддиро аз сар гузаронид. Аз ҳамин сабаб аввалҳои солҳои 1920 **лейбористон** дар сохтори сиёсии Британияи Кабир чун ҳизби дуҷум мавқеъ пайдо карданд. Онҳо дар моҳи **январӣ соли 1924** дар таърихи Британияи Ка-

Уинстон Черчилл.

бир бори нахустин ҳокимиятро идора намуданд. Ин ҳизби дар палатаи ҷамъиятӣ соҳиби на он қадар ҷойи зиёд буда дар сари ҳокимият аз як сол камтар истод, аммо дар соҳаи бехтар намудани аҳволи бекорон ва нафақагирон як қатор чораҳоро ба амал баровард.

Солҳои 1937–1940 ҳокимиятро сарвари консерваторон Невилл Чемберлен идора намуд. Дар натиҷаи соли **1938** имзо шудани **созишномаи Мюнхен** соли 1940 Невилл Чемберлен маҷбур шуд, ки аз вазифаи сарвари давлат ба истеъфо равад. Ҳокимиятро Уинстон Черчилл, ки дар таърихи асри XX Британияи Кабир чун сиёсатмадор нақши калон бозидааст, раҳбарӣ кард.

Муносибат ба мустамлика ва доминионҳо. Доираҳои ҳукмрони Британияи Кабир ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳии мустамликаҳоро бо зӯри силоҳ бераҳмона пахш намуд. Соли 1919 дар шаҳри Амритсари Ҳиндустон қўшунҳои англис намоишгарони сулҳро зер тир гирифт. Дар Миср бо мақсади пахш намудани исёни бар зидди англисҳо бархеста амалиёти ҷазо гузаронида шуд. Ба ин нигоҳ накарда, соли 1922 англисҳо маҷбур шуданд, ки истиқлолияти Мисрро тан гиранд, Британияи Кабир аз назорати сиёсати дохилӣ ва берунаи Афғонистон ва Эрон даст кашад. Ниҳоят, муборизаи садсолаи ирландҳо баҳри истиқлолият бомуваффақият хотима ёфт. Соли 1921 моҳи декабр Британияи Кабир истиқлолияти «Давлати озоди Ирландия»-ро, ки ҳуқуқи доминионро дошт, тан гирифт.

Соли 1919...

Январӣ соли 1924...

Майи соли 1926...

Дар ин давр муносибати Британияи Кабирро бо доминионҳои он – Канада, Австралия, Иттифоқи Африкаи Ҷанубӣ, Зеландияи Нав ҳуҷҷати ба ном **Статутҳои Вестминстер**, ки соли **1931** қабул шудааст, муайян карда дод. Аз рӯйи статут, доминионҳои соҳиби мустақилии дохилӣ якҷоя бо метрополиа иттифоқи ба ном **Иттиҳоди Миллатҳои Британияро** ташкил намуд.

Сиёсати беруна. Дар солҳои 1930 ҳисси тарс аз Германия, ки дастовардҳои иқтисодӣ, ҳарбӣ ва иҷтимоии худро намоиш мекард, сиёсати Британияи Кабирро муайян намуд. Дар Британияи Кабир, умуман дар давлатҳои дигари Аврупо ҳам ҳисси тарс аз фашизм бо умеди он, ки дар ҷанги оянда қувваҳои фашизм бар зидди Иттиҳоди Шӯравӣ нигаро-

нида мешавад, омехта шуда буд. Айнан ба туфайли ҳамин умед онҳо ба сиёсати таҷовузкоронаи фашистон ба таври ғаёл зиддият нишон надоданд. Ин сиёсат дар таърих номи **сиёсати «таҷовузкаунӣ ба таҷовузкаунӣ»**-ро гирифт.

Ин сиёсат бо номи сарвазир Невилл Чемберлен, ки соли 1937 ба сари ҳокимияти Британияи Кабир омадааст, вобаста аст. Бо мақсади ба тарафи шарқ нигаронидани ҷанге, ки саршавиаш муқаррар буд, Невилл Чемберлен ба Адолф Гитлер, Бенито Муссолини ва Эдуард Даладье соли 1938 **созишномаи Мюнхенро** имзо намуданд. Мувофиқи созишнома вилояти Судети Чехословакия, ки дар он асосан аҳолии ба миллати немис мансуб мезист, ба Германия дода шуд. Аммо Германия бо ин маҳдуд нашуд. Вай 1 сентябри соли 1939 ба Полша зада даромад ва Ҷанги дуҷуми ҷаҳонро оғоз намуд. 3 сентябр Британияи Кабир, ки иттифоқии Полша буд, ба Германия ҷанг эълон намуд ва ба ҳамин тариқ ба Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ҳамроҳ шуд.

Н. Чемберлен, Э. Даладье, А. Гитлер ва Б. Муссолини баъди имзо кардани созишномаи Мюнхен (аз чап).

Статут – ҳуҷҷати ҳуқуқӣ, қарори хислати баёнӣ дошта, ки асосан ба маданияти ҳуқуқии Британияи Кабир хос аст.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Британияи Кабир аз Ҷанги якуми ҷаҳон бо кадом натиҷаҳо баромад?
2. Кадом муаммоҳои тараққиёти Британияи Кабир ба корпартоии калонтарини моҳи майи соли 1926 сабаб шуд?
3. Кадом ҷиҳатҳои ба тараққиёти Британияи Кабир хос будаи ин даврро ба таври алоҳида нишон додан мумкин аст?
4. Дар муносибати байни Британияи Кабир ва доминионҳои он чӣ хел тағйиротҳо ба вучуд омаданд?
5. То саршавии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон мақсади асосии сиёсати хориҷии Британияи Кабир дар чӣ буд?

Кори мустақилона

Аз харита истифода намуда, ҳудудҳои мансуб ба Британияи Кабир бударо аз рӯйи мақомашон тасниф кунед ва эзоҳ нависед.

Мафҳумҳои асосиро оид ба таърихи Британияи Кабир дар солҳои 1918-1939 ба забони англисӣ тарҷума кунед ва ба дафтаратон нависед.

МАВЗӢИ 4: ФРАНСИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918–1939

Тараққиёти иқтисодӣ. Ҷанги якуми ҷаҳонро Франция бо ғалаба интиҳо дод. Он душмани ашаддӣ худро торумор намуд, дар қитъа акнун дигар ягон рақибӣ ҷиддӣ намонда буд. Ин ғалаба барои халқи франсуз хеле гарон афтид. Дар сеяки ҳудудҳои Франция, ки бевосита ҳаракатҳои ҷангӣ рафтаанд, корхонаҳои саноатӣ вайрон шуданд. Пул бениҳоят беқадр шуд, Франция аз ИМА қарздор шуда монд.

Ҷанг ба хоҷагии қишлоқ, саноат ва сохтори кредит зарари ҷиддӣ расонид, Франция дар ҷаҳон мавқеи кредиторӣ (қарздиҳандагии) худро қисман гум кард. Қисми калони капитал аз соҳаи кредит ба соҳаи истеҳсолот кӯчид.

Мувофиқи шартномаи Версал Франция Элзас ва Лотарингияро бозгардонида гирифт, ба муддати 15 сол ҳавзаҳои ангишти Саарро азхуд намуд, аз ҳисоби мустамликаҳои Германия империяи худро васеъ кард. Германия ба Франция репаратсияи калон пардохт.

Ҷамаи ин дар солҳои 1920 барои тараққиёти саноат шароити мусоид фароҳам овард. Намудҳои нави саноат чун автомобилсозӣ, самолётсозӣ, азнаворкарди нефт ва кимё пайдо шуд. Айни замон хоҷагии қишлоқ ҳолати қарахиро аз сар гузаронида истода, ҳаҷми тайёркунии маҳсулот дар ҳолати пешазҷангӣ буд.

Сабабҳои ба вучуд омадани Инқилоби бузурги буржуазии франсуз аз чӣ иборат буд?

Харитаи Франция.

Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонии солҳои 1929–1933 дар Франция соли 1930 оғоз шудааст. Ҳамин сол суръатҳои афзоиши истеҳсолот суст шуда, истеҳсолоти саноатӣ якбора паст шуда рафт. Дар соҳаҳои саноати металлургия, мошинсозӣ, бофандагӣ ва озуқаворӣ бӯҳрон ба вучуд омад. Пастшавии истеҳсолот ба зиёдшавии миқдори бекорон ва камшавии музди меҳнат овард.

Аз бӯҳрон тамоми қабатҳои аҳоли зарар دیدанд. Даромадҳои буржуазияи майдаи шаҳр якбора паст шуд, садҳо ҳазор савдогарони майда хонавайрон шуданд. Дар Франция истеҳсолоти саноатӣ охириҳои солҳои 1930 ҳам ба дараҷаи пеш аз бӯҳронӣ нарасид.

Сиёсати дохилӣ ва муаммоҳои иҷтимоӣ. Ба аҳволи вазнини баъди Ҷанги якуми ҷаҳон нигоҳ накарда, доираи ҳукумрони Франция «Ба ҳамаи

Яке аз кўчаҳои Париж.
Солҳои 1930.

Баъди дар Париж
пахш намудани на-
моиши фашистон.

он чӣ ки меҳостем ва ҳатто аз он ҳам зиёдтар муваффақ шудем»- гуфта халқро ором қарданӣ шуданд. Баъди ғалаба аз болои Германия дар мамлакат кайфияти шовинистӣ васеъ паҳн шуд. Маъракаи интиҳоботи **ноябри соли 1919** дар рӯҳи миллатчиғӣ ва тарсонидан аз «хавфи болшевикон» гузашт. Гурӯҳи иборат аз хизбҳои буржуазӣ, ки «Блоки миллий» номида шуда буд, ташкил қарда шуд. Блоки миллий дар интиҳобот аз 2/3 зиёдтар овоз гирифт. Ин ғалабаи калонтарини қувваҳои рост дар Франция буд.

Аммо ваъдаҳои дар интиҳобот додаи Блоки миллий иҷро нашуд, Франция то миёнаҳои солҳои 1930 дар соҳаи қонунмандии иҷтимоӣ ягон қадам ҳам ба пеш нарафт.

Гарчи ҳамин тавр бошад ҳам, дар солҳои 1926 – 1929 ҳокимият муваффақ шуд, ки беқадршавии пулро бозистонад, қимати рӯзгузарониро арзон кунад. Ба ғайрияти иҷтимоӣ эътибор қарда шуд: барои бекорӣ, пиронсолӣ, касалӣ, маъжубӣ ва ҳомиладорӣ нафақа чорӣ гардид. Дар интиҳоботи дар ҳамин вазъият гузаштаи соли 1928 ҳам қувваҳои рост ғолиб омаданд.

Солҳои 1929 – 1933 ...
Моҳи ноябри соли 1919

Элзас ва Лотарингия ...
Соли 1928 ...

Дар Франция бӯҳрони иқтисодӣ охири солҳои 1930 сар шуд. Республикаи сеюм ба душвориҳои ҷиддӣ дучор омад: дар солҳои 1929 – 1932 якчанд ҳукумат иваз шуд. Аммо ягонтои онҳо бӯҳрони иқтисодиро боздошта натавонистанд.

Соли 1934 ба сари ҳокимият боз қувваҳои рост омаданд. Дар Франция чорӣ шудани режими фашистӣ ба хавфи воқеӣ табдил ёфт. Вақте ки дар мамлакат фашистон ғайол шуда буданд, ҳукумат сиёсати бета-рафона бурд. Фақат Фронти халқӣ бар зидди фашистон ғайол ҳаракат

намуд. Аммо қувваи ростҳо онҳоро дар «советӣ»-қунонии Франция айбдор карданд. Сарвари ростҳо Пйер Лавал: «Аз Фронти халқӣ дида, Гитлер маъқул аст», – гӯён баёнот додааст. Ин шиорро аксарияти элитаи сиёсии ҳамондавраи франсуз қабул намуд. Айнан ҳамин ҳол яке аз омилҳои Республикаи сеюмро ба ҳалокат оварда расонида шуд.

Сиёсати хориҷӣ. Мубориза барои иҷро шудани шартҳои шартномаи Версал дар сиёсати берунаи Франция ҷойи марказиро ишғол мекунад.

Тирамоҳи соли 1938 ҳукумати **Эдуард Даладье** Сошиномаи **Мюнхенро**, ки якҷоя бо Британияи Кабир Чехословакияро ба Германияи фашистӣ супоридааст, маъқул кард. Дар амал созишномаи Мюнхен ба ҷанги нави ҷаҳонӣ роҳ кушод. Яке аз аввалин қурбонҳои ин ҷанг ҳуди Франция ғашт: **14 июни соли 1940** қўшунҳои немис ба Париж зада даромаданд. Ҳамон вақт аксарият нисбат ба Чехословакия – иттифоқчиҳои бо-эътимод ва содиқи Франция хиёнат шуд гуфта андеша карда буданд. Аммо ин нафақат дар нисбати Чехословакия, балки ҳоинӣ нисбати сулҳи тамоми дунё буд. Дар натиҷаи ин ҳоинӣ яке аз аввалин ҷабрдидагон халқи франсуз шуд.

Эдуард Даладье.

Дар интиҳоботи моҳи ноябри соли 1919 гурӯҳе бо номи «Блоки миллӣ» иборат аз ҳизбҳои буржуазӣ ташкил шуд.

14 июни соли 1940 қўшўнҳои немис ба Париж зада даромаданд.

Сиёсати кўтоҳандешонаи сарваронаш ба Республикаи сеюм гарон афтод: он дар зерӣ пойи қўшунҳои немис барбод шуд.

Шовинизм – миллаттароии ашаддӣ аз ҳад зиёд рости дар байни миллатҳо тухми низоъи қоранда, ки баргариши як наҷодро бар дигарон даъво мекунад.

Ростҳо – тарафдорони баякборагӣ иваз накардани соҳтори мавҷуда, дар доираи конститутисия инкишоф додани он.

Чапҳо – тарафдорони баякборагӣ иваз кардани соҳтори мавҷуда, ислоҳоти тунду тез.

Савол ва супоришҳо

1. Ҷанги якуми ҷаҳон барои Франция бо чӣ натиҷаҳо хотима ёфт?
2. Дар бораи таъсири бӯҳрони ҷаҳонии иқтисодии солҳои 1929-1933 ба Франция нақл карда диҳед.
3. Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонии солҳои 1929-1933 ба мувозинати иқтисоду қувваҳои сиёсии Франция чӣ гуна таъсир расонид?
4. Дар мобайни ҷангҳои ҷаҳонӣ асоси сиёсати хориҷии Франция аз чӣ иборат буд?
5. Баёноти сарвари ростҳо Питер Лавал аз чӣ иборат буд?

Кори мустақилона

Дар асоси харита ҳудуди Францияро баъди Ҷанги якуми ҷаҳон таҳлил намоед: баҳодиҳӣ ба бозгардонидани ҳудудҳо ва аз даст додани онҳо.

Дар мисоли давлати Франция омилҳои ба вучу-доварандаи зарурати ҳимояи иҷтимоиро аниқ гардонед ва барои асоснок кардани фикратон далелҳоро ба дафтар қайд намоед.

Тавассути Интернет ба кӯчаҳои Франсияи солҳои 1918-1939 саёҳати виртуалӣ кунед. Таассуротатонро ба дафтаратон қайд намоед.

МАВЗҶИ 5: ИЁЛОТИ МУТТАҲИДАИ АМЕРИКА ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Тараққиёти иқтисодӣ ва муаммоҳои иҷтимоӣ. ИМА, ки ба ҷанг баъди давлатҳои дигар ҳамроҳ шуда, аз ҳаракатҳои ҳарбӣ дур воқеъ шуда буд, хеле қўшуни кам талаф дод, аммо иштирок дар ҷанг барои бизнеси Америка ғойадаи бениҳоят калон овард.

Йёлоты Муттаҳидаи Америка дар харитаи дунё.

ИМА, ки пеш аз ҷанг аз Аврупо қарздор буд, акнун ба Аврупо худ қарз меодагӣ шуд. Баъди ҷанг аз Аврупои қашшоку вайронашуда ИМА олимону қашфиётҳои илмиро ҷамъ қарда гирифт, ихтироъҳои навро ҷорӣ намуд, дастовардҳои аҷоибии техника ва технологияҳои навро намоиш намуд.

Ҷанги шаҳрвандии солҳои 1861–1965 дар Америка бо қадом натиҷаҳо хотима ёфт?

Дар солҳои 1924–1929 ИМА аз ҷиҳати иқтисодӣ ба мамлақати мутараққитарини дунё табдил ёфт. Дар ИМА соҳаҳои наварини иқтисодиёт: техникаи барқӣ, кимё, авиатсия, саноати нефт, автомобилсозӣ, ба наворгирии кино, радиотехника бошиддат тараққӣ қард. Мошинҳои либосшӯй, яхдонҳо, фотоаппаратҳо, патефон ва радиоприёмникҳо ба таври оммавӣ истехсол мешуданд. Ба охириҳои солҳои 1920 омада аз ҳар ду нафар америкой яктояш радиоприёмник дошт. Дар ҳамин солҳо даври авиатсияи шаҳрвандӣ оғоз шуд.

Герберт Гувер.

Пахшкунии намоиши бекорон.
Вашингтон, соли 1932.

Бекорон дар навбат.
Нью-Йорк, соли 1933.

Дар ҳамин шароит дар интиҳоботи соли 1928, ки ба Конгресс шуда гузашт, боз республикачӣён ғалаба карданд. Номзоди ин ҳизб ба вазифаи президенти **Герберт Гувер** **январии соли 1929** президенти навбатии ИМА интиҳоб шуд. Аммо раvнақи америкоӣ ва иқтисодии мамлакатҳои капиталистӣ иллат ҳам дошта, он дар бӯҳронҳои доимӣ рӯ мезада намоён мешавад. **24 октябри соли 1929** ба тӯфайли бӯҳрони дар биржаи фондии Нью-Йорк сарзада даври инкишофи бардавом интиҳо ёфт. Аз пайи ИМА тамоми дунёи капиталистӣ ба гирдоби бӯҳрони иқтисодӣ ғарқ шуд. Ин бӯҳрон таҳаввули (эволюсияи) ба шакли хоҷагидории капиталистии охири асри XIX–аввалҳои асри XX хосбударо хотима дод.

Ба аввалҳои солҳои 1930 омада, ИМА ба роҳнамои тан гирифташудаи дунёи капиталистӣ, байрақбардори тараққиёти техникӣ табдил ёфт. Тамоми қудрати бӯҳрони иқтисодӣ низ айнан дар ҳамин чиз намоён шуд. Намуди анъанавии хоҷагидорӣ имкониятҳои худро тамоман сарф кард. Солҳои 1929–1932 ҳаҷми истеҳсоли саноатӣ ба 50 % кам шуд, наздик ба 13 миллион нафар кас аз ҷойҳои кори худ маҳрум шуд.

Ин солҳо президенти ИМА Герберт Гувер, ки аз ҳизби республикачӣён интиҳоб шуда буд, тамоилҳои индивидуализм ва либерализми америкоиро ҳимоя намуда, ба дидани ягон ҷораи иҷтимоӣ розӣ нашуд.

Дар соли 1928 ...
Фаёлияти Г.Гувер ...

24 октябри соли 1929 ...
Солҳои 1929–1932 ...

Дар интиҳоботи ноябри соли 1932 бар зидди Гувер аз ҳизби демократӣ номзадии Франклин Рузвелт монда шуд. Ин шахси шӯҳратпараст тамоми умри худро ба фаёлияти сиёсӣ бахшидааст. Ӯ шахси ягонаест, ки ба вазифаи президенти ИМА бефосила чор маротиба (1932, 1936, 1940, 1944)

интихоб шудааст. Худи ҳамин ҳам аз нақши бениҳоя калони ӯ дар таърихи ИМА далолат медиҳад.

Франклин Рузвельт аз талаби муҳити умумӣ баромада, дар яке аз нутқҳои: **«Ман ба халқи Америка курси (самти) нав ваъда мекунам»**, – гуфтааст. Ибораи ҷозибадори **«курси нав»** ба шиори оммавӣ ва номи сиёсат мубаддал гашт. «Курси нав» ҳислати капитализми Америкаро тағйир дод. Он иқтисодиёти ИМА-ро ба даври нави рағбатҳои бузургдавлатӣ авҷефта мос намуд.

Ҳамин тавр, дар нимаи дуҷуми солҳои 1930 ИМА ва аз пайи он тамоми дунёи капиталистӣ аз бӯҳрони иқтисодӣ баромада гирифт. Дар айни ҳол, онҳо бо муаммои дигари зиёдтар ба сиёсати хориҷӣ вобаста дучор шуданд.

Франклин Делано Рузвельт.

Курси нав... **Натиҷаҳои интихоботи соли 1932...**
Соли 1938... **Январии соли 1929...**

Сиёсати хориҷӣ. Солҳои 1920–1930 дар сиёсати хориҷии ИМА воқеаҳои муҳими сиёсӣ начандон зиёд буданд. Аммо бӯҳрон ба сиёсати хориҷӣ низ таъсири худро гузошт. Соли 1933 бо Иттиҳоди Шӯравӣ алоқаҳои дипломатӣ баста шуданд, солҳои 1935–1936 дар бораи нейтралитет (бетарафӣ) ва манъи расонидаани аслиҳа ба давлатҳои ҷанг кардаистода ва ба онҳо ҷудо намудани кредит (қарз) қонунҳо қабул карда шуданд. Ин вақт дар Испания ҷанги шаҳрвандӣ давом мекард ва ИМА ба нейтралитет ба таври қатъӣ риоя намуд. То саршавии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон изолятсионизм сиёсати устувори ИМА шуда монда буд. Фақат баъди он, ки рӯзи **7 декабри соли 1941** флоти Япония ба Пёрл-Харбор, базаи асосии флоти ИМА дар уқёнуси Ором ҳуҷум намуд, ИМА ба Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ҳамроҳ шуд.

24 октябри соли 1929 дар биржаи фондии Нью-Йорк саршавии бӯҳрон.

Баъдтар Франклин Рузвельт тан гирифтааст, ки қонун дар бораи нейтралитет ва сиёсати изолятсионизм хато буд.

Патефон – асбоби аз нав шунавонидани мусиқӣ ва суруди ба қарта навишта шуда.

Индивидуализм – назарияест, ки манфиатҳои шахси алоҳидаро аз манфиатҳои ҷамъият бартар медонад.

Либерализм – равияи иҷтимоӣ-сиёсӣ, ки тарафдорони парламентаризм, озодиҳои демократӣ ва соҳибкории хусусиро муттаҳид гардонидааст.

Нейтралитет – мақоми ҳуқуқӣ, ки имконияти ба ҷанги дар байни давлатҳо рафтаистода ҳамроҳ нашуданро медиҳад.

Изолятсионизм – сиёсати саркашии ягон давлат аз ҳал кардани муаммои байналхалқӣ. Аксаран дар нисбати сиёсати ИМА то Ҷанги дуюми ҷаҳон истифода мешавад.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Натиҷаҳои Ҷанги якуми ҷаҳон ба тараққиёти иқтисодии ИМА ва мақоми он дар сиёсати ҷаҳонӣ чӣ гуна таъсир кард?
2. Бӯҳрони иқтисодии солҳои 1929–1933 дар иқтисодиёти ИМА ва сиёсати иҷтимоии он чӣ гуна нақш гузошт?
3. ИМА кадом роҳи баромадан аз бӯҳронро интихоб намуд?
4. Дар сиёсати хориҷии ИМА баъди бӯҳрон кадом тағйиротҳо ба амал омад?

Кори мустақилона

Ба ҳудуди ИМА дар давраи баъди Ҷанги якуми ҷаҳон тавсиф диҳед. Сабаби ноаниқҳои дар харита бударо эзоҳ диҳед.

Ҳаракат кунед, ки дар бораи Франклин Рузвелт маълумот дарёбед ва ба фаъолияти ин шахси таърихӣ баҳо диҳед.

МАВЗЎИ 6: ГЕРМАНИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1945

Инқилоби Германия. Германия дар Ҷанги якуми ҷаҳон ба мағлубият дучор шуд. Баъди ҷанг дар ин давлат воқеаҳои инқилобӣ содир шуданд. Инқилоб аз исёни бахрнавардони ҳарбии шаҳри Кил сар шуд. Ба ноябри соли **1918** омада ғалаёнҳо тамоми шаҳрҳои калони Германияро фаро гирифт. **Инқилоби ноябр** ғалаба карда, Германия республика шуд. Таҳти роҳбарии Фридрих Эберт ҳукумати нав ташкил шуд.

Дар интиҳоботи маҷлиси таъсисӣ ҷойҳои асосиро вакилони ҳизби либералӣ ва консервативӣ ишғол намуданд.

Коргарон ва аскарони исён бардошта, Берлин, соли 1919.

Талафотҳои умумии Германия дар Ҷанги якуми ҷаҳон аз чӣ иборат буд?

31 июли соли 1919 дар шаҳри Веймар Маҷлиси таъсисӣ конститутсияи қонеъкунандаи талаботи демократии оммаро қабул кард. Дар таърихи Германия даври нав – **Республикаи Веймар** оғоз шуд.

Бӯҳрони Рур. Соли **1923** франсузҳо ба вилояти Рури Германия зада даромаданд. Бӯҳрони Рур дар ҳуди Германия ҳам норозигии сиёсиро ба вуҷуд овард. Дар охири соли 1923 байни мамлакатҳои Аврупо пули беқадртарин аз онҳо Германия буд.

Баъди бӯҳрони Рур ба сифати роҳи ҳал намудани муаммои репаратсия ва қарзҳои Аврупо «**Нақшаи Дауэс**» дар назар дошта мешуд. Соли **1924** кўмитай байналхалқӣ зерини роҳбарии банкири америкоӣ Чарлз Дауэс нақшаи стратегияи таҷдиди муносибатҳои байналхалқии молиявӣ-кредитӣ ва савдори қабул намуд. Ин нақша барои таъмин намудани устувории иқтисодӣ ва сиёсии дунёи капиталистӣ асос гашт. Ба Чарлз Дауэс мукофоти Нобел дода шуд.

Чарлз Дауэс.

Ҷиҳатҳои ба худ хоси фашизми Германия. Дар Германия ҳизби коргари национал-соцсалистии Германия таҳти роҳбарии Адолф Гитлер соли **1919** пайдо шуд. Дар асл ин ҳизб ба фашизми дар

Оммавишавии фашизм дар Германия. Солҳои 1930.

Италия пайдо шуда алоқаи бевосита надо-
рад. Бояд гуфт, ки мафҳуми фашизм дар
нисбати гитлерчиён фақат аз рӯйи одат
истифода мешавад. Он ба забони қариб
тамоми халқҳои дунё даромадааст. Аммо
инро ба инобат бояд гирифт, ки дар Гер-
мания фашизми навъи италиявӣ не, балки
натсизм шакл гирифтааст.

«Исёни пиво». 8 ноябри соли 1923
ба пивохоноаи баҳайбати Мюнхен қариб

3000 нафар наздик одам ҷамъ омад. Натсистиҳо таҳти роҳбарии Гитлер аз ин истифода бурда ҳаракат карданд, ки дар Бавария ҳокимиятро ба даст гирифта, ба Берлин юриш кунанд. Аммо полиция роҳашонро гирифта, онҳоро таъқиб намуд, қариб даҳ нафар натсист кушта шуд. Гитлер ва ташкилотчиёни дигар ба муддатҳои гуногун ҳабс карда шуданд. Ин кӯшиши аввалини натсистон барои дар Германия ба сари ҳокимият омадан буд. Ба бемувафаққиятиаш нигоҳ накарда, айнан «Исёни пиво» ҳизби натсистиҳо ба қувваи сиёсии умумгерманӣ баровард.

31 июли соли 1919...
«Нақшаи Дауэс» ...

Бӯҳрони Рур...
8 ноябри соли 1923 ...

Дар интиҳоботи президентии **апрели соли 1932** Паул фон Гинденбург ғолиб шуд, аммо Гитлер фақат андаке аз ӯ ақиб монд. Дар интиҳоботи парламентии июли ҳамон сол натсионал-соцсалистҳо ғолиб омада, ба ҳизби парламентии калонтарин мубаддал гардиданд.

30 январӣ соли 1933 президент Паул фон Гинденбург дар рейхстаг (парламент) раҳнамои натсионал-соцсалистҳо Адолф Гитлерро, ки вакили фраксияи калонтарини парламент буд, ба вазифаи рейхканслер (сарвари ҳукумат) таъин кард.

Конститутсияи Веймар бекор карда шуд, соли **1934** баъди вафоти президент Гинденбург, Гитлер фюрери (доҳии) Германия шуда гирифт. Вазифаи президентӣ бекор карда шуд, аз ҳамин вақт сар карда республикаи Веймар дар амал ғайбӣ худро қатъ намуд.

Мақсади асосии режими тоталитарии Гитлер мутеъ намудани «наҷодҳои норасо», барои азхуд намудани ҳудудҳои азим ба ҷанг тайёр кардани Гер-

мания буд. Солҳои 1936–1939 иқтисодиёти Германия пурра ба мақсадҳои ҷанг мутеъ карда шуд, миқдори хароҷоти ҷарбӣ ба 10 баробар афзуд, миқдори қўшунҳо ба дараҷаи соли 1914 расонида шуд, флоти ҷарбии баҳрӣ ислоҳ карда шуд. Соли 1935 қонун дар бораи ўҳдадории умумии ҷарбӣ ба амал даромад. Германия ба ҷанги бузург тайёри меид. Ба режими тоталитарии Германия режимҳои монанди Италия ва Япония иттифоқӣ шуданд.

Тағйиротҳои ҳудудӣ дар Аврупо аз рӯи шартномаи сулҳи Версал дар соли 1919.

Дар моҳи апрели 1932... 30 январи соли 1933...
Қонун дар бораи ўҳдадории умумии ҷарбӣ...

Мувафакқиятҳо дар инкишофи иқтисодии солҳои 1937–1938 ва сиёсати иҷтимоӣ ба раҳбарияти гитлерчиён имкон дод, ки ҳолати дохилиро ба мувозинат биёрад. Ба ин мақсади асосӣ–ҳамчун ба қадами нахустин дар пойдор намудани ҷаҳони нави рӯҳи национал-социализм нигоҳ карда шуд. Солҳои 1937–1938 сиёсати асосии гитлерчиён равона ба тайёркунии Германия ба ҷанг, пурра сафарбар намудани захираҳои меҳнат ва моддӣ равона шуд. Тайёркунии кадрҳои ҳарбӣ тезонида шуд, истеҳсоли силоҳ зиёд карда шуд. Дар арафаи Ҷанги дуҷуми ҷаҳон Германия армияи калонтарини Аврупоро ташкил кард.

Сиёсати хориҷии Германия низ торафт хислати таҷовузорӣ пайдо кардан гирифт. Соли 1938 Австрия аншлюс карда шуд, соли 1939 Чехословакия ҳам ба Германия ҳамроҳ карда шуд. «Ғамхорӣ дар ҳаққи немисҳои дар Полша буда» баҳона ба саршавии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон гашт. Германия **1 сентябри соли 1939** ба Полша зада даромад. Ҷанги дуҷуми ҷаҳон сар шуд.

Қўшунҳои немис сарҳади Полшаро вайрон карда медароянд.
1 сентябри соли 1939.

31 июли соли 1919 дар шаҳри Веймар конституция қабул карда шуд.

Соли 1934 баъди вафоти президент Гинденбург Гитлер фюрери (доҳии) Германия шуда монд.

Фраксия – аъзоёни ҳизб дар парламент ё ки гурӯҳи алоҳида дар дохили ҳизб.

Тоталитаризм – (умумӣ) – ҳодисаи асри XX буда, ба давлат мутеъ будани тамоми сохтори сиёсӣ, аз болои ҳаёти ҷамъият ва аъзоёни он ҷорӣ шудани назорати пурраи давлатиро дар назар медорад.

Савол ва вазифаҳо барои мустақамкунӣ

1. Мағлубият дар Ҷанги якуми ҷаҳон барои Германия кадом муаммоҳои иқтисодӣ ва иҷтимоиро пеш овард?
2. Баромади якуми фашистон дар Германия – «Исёни пиво» бо кадом натиҷа анҷом ёфт?
3. «Нақшаи Дауэс» ба кадом мақсад нигаронида шуда буд? Оё он ба устувори иқтисодӣ ва сиёсати дунёи капиталистӣ овард?
4. Баъди ба сари ҳокимият омадани национал-социалистон таҳти роҳбарии Гитлер кадом чораҳои сиёсӣ-иқтисодиро ба амал баровард? Фашизми италиявӣ ва нацизми германиро муқоиса кунед.
5. Мақсади асосии режими тоталитарии Гитлер аз чӣ иборат буд? Ба режими тоталитарии Германия таъриф диҳед.

Кори мустақилона

Харитаи “Германия баъди шартномаи сулҳи Версал дар соли 1919”-ро таҳлил кунед ва сарҳадҳои Германияро аниқ кунед.

Матни мавзӯро дар асоси ҷадвали «Инсерт» таҳлил намоед ва рӯзномаи аз ду қисм иборат созед.

МАВЗЎЪҲОИ 7–8: СССР ДАР СОЛҲОИ 1918–1939

Баъди он, ки моҳи ноябри соли 1917 ҳукумати болшевикон таҳти роҳбарии Владимир Ленин–Шӯрои комиссарони халқ ташкил ёфт, дар ҳудудҳои дигари Руссия ҳам барпокунии ҳокимияти Шӯравӣ сар шуд.

Дар таърихи Руссия сулолаи Романовҳо кай ба сари ҳокимият омадааст?

Дар чойҳо ҳокимияти маҳаллӣ барҳам дода шуда, идора пурра ба дасти шӯроҳо гузашт. Ҷиҳати муҳими ҳокимияти нав дар он буд, ки дар асоси роҳбарии ҳизбӣ ташаккул ёфт ва ҳар як қарори ҳизби болшевикӣ ба сифати қарори шӯро қабул мешуд. Яқоя шудани ташкилотҳои ҳизбӣ яке аз аломатҳои муҳими сохтори тоталитарии болшевикҳо буд.

Моҳи марти соли 1918 дар шаҳри Брест-Литовск бо Германия сулҳ баста шуд. Гарчи дар натиҷаи сулҳ болшевикҳо имкони нафас рост кардан пайдо карда бошанд ҳам, Руссия аз ҳудуди азими 56 млн одам зиндагикунанда ва флоти Баҳри Сиёҳ маҳрум шуд, ўҳдадории ба Германия пардохтани контрибутсияи калонро гирифт. Ҷуноне ки тарихчиён таъкид мекунанд, ин сулҳ дар тамоми таърихи Руссия шартномаи шармандаовартарин буд.

Бетартибҳои баъди ба сари ҳокимият омадани болшевикон саршуда ба ҷанги шаҳрвандӣ овард.

гуногун муаммо ва зиддиятҳои хал карданд.

Ҷанги шаҳрвандӣ. Аксарият чунин меҳисобад, ки Ҷанги шаҳрвандӣ дар соли 1917 баъди ба сари ҳокимият омадани болшевикон сар шуда, тирамоҳи соли 1922 дар Шарқи Дур ба торумор гардидани «Гвардияи сафед» хотима ёфтааст.

Сабабҳои асосии ҷанги шаҳрвандӣ дар номутаносибии мақсадҳои неки аз-навсозии ҷамъият ва усулҳои радикалии ба амал баровардани он иборат буд. Дар ин ҷанг синфҳои иҷтимоӣ ва гурӯҳҳои дар байнашон бударо бо қувваи силоҳ

Дар даври ҷанги шаҳрвандӣ пеш аз ҳама ҳаракатҳои забткоронаи давлатҳои Антанта зидди Россия буда, номи **интервенсияи хориҷиро** гирифт. Соли **1918** қўшунҳои хориҷӣ бо душманони дохилии шӯравӣ як шуда, ҳокимияти шӯровиро дар ҳудудҳои соҳили Волга, Урал, Сибир, Шарқи Дур сарнагун намуд. Дар ҳамин ҳолат болшевикон қорҳои азими ташкилотчигиро ба амал бароварданд: миқдори қўшун аз 1 млн нафар зиёд карда шуд; дар армия тартиби қатъӣ қорӣ карда шуд, аксари генерал ва афсарони ҳукумати подшоҳӣ ба тарафи шӯравиҳо ҷалб карда шуданд; мамлакат «лагери ягонаи ҳарбӣ» эълон карда шуд.

Шартномаи Брест-Литовск... Соли 1918...
Оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ дар Россия...
Октябри соли 1917 – тирамоҳи соли 1922...

Солҳои 1918–1921 дар Республикаи Шӯравӣ усули ҳарбии идораи иқтисод – сиёсати **«коммунизми ҳарбӣ»** қорӣ карда шуд. Он сохтори фаавқуллодаи сафарбаркунии тамоми захираҳои мамлакат барои ғалаба намудан дар ҷанги шаҳрвандӣ буд. Ҷиҳатҳои муҳими ин сиёсат: беқор намудани мулкдорӣ хусусӣ, боздоштани муносибатҳои пулӣ-моӣ ва милликунонии саноат; қорӣ намудани сохтори давлатии ба баробар тақсимкунӣ асос ёфта; ҳаққи меҳнатро бо озуқаворӣ пардохтан; ба роҳ мондани ивазкунии бевоситаи маҳсулот дар байни деҳа ва шаҳар гашт. Аз деҳқонон ба таври маҷбурӣ ва ройгон кашада гирифтани озуқаворӣ зиёдатӣ–**развёрсткаи озуқаворӣ** қорӣ карда шуд.

Дар соҳаи сиёсӣ «коммунизми ҳарбӣ» бо ҳукмронии коммунизми ҳарбӣ, қорикунии усули роҳбарии маъмурӣ-фармондеҳӣ ва таъқиби соҳти озодфикрӣ тавсиф мешавад. Дар соҳаи маънавӣ марксизм ба сифати мафкураи ҳукмрон ва меъёри ахлоқ қорӣ шуд. Бо ёрии ин усулҳои бешафқат болшевикон ба мақсади худ расиданд.

Зинаи хотимавии ҷанги шаҳрвандӣ ба қорӣ намудани ҳокимияти шӯравӣ дар ҳудудҳои қанорӣ Империяи Россия – назди Кавказ, Осиёи Миёна ва Шарқи Дур тавсиф мешавад. Моҳи **ноябри** соли **1922** Армияи Сурх шаҳри Владивостокро ишғол намуда, ба укёнуси Ором баромад ва бо ҳамин дар Россия Ҷанги шаҳрвандӣ асосан хотима ёфт.

Ташкил ёфтани СССР. Яке аз тадбирҳои муҳими дар соли 1922 ба амал бароварда шуда ташкил қардани СССР гашт. Аз рӯйи асоси мақоми ҳудро аниқ намудани ҳар як миллат баромада, тамоми республиқаҳо ба

давлати федеративӣ ба сифати аъзои баробарҳуқуқ дохил шуданд. Дар натиҷа, **30 декабри соли 1922** дар ҳудуди империяи собиқии Руссия Иттиҳоди Республикаҳои Шӯравии Сотсиалистӣ (СССР) ташкил карда шуд.

Ташкил ёфтани СССР. 30 декабри соли 1922.

Дар ин давлати нав асосҳои ҷамъияти кӯҳна вайрон карда партофта шуданд, «сотсиализми давлат» (ба иқтисодиёт ва муносибатҳои иҷтимоӣ ҳамроҳ шудани давлат) ҷорӣ карда шуд ва иқтисодиёт, ҷамъият, давлат бо суръатҳои бемисл ислоҳ карда шуд. Навъи шӯравии «сотсиализми давлат» роҳи акс ба усули капиталистии индустрикунонии ҷамъият буд.

Даставвал ба СССР Руссия, Украина, Белоруссия ва республикаҳои Закавказӣ дароманданд. Соли 1924 нахустин конституцияи давлат қабул карда шуд. Соли 1924 дар Закавказӣ ва Осиёи Миёна муайянкунии милли-ҳудудӣ гузаронида шуда, республикаҳои шӯроии милли ташкил карда шуданд. Ҳамин солҳо СССР аз тарафи давлатҳои Аврупо, соли 1933 давлати абарқудрати охириин – ИМА тан гирифта шуд.

Сиёсати иқтисодии нав. Соли 1921 давлати шӯравӣ бӯҳрони пурқуввати иқтисодӣ ва сиёсиро аз сар гузаронид. Мамлакат вайрон шуда, истехсолоти саноатӣ хеле паст рафта буд. Хушксолии даҳшатноки ҳамин сол рӯйдода Украина, Кубан ва тамоми соҳили Волгаро фаро гирифт. Дар ин ҳудудҳо гуруснагӣ сар шуда, ба муқобили шӯроҳо исёнҳо хестанд. Қутбчии машҳури норвегиягӣ **Фриттиор Нансен** яке аз ташкилотчиёни дар амал ба гуруснагон ёрдамнамуда шуд. Ба туфайли ҳурмати шахсияташ ва илтимоси қатъии ӯ мамлакатҳои Ғарб ба Руссияи гурусна ёрдам доданд, ҳазорон одамон аз марги гуруснагӣ эмин монданд.

Фриттиор Нансен.

Ҳолати бӯҳрони вазнини мамлакат болшевиконро маҷбур намуд, ки аз баҳри «коммунизми ҳарбӣ» баромада, ба курси нави **сиёсати нави иқтисодӣ** (бо русӣ НЭП) гузарад. Моҳияти **НЭП** дар аз қисман аз нав барқарор кардани иқтисодиёти бозорӣ, тараққӣ додани он дар асоси манфиатдории иқтисодӣ ва ҳисоби хоҷагидорӣ иборат буд. НЭП чораи маҷбурӣ ва муваққатӣ буда, болшевикон нақша доштанд, ки бо тамом шудани бӯҳрон онро бекор хоҳанд кард.

НЭП соҳибкории инфиродиро рағбатнок намуд, ба пешрафти иқтисодӣ кӯмак намуд. НЭП имконият дод, ки хоҷагии халқи мамлакат аз нав барқарор шавад, истехсолот ва савдо ба роҳ монда шавад, аз ҳолати вазнини иқтисодӣ баромада шавад. Аммо НЭП ба ҷорӣ шудани «социализми бозор» дар СССР наовард. Соли 1924 баъди вафот намудани Владимир Ленин дар давлат Иосиф Сталин ва ҳамсафони ӯ нақши асосӣ бозиданд. Онҳо чунин ҳисобиданд, ки НЭП дар давлат нақши худро адо намуд ва дар солҳои 1927–1929 ба охирагӣ ба бекор намудани он сар карданд. Ба ҷойи эволютсияи иқтисодӣ, рақобати иқтисодӣ, усулҳои иқтисодии таъсир ба иқтисодиёт усулҳои маъмурӣ-фармондеҳии идораи ҷамъият, воситаҳои ғавқулдда, ноиқтисодӣ интиҳоб карда шуданд. Ҷараёни парастиди шахсияти Сталин, ӯро беҳад бардор-бардоркунӣ сар шуда, аввал муҳолифон, баъд миллионҳо нафар бегуноҳон ҷазо дода шуданд.

Индустрикунонӣ. Чораи муҳимтарини дар охири солҳои 1920–аввалҳои солҳои 1930 ба амал баровардашуда индустрикунонии

Дар СССР индустрикунонӣ ба ивази меҳнати вазнин ба амал бароварда шудааст.

мамлакат гашт. Нақшаи панҷсолаи ба солҳои 1928–1932 муайяншуда дари иқтисодиёти нақшавии шӯроиро оғоз намуд. Мақсади асосии панҷсолаи СССР-ро аз мамлакати аграрӣ ба мамлакати саноатӣ мутараққӣ ва мамлакати муқтадири ҳарбӣ табдил додан буд. Қувва ва маблағи беандоза зиёд барои инкишоф додани саноати вазнин сарф карда шуд. Дар тӯли ҳамаи солҳо 1500 то корхонаҳои калони саноатӣ сохта шуданд. Дар давоми панҷсолаи аввал асосҳои саноати вазнини Шӯравӣ ба вучуд оварда шуд.

«Коммунизми ҳарбӣ» ...

Развёрсткаи озуқаворӣ ...

Сиёсати нави иқтисодӣ ...

30 декабри соли 1922 ...

Соли 1933 ...

Солҳои 1928–1932 ...

Коллективикунонӣ. Солҳои 1928–1933 дар СССР сиёсати **коллективикунонӣ** ном гирифта ба амал бароварда шуд. Дар натиҷаи ин деҳқонҳои давлатманд, тамоми соҳибони замин аз мулкшон маҳрум карда шуданд, аксарият ба сифати кулак ҳабс карда шуданд, сургун шуданд, қатл гардиданд. Дар оқибати коллективикунонӣ наздик ба **15 млн** нафар деҳқон аз заминҳои худ сургун карда шуданд, якчанд миллион нафари онҳо ҳалок шуданд. Оқибати даҳшатноки коллективикунонӣ ҳамаи шуд, ки СССР то охири таърихи худ ҳудудро бо маҳсулоти озуқаворӣ пурра таъмин карда натавонист. Дар гуруснагии мудҳиш соли 1933 дар Украина, Кубан, соҳили Волга, Қазоқистон зиёда аз **7 млн** одам аз гуруснагӣ ҳалок шуд.

Дар панҷсолаи дуҷуми солҳои 1933–1937-ро дарбаргирифта саноат хуб инкишоф ёфта, аз рӯйи истеҳсолоти саноатӣ СССР дар дунё ба ҷои дуюм, баъди ИМА баромад.

Дар панҷсолаи сеҷуми соли 1938 оғозёфта асосан соҳтмони корхонаҳои саноати ҳарбӣ ба нақша гирифта шуда буд.

Чараёни дарс дар яке аз мактабҳои маҳви бесаводӣ.

Инқилоби маданӣ. Баргараф намудани бесаводӣ, ба вучуд омадани соҳтори мактабҳои шӯравӣ намуди нав, тайёр намудани кадрҳои халқии зиёӣ, инкишоф додани фан, адабиёт ва санъат дар асоси мафкураи марксистӣ-ленинӣ ва зерин назорати болшевикон, вусъат додани маданияти маишии халқ дар таърих номи «**инқилоби маданӣ**»-ро гирифт. Дар чараёни ба амал баровардани

инқилоби маданӣ зиёиёни зиёди миллий ҷазо дода шуда, маданиятҳои миллий зарар диданд, мубориза зидди дин авҷ гирифт.

Ба зиддиятҳои худ нигоҳ накарда, инқилоби маданӣ муаммоҳои зиёди ҷиддиро ҳал намуд. Сари вусъат додани маданияти маишии аҳоли қадами муҳим монда шуд. Дар мубориза бар зидди бесаводӣ муваффақиятҳои калон ба даст оварда шуданд. Сохтори маориф пурра ислоҳ карда шуда, соли 1930 таълими маҷбурии ибтидоӣ ҷорӣ карда шуд.

Сиёсати хориҷӣ. Солҳои 1920 вазифаи асосии сиёсати хориҷии шӯроҳо муваффақ шудан ба дар миқёси байналхалқӣ тан гирифта шудани ҳокимияти нав ғашт.

Дар солҳои 1930 ҷараёнҳои дар ҷаҳон содир шуда истода ба амнияти СССР таҳдид мекард. Солҳои 1931–1932 Япония Манҷурияро забт карда гирифта, дар байни ду давлат шиддатнокиро ба вучуд овард. Соли 1938 дар атрофи кӯли Ҳасан японҳо ба ҳудуди СССР зада даромаданд. Баъди соли 1939 ба Муғулистон зада даромадани японҳо, СССР, ки иттифокчии он буд, ҳамчунин ба Муғулистон қўшун даровард. Дар ҷанги дарёи Халхин-Гол японҳо ба мағлубият дучор шуданд. Соли 1941 дар Москва дар бораи ба якдигар ҳучум накардан шартномаи шӯравӣ-японӣ баста шуд.

Бо мақсади бартараф намудани хавфи Германия, ки аз самти Аврупо таҳдид мекард, ҳукумати Шӯравӣ дар байни Британияи Кабир, Франция ва давлатҳои дигар барои худ иттифокчӣ мекофт. Соли 1934 Иттиҳоди Шӯравӣ ба Лигаи Миллатҳо аъзо шуд. Аммо ба ин вақт омада Германияи ба тартиби байналхалқӣ хавф андохта истода омили муҳими муносибатҳои байналхалқӣ ва сиёсати хориҷии шӯроҳо сулҳ шуда монд.

Баъди Шартномаи Рапалло, ки соли 1922 имзо шудааст, дар байни Иттиҳоди Шӯравӣ ва Германия муносибатҳо беҳтар шудан гирифтанд. Дар натиҷа, **23 августи соли 1939** дар Москва байни СССР ва Германия шартнома дар бораи ба якдигар ҳучум накардан (пакти Молотов–Риббентроп) имзо карда шуд. Дар протоколи махфие, ки ба шартнома илова карда шуда буд, сарҳадҳои манфиатҳои геостратегии СССР аниқ карда шуд. Аз рӯи он Финляндия, давлатҳои назди Балтика, қисми шарқии Полша ва Бессарабия ба сифати минтақаи манфиатҳои СССР муайян карда шуд. Яъне ҳамзамон бо сар шудани ҷанг СССР ин ҳудудҳоро аз онҳо худ ҳисоб карда метавонист.

Вячеслав Молотов ва
Рудолф фон Риббентроп
(аз чап).

Дар соли 1933 Иттиҳоди Шӯравиро ИМА тан гирифт.
Дар солҳои 1931–1932 Япония Манҷурияро забт намуд.

Хуллас, таҷрибаи иҷтимоии калонмиқёсе, ки болшевикҳо гузарониданд, дар тӯли муддати байни ду ҷанги ҷаҳонӣ миллионҳо нафарро ҳалок намуд, тарзи ҳаёти одатии даҳҳо миллион нафарро вайрон намуд. Ба тақдири миллатҳо таъсир намуд. Болшевикҳо ба ивази қурбониҳои беҳисоб, бо роҳи сафарбарии оммавӣ ва зӯрӣ давлати аз ҷиҳати иқтисодӣ ва ҷарбӣ пуриқтидорро барпо намуданд.

Радикал (пурра) – тарафдорони ҷораҳо ва ҳаракатҳои қатъӣ.

Интервенсия – ба корҳои дохилии давлати дигар даҳлат намудани як ё якчанд давлат, вайрон намудани истиқлолияти он.

«**Коммунизми ҷарбӣ**» – сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодии давлати Шӯравӣ дар шароити ҷанги шаҳрвандӣ. Дар он тижорат манъ аст, маҳсулоти зиёдагии хоҷагии қишлоқ маҷбуран ба давлат супорида мешавад.

Пакт – намуни шартнома, созишномаи байналхалқӣ.

Натсионализатсия (милликунонӣ) – ба мулки давлати таъдил додани мулки хусусӣ, корхонаҳои калон, замин, соҳаҳои хоҷагии халқ.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Соли 1917 барои дар Руссия ҷорӣ шудани ҳокимияти болшевикон кадом ҳолатҳои иқтисодӣ ва сиёсии дар мамлакат ба вуҷуд омада сабаб шуданд?
2. Мақсади сиёсати индустрикунонӣ ва коллективукунонӣ дар СССР аз чӣ иборат буд? Онҳо ба кадом оқибатҳо оварданд?
3. Инқилоби маданӣ кадом мақсадҳоро дошт ва имкони ҳал намудани кадом муаммоҳои иҷтимоиро фароҳам овард?
4. Ҷиҳатҳои таҷовузкоронаи сиёсати хориҷии дар солҳои 1930 бурдаи шӯроён дар чӣ намоён мешавад?

Кори мустақилона

Аз харита рӯйхати давлатҳоеро, ки ба таркиби Иттиҳоди Республикаҳои Шӯравии Сотсиалистӣ даромадаанд, тартиб диҳед.

Ҷиҳатҳои мусбӣ ва манфии «Сиёсати нави иқтисодӣ»-ро дар асоси нақшаи Т таҳлил кунед ва ба дафтаратон нависед.

МАВЗӢИ 9: ИТАЛИЯ ВА ИСПАНИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Италия дар Ҷанги якуми ҷаҳон талафоти зиёд надид. Баръакс, он як қисми заминҳои Австро-Венгрияро азхуд намуда, ҳудудҳои худро ва-сеъ карда гирифт. Аммо ба ин нигоҳ накарда, баъди ҷанг мамлакат дар гирдоби беқарорӣ дохилӣ монд. Асоси ин беқарориро миқдори зиёди бекорон ва бӯҳрони иқтисодӣ ташкил кард. Барои гузаронидани ислоҳоти нав ҳукумат ба қувваи кофӣ соҳиб набуд.

Ба сари ҳокимият омадани фашистон. Дар шароити бӯҳрони умумӣ ҳизби фашистӣ тахти роҳбарии Бенито Муссолини дар **моҳи март соли 1919** ташкил ёфта беҳад фаъол шуд. Соли 1921 ҳаракати фа-шистон як қадар намуди расмӣ гирифта, ташвиқоти миллатпарастии ба мустаҳкам намудани қудрати сиёсии давлат равонашударо бурд. Онҳоро қувваҳои ҷиддии мамлакат дастгирӣ намуданд, қисми калони аҳоли низ хайрхоҳӣ изҳор намуд. Фашистҳо дар интихоботи парламенти соли 1921 ба 36 то ҷой соҳиб гаштанд. Моҳи **октябри соли 1922** баъди **юриши** машҳури гурӯҳҳои фашистӣ ба Рим шоҳ Виктор Эммануил III Муссо-линиро сарвари ҳукумат таъин намуд.

Соли 1871 дар Италия чӣ гуна қонун қабул шуд? Парламент кай ба вучуд омад ва ислоҳотҳои парламентӣ дар Британияи Кабир дар асри XIX, аз чӣ иборат буд?

Италия ва Испания.

Муқоваи маҷаллаи
«Фашистони ҷавон».
Италия.

Сиёсати фашистон. Дар солҳои нахустини ба сари ҳокимият омадан фашистон дар мамлакат барқарорӣ ва инкишофи иқтисодиро таъмин намунанд. Аввалҳо Муссолини фаъолияти хизбҳои сиёсии мавҷуда ва иттифокҳои касабаро манъ накард. Парламент фаъолият мебуд, рӯзномаҳои хизбҳо ҳам ҷоп мешуданд. Бо роҳи бевосита ва бо ҳар восита даҳлат кардан ба иқтисодиёт давлати фашистии Италия ба афзудани суръатҳои инкишофи мамлакат муваффақ шуд. Соли 1938 Муссолини қонунҳои ирқӣ баровард, дар аввали соли 1939 бошад, Палатаи депутатҳоро пароканда намуда, ба ҷойи он Шӯрои калони фашистӣ таркиб дод.

Фашизми италиявӣ ҳамчун диктатураи махсуси тоталитарӣ соҳиби аломатҳои тоталитарӣ ва авторитарӣ буд. Сохтори мафкуравии он ба пой-

девори миллатпарастии бо ғояҳои католитсистӣ, анъанавият, сотсиализм пуркардашуда сохта шуд.

**Моҳи марти соли 1919 ...
Б.Муссолини ...**

**Соли 1921 ...
Виктор Эммануил III ...**

Фашистон сиёсати таҷовузкоронаи барои тамоми сохторҳои тоталитарӣ хосро авҷ гирифтанд. Соли 1927 Албания ба протекторати Италия табдил дода шуд, баъд забот карда гирифта шуд. Дар натиҷаи ҷанги Италия-Эфиопия дар солҳои 1935–1936 Эфиопия, ҳамсояи он Эритрея ва як қисми Сомалӣ ба мустамликаҳои Италия табдил дода шуд. Моҳи декабри соли 1937 Италия аз Лигаи Миллатҳо баромад. Италия бо Германия ва Япония иттифок баста, сиёсати таҷовузкоронаи худро давом дод ва яке аз сабабчиёни Ҷанги дуҷуми ҷаҳон гашт.

Соли 1927 Албания ба протекторати Италия табдил дода шуд

Соли 1939 Муссолини Палатаи депутатҳоро пароканда намуда, ба ҷойи он Шӯрои калони фашистӣ тартиб дод.

10 июни соли 1940 ба Франция ҷанг эълон намуда, Италия ба Ҷанги дуҷуми ҷаҳон даромад.

Испания. Дар ин ҷо инкишофи воқеаҳо ба таври дигар сурат гирифтанд. Дар аввал Испания бо сиёсати бетарафонаи худ дар Ҷанги якуми ҷаҳон аз мамлакатҳои дигари Аврупо хеле фарқ карда истод. Аммо ба ин нигоҳ накарда, Испания баъди ҷанг ҳам чун яке аз мамлакатҳои ақибмондатарини Аврупои Ғарбӣ боқӣ монд. Воқеаҳои инқилобии Руссия, ки дунёро ба ларза оварда буданд, ба ин давлат ҳам таъсир намуд. Корпартоиҳои дар Каталония ва вилоятҳои дигар оғозшуда ҳукуматро маҷбур намуд, ки ислоҳот гузаронида, дар бораи рӯзи кории 8 соата, суғуртаи иҷтимоӣ, баланд намудани музди меҳнат ва нафақаҳо қонунҳо қабул намояд.

Сентябри соли 1923 генерал Мигел Примо де Ривера табaddулотӣ давлатиро ташкил намуд. Тамоми вазир ва губернаторон аз ҳисоби ҳарбиён таъин гардиданд, парламент пароканда карда шуд, фаъолияти аксарияти ҳизбҳо манъ карда шуданд. Де Ривера ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида, ба

Республикачиёни Испания - лашкари халқ дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ.

Франсиско Франко - диктатори Испания.

мамлакат ва сарвари ҳукумат аз вакилони ҳамин фронт интиҳоб гардид. Дар мамлакат тамоми маҳбусони сиёсӣ озод карда шуданд, тамоми дастовардҳои демократӣ ва иҷтимоӣ барқарор карда шуд. Аммо хавфи фалангаи рост бартараф карда нашуд. Онҳо ба табaddулотӣ давлатӣ тайёр гардида, дар он нақши асосиро армия ва генералҳо бозиданд.

18 июли соли 1936 фалангачиён дар ҳама ҷой табaddулотӣ ҳарбиरो сар карданд. Бар зидди онҳо Фронти халқӣ бархест. Ҳамин тариқа дар Испания **ҷанги шаҳрвандӣ** оғоз шуд.

монанди фашистони Италия ҳаракат намуд, ки ба иқтисод даҳлати давлатро саҳттар намояд. Аммо корпартоии умумии дар тамоми мамлакат паҳншуда, бӯҳрони иқтисодӣ ба пурзӯршавии норозигӣ нисбати диктатор дар Испания овард. Соли 1930 де Ривера маҷбур шуд, ки ба истеъфо равад. Ҳукумати нав конститутсия ва озодиҳои буржуазӣ-демократиро аз нав барқарор намуд, аммо дар назди бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ, ки акнун оғоз шуда буд, ин ҳукумат ҳам очизӣ кашид.

Фашизми Испания. Ҳизбҳои аз фашистони Италия намуна гирифта соли 1933 **фалангаи испанро** ташкил намуданд. Ҳамин давраи ташкил намудани фалангаи испан асоси фашизми испанӣ гашт. Соли 1934 якҷанд вакилони фашистон ба таркиби ҳукумат даромаданд. Дар ҳамин шароит қувваҳои чап Фронти халқиро ташкил карданд. Онҳо **соли 1936** дар интиҳоботи кортес (парламент) ғолиб омаданд. Президенти

Сентябри соли 1923...

Дар Испания ҷанги шаҳрвандӣ...

Соли 1933...

Кортес – ...

Дар ҳамин шароит Франция, Британияи Кабир ва бисёр давлатҳои дигар ба Испания расонидани аслиҳаро боздоштанд ва эълон намуданд, ки ба рафти ҷанги шаҳрвандӣ даҳлат намекунад. СССР, ки ҳамчунин ба ин созишнома ҳамроҳ шуда буд, баъдтар қарори худро тағйир дода ба республикачӣ ёрдам кардан гирифт. Айнан ҳамин тавр Германия ва Италия ба фалангачӣ ёрдам карданд. Ҷанги шаҳрвандӣ дар Испания дуҷоним сол давом кард. Дар он қариб 1 млн испанҳо ҳалок шуданд. Фалангачӣ ғолиб омаданд ва **1 апрели соли 1939** дар Испания диктатураи генерал Ф. Франко пурра ҷорӣ карда шуд.

**Соли 1933 фалангаи испанӣ ташкил шуд.
18 июли соли 1936 дар Испания ҷанги шаҳрвандӣ оғоз шуд.**

Бо саршавии Ҷанги дуҷоним ҷаҳон ба дипломатияи гитлерчӣ неғоҳ накарда, Франко барои ба ҷанг ҳамроҳ шудан шитоб накард ва сентябри соли 1939 декрет дар бораи нейтралитетро имзо кард.

Католицизм – яке аз мазҳабҳои асосии дини христианӣ.

Авторитаризм – режими сиёсӣ, дар он ҷамъият ба давлат ва роҳбари он мутеъ карда мешавад, шахси дар сари ҳокимият истода ҳудудро ба ҳамин ҳокимият ҳақдор гуфта эълон мекунад.

Кортес – номи парламент дар Испания ва Португалия.

Декрет (decretum қарор, discernere – қарор кардан) – қарори ҳуқуқии мақоми давлатӣ ё ки шахси мансабдор.

Савол ва вазифаҳо барои мустақамкунӣ

1. Барои чӣ бӯҳрони сиёсии Италия бо ҳодисаи ба сари ҳокимият омадани фашистон хотима ёфт? Ҷиҳатҳои асосии фашизми италиявӣ дар чӣ буд?
2. Дар бораи Б. Муссолини чӣҳо медонед?

3. Сиёсати хориҷии ҷангҷӯёна ва таҷовузкори фашистони италиявӣ дар чӣ намоён шуданаширо эзоҳ диҳед.

4. Баъди Ҷанги якуми ҷаҳон ба пурзӯршавии зиддияҳои дохилии иҷтимоӣ-сиёсӣ дар Испания чӣ сабаб шуд? Барои чӣ Примо де Ривера ҳокимиятро дошта натавонист?

5. Дар Испания ба бӯҳрони ҳукумати Фронти халқӣ чӣ сабаб шуд?

6. Сабаби ғалабаи фалангачиёни Испания ва пойдоршавии диктатураи Франко дар чист?

Кори мустақилона

Аз харита давлатҳои ба мустамликаӣ худ табдилкардаи Италияро ёбед ва бо воқеаҳои таърихӣ вобаста намуда, эзоҳ нависед.

Бо ёрии диаграммаи Венн ҷиҳатҳои умумӣ ва фарқкунандаи сиёсати хориҷии Италия ва Испанияро таҳлил кунед ва ба дафтаратон нависед.

МАВЗЌИ 10. МАМЛАКАТҲОИ АМЕРИКАИ ЛОТИНӢ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Давлатҳои дар Америкаи Ҷанубӣ ва қисми ҷанубии Америкаи Шимолӣ ҷойгиршуда, ҳамчунин ҷазираҳои баҳри Кариб мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ ном бурда мешаванд. Ин ном ба сабаби баъди аз тарафи аврупогӣҳо забот шудан ба мулоқот сар кардани аҳолии маҳаллӣ бо забони испанӣ, португалӣ, франсузӣ, ки аз забони лотинӣ баромадааст, дода шудааст.

Ба номҳои мулат ва метис, ки дар таркиби халқҳои Америкаи Лотинӣ ҳастанд, эзоҳ диҳед.

Ҳоло дар ҳуҷҷатҳои байналхалқӣ ин ҳудуд «Америкаи Лотинӣ ва мамлакатҳои Кариб» ном бурда мешавад.

Ҳолат дар минтақа дар солҳои 1920. Ҷанги якуми ҷаҳон ҷараёни инкишофи капитализмро дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ боз тезтар намуд.

Селаи молҳо ва капитали аз Аврупо меомада муваққатан кам шуд. Дар бозори ҷаҳонӣ нархи озуқаворӣ ва ашёи хоми дар ин минтақа истеҳсол мешуда баланд шуд. Масалан, нархи шакари Куба 11 маротиба баланд шуд. Ин барои ғушавии капитал, инкишофи истеҳсолоти маҳаллӣ, нисбатан барқарор вусъат ёфтани иқтисодиёт имконият фароҳам овард. Соҳаҳои агроэкспорт, кӯҳкорӣ ва саноати сабук босуръат инкишоф ёфтанд. Аммо ба охириҳои солҳои 1920 омада имкониятҳои дар асоси экстенсивӣ самаранок инкишоф додани иқтисод итмом ёфт.

Солҳои 1920 мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ аз ҷиҳати сиёсӣ фақат ба ном республика буданд. Аҳоли аз марказҳои калони маданий ва иқтисодӣ дур зиста, аксарият бесавод ё чаласавод буд ва дар интиҳобот қариб иштирок намекард ва барои сохти демократӣ асоси иҷтимоӣ шуда наметавонист.

Ислоҳоти либералии солҳои 1920 дар Америкаи Лотинӣ манфиатҳои буржуазияи маҳаллии хеле ба пой рост шуда, ҳамчунин табақаҳои васеи аҳолиро акс мекард. Аз ҳамин сабаб ҳукуматҳои ислохотгар ба сиёсати иҷтимоӣ эътибори калон нишон доданд. Дар Аргентина фаъолияти ҳукумати **Иполито Иригойен** мисоли барҷастаи сиёсати либерали-ислохотгарии ин давр шуда метавонад. Ҳукумати он инкишофи саноати миллиро рағбатнок намуд, давлат саноати нефтро ташаккул дод. Дар кишлоқ табақаи фермерҳои давлатманд пайдо шуд, аҳоли иҷорагирон беҳтар гашт. Иригойен ба қабул кардани қонун дар бораи рӯзи кории 8-соата муваффақ шуд. Музди меҳнат баланд карда шуд, ба қисми калони коргарон ва хизматчиён нафақа таъин карда шуд,

Мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ.

Иполито Иригойен.

меҳнати ҷавонон ва занон маҳдуд карда шуд. Иригойен истиқлолияти миллии Аргентинаро ба таври қатъӣ ғимоя намуд.

Америкаи Лотинӣ дар солҳои 1930. Дар иқтисод зиёд шудани нақши давлат. Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонии солҳои 1929–1933 тарафҳои заифи сохторҳои иҷтимоӣ-иқтисодии дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ қарорёфта, оқибатҳои вазнини ба бозори беруна аз ҳад зиёд вобаста будани иқтисодро кушода партофт. Дар солҳои бӯҳронӣ дар бозори ҷаҳонӣ талаб нисбат ба маҳсулоти анъанавии мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ хеле кам шуд. Ҳазорон плантатсияҳо, завод ва фабрикаҳо хобиданд. Миллионҳо тонна қаҳва, ғалла ва дигар маҳсулоти платнатсияҳо, ки харидорони худро наёфтанд, нобуд карда шуданд. Истеҳсолгарони зиёд хонавайрон шуданд. Садҳо ҳазор касон бекор монданд. Дараҷаи умумии зисти меҳнаткшон, табақаи миёнаи аҳоли бад шуд. Бӯҳрони иқтисодӣ режимҳои дар минтақа ҳукмронро аз тақияҳои худ дар ҷамъият маҳрум кард, ба зиёдшавии беқарории иҷтимоӣ, тағйироти ҷиддии сиёсӣ оварда расонид. Айни вақт, дар ҳар мамлакат воқеаҳо ба таври гуногун сурат гирифтанд.

Мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ – ин ...
Охири солҳои 1920 ...
Ҷаҳолияти ҳукумати Иполито Иригойен дар Аргентина ...

Масалан, айнан ба туфайли ҳамин ҳолат дар Аргентина соли 1930 табaddулотӣ ҳарбӣ ба миён омада, ҳукумати дуҷуми Иполито Иригойен сарнагун карда шуд, ба сари ҳокимият консерваторон бозгаштанд.

Дар Бразилия баръакс, бӯҳрон мавқеи «олигархияи қаҳва»-ро, ки ин ҷо ҳукмрон буд, заиф намуда, аз ин доираи муҳолифони буржуа-миллатпарастон истифода карданд. Инқилоби буржуазии соли 1930 режими олигархияро сарнагун намуд.

Дар Колумбия ҳам дар ҳамин сол ба ҷойи режими олигархияи консервативӣ либерал-ислохотгарон омаданд. Дар Чили ва Куба дар натиҷаи баромадҳои оммавии инқилобӣ режимҳои диктатории андак пештар аз бӯҳрон ба сари ҳокимият омада сарнагун карда шуданд.

Дар солҳои 1929 – 1933 ...
Дар Бразилия ...

Дар соли 1930 ...
Дар Колумбия ...

Ҳамин тариқ, дар харитаи сиёсии солҳои 1930 дар Америкаи Лотинӣ режимҳои сиёсии якдигарро аксар ивазкунанда – аз рӯйи шакли идора диктаторӣ ва конституционӣ, аз рӯйи мазмуни иҷтимоӣ консервативӣ, либерал-ислохотгарӣ, миллатпарастӣ ва қувваҳои чап ҳукмрониро давом доданд.

Дар ин давр аз ҷиҳати иқтисодӣ ғайилшавии иқтисодиёт дар Америкаи Лотинӣ барои мамлакатҳои дар роҳи тараққиёти капиталистӣ хеле пешқадам шуда чун Аргентина, Мексика, Бразилия, Чили ва Уругвай чараёни хос буд. Тағйироти дар солҳои 1930 дар сиёсати иқтисодии давлатҳои Америкаи Лотинӣ рухдода ба афзудани истеҳсолоти маҳаллӣ ва пурзӯршавии капитали маҳаллӣ оварда расонид.

Коргарон қазваро ба
укёнос мебартоянд. Бразилия,
соли 1932.

Муносибатҳои Америкаи Лотинӣ ва ИМА. Дар байни ду Ҷанги ҷаҳонӣ муаммои муҳим барои давлатҳои Америкаи Лотинӣ муносибатҳои онҳо бо ИМА ғашт. ИМА аз сустшавии эътибори давлатҳои Аврупо нисбат ба Америкаи Лотинӣ дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон истифода бурда, капитали ИМА ба Америкаи Марказӣ ва Америкаи Ҷанубӣ даромада рафт. Соли 1933 президент Франклин Рузвелт аз авҷ гирифтани кайфиятҳои зиддиамериқоӣ хавф бурда ва бо мақсади дар минтақа зиёд намудани таъсири давлати худ эълон намуд, ки ҳукумати ӯ ба давлатҳои Америкаи Лотинӣ интервенсия намекунад ва дар намуди дигар ҳам ба қорҳои дохилии ин мамлакатҳо даҳлат намеамояд ва ҳам бо онҳо муносибатҳои «Аҳдонаи ҳамсоғӣ» барқарор менамояд.

Дар давлатҳои Америкаи Лотинӣ охири солҳои 1920 имкониятҳои дар асоси экстенсивӣ самаранок инкишоф додани иқтисод итмом ёфт.

Соли 1933 президенти ИМА Ф.Рузвелт муносибатҳои «Аҳдонаи ҳамсоғӣ» барқарор намудани ҳукумати худ бо давлатҳои Америкаи Лотиниро эълон намуд.

Ин аз нисбати Америкаи Лотинӣ дигар шудани сиёсати ИМА, ба шакли нармаи экспансия гузаштани он дарак метод ва дар беҳтар шудани муносибатҳои байниҳамдигарии давлатҳои қитъаи Америка қадами мусбӣ гашт.

Плантатсия – ҳолати калони кишукори зироатҳои махсус.

Диктатура – ҳокимияте, ки бе ҳеҷ кадом маҳдудият, ба қувваи синфи ҳукмрон таъя қарда қор мебарад.

Экспансия – сиёсати давлате, ки бо мақсади азҳуд намудани ҳудуд ва бозори мамлакатҳои дигар таъсири сиёсӣ ва иқтисодии ҳудро паҳн мекунад.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамқунӣ

1. Ҷанги якуми ҷаҳон ба инкишофи мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ чӣ гуна таъсир расонид?
2. Солҳои 1920 дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ кадом сохторҳои сиёсӣ ташаккул ёфтанд? Дар ҷамъият барои пайдо шудани режимҳои авторитарӣ ва диктаторӣ кадом асосҳо мавҷуд буд?
3. Ислоҳоти солҳои 1920 дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ бурдашуда кадом самтҳоро доштанд? Ба фаъолияти И. Иригойен дар Аргентина баҳо диҳед.
4. Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонии солҳои 1929–1933 ба мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ чӣ гуна таъсир расонид?
5. Дар муносибати ИМА нисбати мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ дар солҳои 1930 кадом тағйиротҳо ба вуҷуд омаданд?

Қори мустақилона

Аз харита истифода бурда, номҳои «Мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ ва Қариб»-ро ба дафтарадон нависед ва агар дар матн воқеияти вобаста ба мамлакатҳои мазкур бошад, эзоҳ диҳед.

Дар асоси ҷадвали концептуалӣ хусусиятҳои ба худ хоси инкишофи мамлакатҳои Америкаи Лотиниро таҳлил кунед.

МАВЗҶИ 11: ЯПОНИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Инкишофи иқтисодӣ ва сиёсӣ. Дар аввалҳои асри XX Япония дар минтақаи Осиё ягона давлате буд, ки аз мамлакатҳои пешқадами дунё вобаста набуда, ба дараҷаи нисбатан баланди инкишофи иқтисодӣ ва ҷарбӣ расида буд.

Дар Япония ислоҳоти Мейдзи кай гузаронида шуд?

Ба итмом расидани Ҷанги якуми ҷаҳон дар Япония як қатор муаммоҳои иқтисодиро ба вучуд овард. Ин муаммоҳо, алаҳусус қиматшавии маҳсулоти хӯрокворӣ ба ҳаёти одамони оддӣ таъсири калон расонид. Дар натиҷа норозигӣ пурзӯр шудан гирифт. Ба нимаи солҳои 1920 омада, дар мамлакат табаддулоти саноатӣ рӯй дод. Дар соли 1925 дараҷаи истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ аз дараҷаи соли 1919 гузашт. Ҷараёни концентратсияи истеҳсолот давом ёфт. Капитали монополистӣ соҳаҳои муҳими хоҷагии халқро ба тасарруфи худ даровардан гирифт. Дар саноати вазнин консернҳои «Митсубиси» ва «Сумитомо» мавқеи худро мустаҳкам карда гирифтанд.

Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонии солҳои 1929-1933 ба иқтисодиёти япон зарари калон расонид: он ба инкишоф дар шароити оромӣ моснашуда, ҳоло хеле заиф буд. Ба тӯфайли паст будани музди кор бозори дохилӣ хеле суст, дар бозори хориҷӣ бошад, аз сабаби паст будани сифат маҳсулоти японӣ рақобатнок набуд.

Ҳукумати Япония ба сифати роҳи аз бӯҳрон баровардан ҷарбикунонии саноат ва таҷовузкориро интиҳоб намуд. Япония нақша дошт, ки Хитой, Шарқи Дур, баъдтар тамоми Осиёро забт намуда, дар ҳавзаи уқёнуси Ором ҳукмронии худро ҷорӣ намояд.

Япония.

Гиити Танака.

Муносибатҳои дохилии сиёсӣ бо пайдо шудани ҳизбҳои сиёсии нав дар солҳои 1920 ва ислоҳоти ба охирагӣ зиёд намудани миқдори овоздиҳандагон тавсиф мешавад. Аз соли 1925 муносибатҳои Шӯравӣ-японӣ ба роҳ монда шуда, ин дар инкишофи ҳамкории иқтисодӣ ва аз Сахалини Шимолӣ бароварда шудани қўшунҳои япон акси худро ёфт. Ба охири солҳои 1920 омада дар ҳукумат нақши ҳарбӣён пурқувват гардид ва қувваҳои чап зери таъкиб гирифт.

та шуданд. Дар мамлакат таъсири ҳарбиён, хусусан гурӯҳҳои радикалии «Офитсерони чавон» беҳад пурзӯр шуд. Онҳо талаб гузоштанд, ки аз баҳри парламенти бисёрхизбӣ баромада, дар мамлакат диктатура ҷорӣ карда ва экспансияи хориҷии сиёсӣ пурқувват гардонида шавад. Роҳбари ҳукумат **генерал Гиити Танака** ҳам тарафи онҳоро гирифт ва дар охири солҳои 1920 аввалҳои –1930 аз тарафи «Офитсерони чавон» як қатор террорҳои сиёсӣ ба амал бароварда ва ҳатто дар майи соли **1932** исён бардошта шуд. Исён муваффақият наёфт, аммо Япония зери таъсири «Офитсерони чавон» ба роҳи ғоратгарӣ рафт.

Миёнаҳои солҳои 1920...

Аз соли 1925...

«Митсубиси» ва

«Сумитомо»...

Майи соли 1932...

Соҳти тоталитарии дар Япония ташаккулёфта шакли ба худ хоси авторитарӣ-монархистиро дошт. Барои дар Осиё ҳукмронӣ кардан дар шароити ҷанги калонмиқёс ин режими авторитарӣ-монархистӣ чиҳатҳои навро касб намуд. Доираҳои ҳукмрони мамлакат сиёсати нави барпо кардани «Соҳти нави сиёсӣ»-ро эълон карданд. «Соҳти нави сиёсӣ» гуфта, назорати пурқуввати сиёсии бюрократияи ҳарбӣ-давлатӣ аз болои ҷамъиятро бояд мефаҳмид.

Ба ҳамин тариқа, режими ҳукмрони Япония оҳиста-оҳиста ҳислати тоталитарӣ касб намудан гирифт: аломатҳои демократияи парламент бекор карда шуд, иқтисод пурра ба зери назорати давлат гузашт, ғояҳо дар бораи бузургии миллати япон чун тақияҳои мафкуравии режим хизмат намуд, дастгирии аҳолиро таъмин кард.

Сиёсати хориҷӣ. Режими тоталитарии милитаристии дар Япония шакл ёфта сиёсати хориҷии таҷовузкоронаи онро аниқ карда додааст. Ин сиёсат соли **1931** ба забт намудани музофоти Манҷурияи Хитой ва дар ин ҷо аз тарафи японҳо ташкил намудани давлати лӯхтакмонанди Манҷжоу-Го овард. Аз сабаби он, ки Лигаи Миллатҳо ба ин истилогарии дағалона зид баромад, Япония соли **1933** аз ин ташкилот баромад. **Ноябри** соли

Ба Хитой зада даромадани қўшунҳои Япония.

1936 Япония ва Германия ҳуҷҷати ба ном **пакти антикоминтернро** имзо намуд ва соли **1937** ба он Италия ҳам ҳамроҳ шуд. Ҳамин тариқа иттифоқи давлатҳои таҷовузкор бо номи сегонаи **«Берлин – Рим – Токио»** ба вуҷуд омад. Тобистони соли **1937** японҳо бар зидди Хитой ҳаракатҳои ҷангии калонмиқёсро оғоз намуданд. Соли **1938** ҳукумати генерал Фумимаро Коноэ вазифаи мамлакат дар Осиёи Шарқӣ ҷорӣ намудани тартиби нав буданаширо эълон намуд.

**«Соҳти нави сиёсӣ» ...
Ноябри соли 1936 ...**

**Соли 1931...
«Берлин – Рим –
Токио» ...**

Моҳҳои июл–август соли **1938** дар атрофи кӯли Ҳасани дар Шарқи Дурбудаи СССР низоъи сарҳадии шӯравӣ-японӣ ба ҳаракатҳои васеъмиқёси ҷангӣ табдил ёфт. Баъди ҷангҳои бошиддат японҳо аз ҳудуди СССР ронда шуданд. Маи соли **1939** японҳо дар назди дарёи Халхин-Гол ба ҳудуди Муғулистон зада даромаданд. Қўшунҳои Шӯравӣ ба муғулҳои ҳамсоя ба ёрдам расиданд. Ҷанги то сентябри соли **1939** давомкарда аз рӯйи миқёсаш аз ҷангҳои атрофи кӯли Ҳасан хеле калон буд. Ин ҷанг ҳам бо мағлубияти японҳо итмом ёфт. Баъди ҳамин, **5 апрели соли 1941** Япония бо СССР пакти нейтралитетро имзо намуд.

Милитаризатсия – ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоии ҷамъиятро ба мақсадҳои ҳарбӣ мутеъ гардонидан.

Бюрократия – соҳти идораи маъмурии ҳимоякунандаи манфиатҳои синфи ҳукмрони аз халқ ҷудо шуда монда.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Ҷанги якуми ҷаҳон барои Япония бо кадом натиҷаҳо хотима ёфт?
2. Исёни «Офитсерони ҷавон» дар Япония дар режими сиёсӣ ва сиёсати хориҷӣ ба кадом тағйиротҳо овард?
3. Ҷиҳатҳои хоси режими тоталитарии Япония аз чӣ иборат буд?

4. Ҷанги якуми ҷаҳон ба тараққиёти иқтисодии Япония, бӯҳрони иқтисодии баъдичангӣ ва табaddулооти саноатии миёнаҳои солҳои 1920 чӣ гуна таъсир гузошт?

5. Барои чӣ Япония бо роҳи таҷовузкорӣ ва наздикшавӣ бо мамлакатҳои фашистии Аврупо рафт?

Кори мустақилона

Аз харита самтҳои ба Хитой қўшун даровардани Японияро аниқ намоед ва эзоҳ нависед.

Тавассути Интернет ба Япония саёҳати виртуалӣ кунед ва дар асоси маводи аз мавзӯ азхудкарда воқеияти таърихи таҳлил кунед.

МАВЗҶИ 12: ХИТОЙ ВА ҲИНДУСТОН ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Дар тӯли солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон Хитой дар амал пурра ба Япония тобеъ шуда монд.

Соли **1919** дар конференсияи Париж Хитой бо талабҳои худ иштирок намуд. Ин талабҳо аз бас намудани аз тарафи қўшунҳои япон истило намудани ҳудуди Хитой, озод намудани ҷазираи Шандун, тан гирифтани истиқлолияти Хитой ва тақсимопазирии ҳудуди он иборат буд. Ин талабҳо ҳамчунин бекор намудани шартномаҳои, ки пештар бо мамлакатҳои Ғарб маҷбуран имзо карда буд, дарбар мегирифт. Давлатҳои Ғарб ба ин розӣ нашуданд ва ба Хитой ба таври расмӣ ҷавоби рад дода шуд.

Шӯриши «Ихетуан» кай ва таҳти кадом шиор сар зад?

Донишҷӯёни Хитой, ки аз ин дарғазаб шуда буданд, рӯзи **4 май соли 1919** дар Пекин намоиш сар карданд. Ҳаракати донишҷӯён тамоми Хитойро ба ларза андохт ва ба натиҷаҳои мусбии калон овард.

Моҳи июли соли 1920 ҳукумати Пекин сарнагун карда шуда, ба сари ҳокимият **У. Пейфу**, ки аз тарафи Британияи Кабир ва ИМА

Сун Ятсен.

дастгирӣ карда мешуд, омад. Дар натиҷа, дар конференсияи солҳои 1921–1922 дар Вашингтон гузашта тамоми давлатҳои иштирокчи истиқлолияти Хитой ва тақсимнопазирии ҳудуди онро кафолат доданд. Япония дар мавқеаш танҳомонда маҷбур шуд, ки вилояти Шандунро ба Хитой баргардонад. Умуман конференсия аз баландшавии обрӯи байналхалқии Хитой даволат меод.

Хитой ва Ҳиндустон.

Дар ташкил намудани инқилоби Хитой нақши Сун Ятсен беқиёс буд. Соли 1921 ӯ ба вазифаи президенти Республикаи Хитой интихоб шуд. Аммо шимолӣ мамлакат ва давлатҳои хориҷӣ ҳукумати Сун Ятсенро тан нагирифтанд. **Моҳи мартӣ соли 1925** баъди вафоти Сун Ятсен имконияти бо роҳи оромона муттаҳид намудани мамлакат аз байн рафт.

«Инқилоби миллии бузург» дар солҳои 1920.

Баҳори соли 1925 буржуазияи Шанхай, донишҷӯён ва вакилони коргарон бар зидди англисҳои дар мамлакатбуда ҳаракатро сар карданд. Сабаби ин ҳаракат аз тарафи политсиячиёни англис зери тир гирифтани намоиши осоиштаи донишҷӯён буд. Ин ҳаракати ватанпарварӣ номи «**Ҳаракати 30 май**»-ро гирифт ва зери шиори барқарор кардани истиқлолияти Хитой шуда гузашт. Ба инқилоб ҳизби **Гоминдан** (Ҳизби милли) раҳбарӣ намуд. Соли 1926 ҳукумати милли тахти роҳбарии генерал **Чан Кайши** юриши Армияи инқилоби миллиро сӯйи шимол оғоз намуд. Дар тӯли ин юриш музофотҳои зиёди Хитойи Марказӣ аз ҷумла, шаҳрҳои калон чун Ухан, Нанкин, Нанчан, Шанхай ба тасарруфи гоминданчиён гузаштанд.

Чан Кайши.

4 майи соли 1919...

Моҳи июли соли 1920...

Моҳи марти соли 1925...

«Ҳаракати 30 май»...

Дар ҳамин давр байни гоминданчиён ва коммунистон ихтилоф ба вучуд омад. Гоминданчиён, ки дар амал ҳокимиятро дар мамлакат ба даст дароварда буданд, инқилобро итмомёфта ҳисобиданд, коммунистҳо бошанд, нақшаи дар Хитой сохтани сотсиализмро пеш бурданд. Онҳо соли 1931 Республикаи Шӯравии Хитойро эълон карданд ва **Мао Дзедун** раиси он интихоб шуд. Муборизаи байни гоминдан ва коммунистон мавҷудбуда ба ҷанги шаҳрвандии бистсола оварда расонид.

Истилои Япония. Японҳо моҳи сентябри соли 1931 ба Манчжурия, ки ба Хитой мансуб буд, зада даромаданд, дар давоми як рӯз тамоми шаҳрҳои калонтаринро ба даст дароварданд. Армияи Гоминдан, ки ин ҳудудро ҳимоя мекард, ба даруни мамлакат зада партофта шуд. Ҳукумати Чан Кайши аз Япония шикоят намуда, ба Лигаи Миллатҳо муроҷиат намуд, аммо эътибори иттиҳоди байналхалқӣ чандон қувват надошт. Ягон мамлакати абарқудрат хоҳиши ба Япония ҷанг эълон намудан накард.

1 марти соли 1932 японҳо дар Манчжурия ташкил шудани давлати Манчжоу Горо эълон намуданд.

4 майи соли 1919 донишҷӯёни хитой дар Пекин намоишно сар карданд.

Соли 1921 Сун Ятсен ба вазифаи президенти Республикаи Хитой интихоб шуд.

Соли 1926 ҳукумати миллӣ таҳти роҳбарии генерал Чан Кайши юриши Армияи инқилоби миллиро сӯи шимол оғоз намуд.

Ҳиндустон. Ҳукумати мустамликачиёни англис дар солҳои Чанги якуми ҷаҳон ба Ҳиндустон ҳуқуқи худидорақуниро ваъда карда буд. Аммо умеди халқи ҳинд рӯи амал набаромад. Мақоми Ҳиндустон тағйир наёфт. Ин ҳол даври нави муборизаро зидди мустамликавӣ оғоз намуд.

Конгресси Миллии Ҳиндустон кай ташкил шуда буд?

Маҳатма Ганди.

Ба инкишофи саноат ва болоравии маданияти замонавӣ дар шаҳарҳо нигоҳ накарда, дар қишлоқи ҳинд сохти тақсимкунӣ ба каста, қабила ва табақаҳо ҳукмрон буд. Ба ин нигоҳ накарда, дар тӯли муддати байни ҷангҳои ҷаҳонӣ қувваи асосии ҳаракати миллии озодихоҳии Ҳиндустонро деҳқонон ташкил намуданд. Дар ташкил намудани баромадҳои оммавии солҳои 1920–1940 ҳиндҳо нақши фарзанди барӯманди халқи ҳинд **Маҳатма Ганди** беқиёс шуд. Дар тӯли муддати байни ҷангҳои ҷаҳонӣ Ганди роҳбари ғоявии ҳизби Конгресси Миллии Ҳиндустон (КМХ), пешвои ҳаракати халқӣ гардид. Тактикаи ӯ қор карда баромадаи муқобилият қардан бе истифода аз зӯрӣ миллионҳо одамро аз задухӯрдҳои мусаллаҳона ва аз марг наҷот додааст. Ин усули муборизаи озодихоҳии миллӣ, муқобилат нишон додан бе истифода аз зӯрӣ, ки «**гандизм**» ном гирифтааст, ба амиқ донишмандони анъанаҳои Ҳиндустон ва рӯҳияти деҳқонон асос ёфтааст. Дар ин усул сабр-тоқат ва норозигӣ, консерватизм ва инқилобгарӣ ба тарзи аҷоиб мутобиқ шуда

буд. Гандизм деҳқонон, ҳунармандон, буржуазияи миллиро муттаҳид намуд ва бе муборизаҳои мусаллаҳи хунин аз мустамликачиён тарк намудани Ҳиндустонро талаб намуд.

Оилаи асилзодагони ҳинд. Солҳои 1930.

Дар солҳои 1920–1940 ...

Гандизм ...

Конгресси Миллии Ҳиндистон ...

Маҳатма Ганди ...

Соли 1939 бо саршавии Ҷанги дуҷони ҷаҳон ва ба Германия ҷанг эълон кардани Британияи Кабир ноиб-шоҳи Ҳиндустон мамлакатро дар ҳолати ҷанг гуфта эълон намуд.

Дар ташкил намудани баромадҳои оммавии солҳои 1920–1940 ҳиндуҳо нақши фарзанди барӯманди халқи ҳинд Маҳатма Ганди беқиёс шуд.

Соли 1939 бо саршавии Ҷанги дуҷони ҷаҳон ва ба Германия ҷанг эълон кардани Британияи Кабир ноиб-шоҳи Ҳиндустон мамлакатро дар ҳолати ҷанг гуфта эълон намуд.

Суверенитет – мустақилии пурраи давлат дар қорҳои дохилӣ ва сиёсати хориҷӣ.

Провинсия – воҳиди маъмурий дар баъзе давлатҳо, вилоят.

Консерватизм – қараёни сиёсии тарафдори арзишҳои анъанавӣ, урф-одатҳо, тартибҳои иҷтимоӣ ва динӣ.

Савол ва вазифаҳо барои мустақамкунӣ

1. Сабабҳои ҳаракати донишҷӯён, ки баъди Чанги якуми ҷаҳон дар Хитой сар шуд, дар чӣ буд ва он ба кадом натиҷаҳо овард?
2. Хислати «Инқилоби бузурги миллий»- и солҳои 1920 ва ҷиҳатҳои хоси онро таъриф кунед.
3. Сабабҳои ҷанги шаҳрвандӣ дар Хитой дар чӣ буд? Барои чӣ таърихи Хитой дар нимаи аввали асри XX ҳамчун даври ҷангҳои беист таъриф мегардад?
4. Баъди ҷанги якуми ҷаҳон дар муборизаи Ҳиндустон бар зидди мустамликадорӣ ба оғозшавии даври нав кадом воқеа сабаб шуд?
5. Мубориза баҳри истиқлолият бе зӯрӣ ва ҳамкорӣ накардан бо ҳукумати мустамликавӣ ба кадом натиҷаҳо овард?
6. КМҲ дар муборизаи Ҳиндустон баҳри истиқлолият кадом самтро пеш гирифт?

Кори мустақилона

Аз харита вилоятҳоро, ки дар таърихи Хитой дар солҳои 1918–1939 мақоми асосӣ доштанд, ёбед ва эзоҳ нависед.

Фикри зерини аз тарафи Маҳатма Ганди гуфташударо таҳлил намоед ва эзоҳ диҳед, ки он ба кадом воқеият нигаронида шудааст: «Ман дарвоза ва дарҳои хонаамро маҳкам пӯшида нишаста наметавонам. Зеро ба он бояд ҳавои тоза даромада истад. Ва ҳамзамон ба ин, ҳавои аз тиреза ва дарҳо даромадаистода ба бӯрон мубаддал шуда, хонаамро тағурӯ карда, маро ғалтониданагро ҳам намехоҳам»

МАВЗЎИ 13: ТУРКИЯ ВА ЭРОН ДАР СОЛҲОИ 1918–1939

Империяи Усмониён дар сафи Германия ва иттифокчиёни он истода дар Ҷанги якуми ҷаҳон иштирок намуд ва ба мағлубият дучор омад. Худуди империя ишғол карда шуд. Мамлакатҳои Антанта нақшаи тақсим намуда гирифтани заминҳои мансуби империяи Усмониёнро ба кашидан сар намуданд. Тамоми заминҳои берун аз худуди империя анексия карда шуд ва мувофиқи қарори конференсияи Париж дар соли 1919 зери мандати Лигаи Миллатҳо гузашт. Ҳаракати густохонаи давлатҳои Ғарб ғазби халқи туркро овард. Дар мамлакат ҳаракати муқобилат сар шуд. Ба ҳаракат **генерали 39 сола Мустафо Камол** пошо раҳбарӣ намуд.

Давлати Салҷуқиён кадом ҳудудҳоро дар бар мегирад?

Армияи Юнон, ки аз тарафи мамлакатҳои Ғарб дастгирӣ карда шуда буд, ба худуди Туркия дароварда шуд. Ҳамин тавр ҷанги Юнон-Туркия сар шуд. Баъди ҷангҳои тӯлонӣ **моҳи октябри соли 1922** қўшунҳои М.Камол тамоми ҳудудҳои Туркияро озод намуданд.

1 ноябри соли 1922 Маҷлиси Бузурги Миллати Туркия дар бораи бекор намудани ҳокимияти султон қарор қабул намуд. Султон Мехмед VI аз тахт фароварда шуд ва ӯ мамлакатро тарк намуд. Соли **1923 дар Лозанна** мувофиқи шартномаи ниҳонии ҳукумати М.Камол бо Британияи Кабир, Франция ва як қатор давлатҳои дигар имзонамуда Туркия истиқлолият ва тақсимнопазирии ҳудудии худро нигоҳ дошт.

29 октябри соли 1923 Туркия республика эълон шуд, М.Камол президенти республика интихоб шуд. Дар мамлакат ислоҳоти дурнамоёна оғоз шуд.

Мақсади асосии ислоҳотҳо – навкунии мамлакат гуфта эълон шуд. Ин қабул кардани тамоми тарафҳои тараққиқарвари тамаддуни Аврупо ва ба шароити Туркия москунии онҳо буд. Шарти аввали ислоҳотҳо ғайрирӯхонигӣ, аз дин ҷудо намудани давлат гашт. Аз баҳри алифбои арабӣ гузашта, алифбои лотинӣ ҷорӣ карда шуд. Насаб (фамилия) ба таври аврупогӣ до-

Мустафо Камол
Отатурк.

хил карда шуда, Маҷлиси бузурги миллат ба М.Камол расман насаби «Отатурк» (Падари туркон)-ро дод.

Тақсимшавии Туркия аз рӯйи шартномаи Севри соли 1920.

Дар солҳои 1920 самти асосии сиёсати иқтисодиро аз мулкдорони хориҷӣ харидани корхонаҳои саноатӣ, объектҳои инфрасохтор, роҳҳои оҳан ва офаридани саноати миллий ташкил намуд.

1 ноябри соли 1922 ...
«Отатурк» ...

Октябри соли 1922 ...
29 октябри соли 1923 ...

Сиёсати хориҷӣ. Мақсади асосии сиёсати хориҷии Отатурк ба баланд намудани обрӯи байналхалқии Туркия нигаронида шуд. Туркия соли 1932

ба Лигаи Миллатҳо аъзо шуда, ҳаракат намуд, ки бо тамоми давлатҳо алоқаҳои дӯстона барқарор намояд.

М.Камол ба муносибатҳо бо Германия эътибори алоҳида дод. Зиеда аз ними савдои хориҷии Туркия ба ҳиссаи Германия рост меомад. Соли **1941** бо Германия шартномаи дӯстӣ ба имзо расид. Гарчи Туркия дар Ҷанги дуҷуми ҷаҳон бетараф монда бошад ҳам, қисми калони доираҳои ҳукумрон ба Германия хайрхоҳ буд.

Эрон. Ба августи соли 1918 омада кӯшунҳои англис тамоми Эронро зери назорати худ гирифтанд. Мувофиқи шартномаи соли 1919 имзошудаи англис-эронӣ Эрон дар амал ба протекторати Британияи Кабир табдил дода шуд. Ин ғазоби мардуми Эронро овард. Дар тамоми мамлакат бетартибӣҳо ва шӯришҳо сар заданд. Ба рафти воқеаҳо армия дахлат карда, феввали соли 1921 сардори полки казакҳо полковник Ризоҳон ҳукуматро сарнагун намуд. Дар Маҷлиси таъсиси моҳи декабри соли **1925** даъватшуда Ризоҳонро шоҳи нави **сулолаи Паҳлавиён** эълон намуд.

Шартномаи Туркманҷой кай имзо шудааст ва моҳияти он аз чӣ иборат аст?

Аз М.Камол ибрат гирифта, шоҳ дар Эрон аз соли 1928 либоси аврупоӣ ҷорӣ намуд, унвон ва шаклҳои мурочиати феодалӣ бекор карда, насаб ҷорӣ карда шуд. Аз соли **1935** сар карда номи мамлакат тағйир дода шуд: ба ҷойи номи пешинаи Форс, мамлакат **Эрон** ном гирифт. Қонун дар бораи ҳукукҳои занону духтарон қабул шуд, онҳо ба ҳукуқи таҳсил дар мактаб, мактабҳои олий ва қор қардан дар ташкилотҳои давлатиро пайдо намуданд. Соли 1935 қонун дар бораи бекор намудани ҷодарпӯшии қонун қабул карда шуд.

Дар соҳаи маориф тағйиротҳои зиёде ба амал омаданд. Дар давоми ислоҳоти солҳои 1927–1934 қонунҳо дар бораи таълими маҷбурии ибтидоии бепул ва пулакии миёна ва таълими олий қабул карда шуданд. Мактабҳои нав сохта шуда, миқдори донишомӯзон якҷанд маротиба афзуд. Соҳти нави таълими олий ба вучуд оварда шуд, аз ҷумла Донишгоҳи Техрон кушода шуд. Садҳо ҷавонони эронӣ ҳарсола ба хориҷи кишвар, ба донишгоҳҳои бехтарини дунё барои хондан фиристода мешуданд.

Дар сиёсати аграрӣ Ризошоҳ тағйироти ҷиддӣ ба амал набаровард. Аз сарварони қабилаҳо ва заминдорон заминҳояшон, аз ҷумла заминҳои

вақф кашада гирифта шуда, ба мулозимон ва афсарон тақсим карда дода шуд. Барои деҳқонон шароит чандон дигар нашуд, онҳо чун пешина барои ичора ҳаққи баланд пардохтан гирифтанд.

Эрон дар солҳои 1930.

**Соли 1928 ...
Донишгоҳи Техрон...**

**Соли 1935 ...
Солҳои 1927–1934 ...**

Ҳукумат инкишофи сектори (чабҳаи) саноатро ҳам рағбатнок намуд. Рухсат дода шуд, ки ба мамлакат мошин ва ускунаҳо бе литсензия ворид карда шавад, дар андозу боз имтиёзҳо дода шуданд. Бо мақсади дар мамлакат кам намудани таъсири англисҳо шох бо Германия ҳамкориҳо пурзӯр намуд. Ба Эрон мутахассисони зиёди немис бо техника даромада омаданд.

Сиёсати хориҷӣ. Сиёсати хориҷии шох бо назардошти зиддияти дар байни СССР ва давлатҳои Ғарб буда нигоҳ доштани манфиатҳои худ ниғаронида шуд.

29 октябри соли 1923 Туркия республика эълон карда шуд

То октябри соли 1922 қўшунҳои М.Камол ҳудудҳои тамоми Туркияро озод намуданд.

Дар Эрон дар давоми ислоҳоти солҳои 1927–1934 қонунҳо дар бораи таълими маҷбурии ибтидоии бепул ва пулакии миёна ва таълими олий қабул карда шуданд.

Баъди ба Ҷанги дуҷони ҷаҳон даромадани СССР моҳи августи соли 1941 қўшунҳои шӯравӣ ва англис ба Эрон дароварда шуд. Муҳаммад Ризо Паҳлавӣ, ки ба тахт омада буд, соли 1942 бо СССР ва Британияи Кабир шартнома баст. Тамоми ҳудуди мамлакат дар давоми ҷанг ба ихтиёри шӯравӣён ва англисҳо гузашт.

Аннексия – ҳудуди як давлат ё ки як қисми онро бо зӯрӣ ба давлати дигар ҳамроҳ карда гирифтан.

Модернизатсия – ҷараёни навқунӣ, ба талабҳои замонавӣ москунии истеҳсолот, техника, ҷараёни техникӣ.

Инфрасохтор – маҷмӯи муассисаи таъминкунандаи фаъолияти ҷамъият ёки ягон соҳаи он, сохти идора, воситаҳои алоқа ва монанди ҳаминҳо.

Полк – қисми ҷарбӣ.

Ҷодар – либоси динии занона дар як қатор мамлакатҳои мусулмонӣ.

Сектор – қисми калони умумии иқтисодиёт, ки аз рӯйи тавсиф, мақсад ва вазифаҳои аз соҳаҳои наздик иборат аст.

Литсензия – ҳуҷҷати расмие, ки ба муддати муайян ҳуқуқи ба намуди маълуми фаъолият машғул шуданро медиҳад.

Савол ва вазифаҳо барои мустақамкунӣ

1. Натиҷаҳои Ҷанги якуми ҷаҳон барои Туркия кадом оқибатҳоро овард?
2. Ба сари ҳокимият омадани Мустафо Камол дар тақдири Туркия кадом нақшро бозид?
3. Моҳияти ислохотҳои Мустафо Камол Отатуркро фаҳмонида диҳед. Отатурк дар сиёсати хориҷӣ сари кадом мақсадҳои асосӣ ҳаракат намуд?
4. Ислохоти шоҳ Ризо Паҳлавӣ барои ба давлати замонавӣ табдил додани Эрон кадом нақшро бозид?
5. Дар сиёсати хориҷии Эрон муносибатҳо бо СССР кадом мавқеъро ишғол мекунад?
6. Дар бораи ислохотҳои дар Туркия ва Эрон ба амал бароварда шуда нақл карда диҳед.

Кори мустақилона

Аз харита истифода бурда хронологияи воқеаҳои таърихи Туркия ва Эронро дар солҳои 1918–1939 тартиб диҳед.

Ислоҳоти дар Туркия ва Эрон ба амал баровардашударо бо ислоҳоти дар солҳои 1930 дар Ўзбекистон гузаронидашуда муқоиса кунед. Ҷиҳатҳои монанд ва фарқкунандаашро дар диаграммаи Венн акс кунед.

МАВЗЌИ 14: МАМЛАКАТҲОИ АФРИКА ДАР СОЛҲОИ 1918-1939

Қитъаи Африкаро ба маънои васеъ метавон ба ду минтақа ҷудо намуд: Африкаи Шимолӣ ва Африкаи Тропикӣ. Қисми шимолии қитъаи Африка ба як қисми тамаддуни араб-ислом табдил ёфтааст. Ин ҳудуд доим ба Шарқи Наздик майл карда зист ва бо ҳамин аз қисми боқимондаи Африка фарқ мекунад. Дар Африкаи Шимолӣ Миср, Алҷазоир, Тунис, Марокаш, Ливия ҷойгир шудааст.

Қадам давлатҳои қадимаи дар Африка ҷойгиршударо медонед?

Британияи Кабир моҳи феввали соли 1922 протекторати худро дар **Миср** бекор намуда, истиқлолияти пурраи Мисрро тан гирифт. Аз рӯйи конститутсияи соли **1923** қабулшуда Миср монархия эълон карда шуд.

Соли **1941** ба ҳудуди Миср қўшунҳои Германия ва Италия дароварда шуданд.

Алҷазоир, Тунис ва Марокаш мустамликаҳои Франция буда, баъди Ҷанги дуюми ҷаҳон ҳам ҳамин ҳолат бетайғир монд. Дар тӯли ҷангҳои ҷаҳонӣ дар **Алҷазоир** таҳти сарвариин Фарҳод Аббос, дар **Тунис**–Ҳабиб Бурғиба, дар **Марокаш**–Абдул Карим ҳаракатҳои миллий-озодихоҳӣ авҷ гирифтанд. Гарчи ин ҳаракатҳо бо ғалаба итмом наёфта бошанд ҳам, дар баланд рафтани шуури миллий ва сиёсии халқҳои араби минтақа нақши калон бозид.

Харитаи Африкаи Шимолӣ ва Шарқи Наздик

Дар солҳои Ҷанги дуҷоми ҷаҳон мусулмонони зиёд Франсияро дастгирӣ намуда, ба сафи армияи франсуз даромаданд. Соли 1940 баъди ба мағлубият дучор шудани Франсия Алҷазоир ва Тунис ба манбаи ашёи хоми Германия ва Италия табдил дода шуд.

Ливия. Баъди ҷанги якуми ҷаҳон Италия ба Ливия қўшуни бисёрхазорнафараро даровард. Отрядҳои ҳаракатҳои муқобилати Ливия ба муқобили қўшунҳои Италия мубориза бурданд. Соли **1931** ҳаракати муқобилат пахш ва роҳбарони онҳо қатл карда шуданд. Ливия ба мустамликаи Италия табдил дода шуд.

Дар солҳои Ҷанги дуҷоми ҷаҳон Италия аз ҷойгиршавии кулаи стратегияш истифода намуд: бандарҳо, аэродромҳо, роҳҳо сохта шуд. Худуди мамлакат ба майдони ҳаракатҳои ҷангӣ мубаддал гашт.

Феврари соли 1922...

Соли 1931 дар Ливия...

Роҳбарони ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳӣ...

Африкаи Тропикӣ. То ба наздикӣ аксари аврупоиён таърихи Африкаро писанд накарда, ин таърих умуман мавҷуд набуд гуфта меҳисобиданд. То аввалҳои асри XX таърихи Африка дар назари аврупоиён фақат бо савдои ғуломон ва роҳзании иқтисодӣ вобаста буд. Дар конвенсияи Лигаи Миллатҳо «Дар бораи ғуломӣ», ки соли **1926** қабул карда шуд, ба ғуломдорӣ ва савдои ғуломон таъриф дода шуда, онҳо маҳкум карда шуданд.

Аз тарафи мамлакатҳои Аврупо тақсим карда гирифта шудани Африка

Баъди ҷанги якуми ҷаҳон ҳудудҳои дар қисми ҷанубӣ ва марказии Африка ҷойгиршуда ба Британияи Кабир мансуб буда, дар мустамликаҳои он аз нисф зиёди аҳолии умумии Африка зиндагонӣ мекард.

Ғарчи Франция ҳудуди азими Африкаро азхуд намуда бошад ҳам, қисми асосии мустамликаҳои Франция дар Африкаи Экваторӣ ва Ғарбӣ ҷойгир шуда, қисми калони он ба Саҳрои Кабир рост меомад.

Худудҳои боқимондари Белгия, Португалия, Испания ва Италия байни ҳам тақсим карда гирифта буданд.

Сиёсати ба худ хоси метрополияҳо дар Африка. Баъди Ҷанги якуми ҷаҳон дар Африка объектҳои инфрасохтор – роҳҳои оҳан, бандаргоҳҳо, сохтори алоқа, ҳамчунин ташкилотҳои маъмурии навъи аврупоӣ, мактабҳо, касалхонаҳо сохта шуданд. Тавассути фаъолияти миссионерӣ дини христианӣ паҳн шуд. Дар натиҷа барои навкунии Африка ҳаракатҳо пайдо шуд, ба ҷамъияти анъанавӣ унсурҳои европоӣ даромада омад.

Дар иқтисод қисми калони аҳоли чун пешина бо рӯзгузаронӣ бо тарзи анъанавӣ банд буд, хоҷагии қишлоқ бо усули ибтидоӣ бурда мешуд, як қисми аҳоли бо ҳунармандӣ ва шикор банд буда, ба малакаи мунтазам меҳнат кардан соҳиб набуд.

Дар соҳаи иҷтимоӣ сохти кӯҳна (оилаи калон, авлод, ҷамъият, қабила), иерархияи аввалинаи қабила ва ҷамъият, сохти мураккаби муносибатҳои байни авлодҳо ва қабилаҳо, ғуломдорӣ боқӣ монд; обрӯи табиб ва коҳинҳои маҳаллӣ ҳоло ҳам баланд буд.

Соли 1926 ...

Объектҳои инфрасохтор дар Африка...

Соли 1940 ...

Дар соҳаи сиёсӣ ҳатто дар ҷойҳои институтҳои нави сиёсӣ пайдошуда ҳам онҳо дар асоси сохти кӯҳнаи сиёсӣ сохта шуд, дар онҳо роҳбарони қабилаҳо, коҳин ва амсоли инҳо нақши асосӣ доштанд.

Муваффақиятҳои соҳаи маданӣ фақат намуди беруна доштанду ҳалос: дини христианӣ барои расмӣ қабул карда шуд, дар шуур ва ахлоқи аҳолии маҳаллӣ чун пештара маданияти анъанавӣ ва тасаввуроти ибтидоӣ ҳукмрон мондан гирифт.

Соли **1920** дар Африка аввалин ҳизби сиёсӣ – Конгресси Миллии Африка (КМА) ташкил ёфт. Баъди ҳамин дар тамоми худудҳои қитъа ташкилотҳои ҳизбмонанд ва иттифокҳои касаба пайдо мешавад.

Дар ҷараёни аз ҷиҳати сиёсӣ фаъол шудани халқҳои Африка конгрессҳои Панафрика нақши муҳим бозид. Ҳаракати Панафрика талабҳои аз қабили интиҳо додан ба дискриминасияи наҷодӣ, бекор намудани ҷазои ҷисмонӣ ва меҳнати маҷбуриро пеш овард. Дар ин дав-

Уилям Дюбуа.

ра арбобҳои назарраси ҳаракати Панафрика «Падари панафриканизм» Уилям Дюбуа ва Маркус Гарви буданд.

Соли 1926 аз тарафи Лигаи Миллатҳо конвенсия «Дар бораи ғуломӣ» қабул карда шуд.

Соли 1920 Конгресси Миллии Африка (КМА) ташкил ёфт.

Маркус Гарви.

Аз нимаи дуюми солҳои 1930 дар Африка суръатҳои инкишофи иқтисодӣ тез шуд. Ҳамзамон ба ин, ба меҳнати маҷбурӣ ҷалб намудани аҳолии маҳаллӣ ба тартиб андохта шуд.

Соли 1939 бо саршавии Ҷанги дуюми ҷаҳон Африка дар нақшаҳои иштирокчиёни ҷанг аҳамияти стратегияи муҳимро касб намуд. Садҳо ҳазор африкоӣ дар ҳаракатҳои ҷангии Африкаи Шимолӣ, Аврупои Ғарбӣ ва ҳудудҳои дигар иштирок намуданд. Қисмҳои ҳарбии миллии аз африкоӣ-ён ташкилёфта баъдтар дар мубориза барои истиқлолият нақши муҳим бозиданд.

Сивилизатсия (тамаддун) – зинаи ба сохти маълуми иҷтимоӣ-сиёсӣ хоси тараққиёти ҷамъиятӣ ва маданияти моддӣ

Конвенсия – намуди шартнома, созишномаи байнал-халқӣ аз рӯи масъалаи алоҳида

Миссионерӣ – фаъолияти, ки ба дар байни вакилони динҳои дигар тарғиб намудани дини христианӣ равона шудааст.

Иерархия – тартиби итоаткунӣ аз рӯи зинаҳои амал аз поён ба боло.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Дар бораи таърихи халқҳои Африка дар аввалҳои асри XX чӣҳо медонед?

2. Соли 1926 аз тарафи Лигаи Миллатҳо кадом конвенсия қабул карда шуд?

3. Дар арафаи Ҷанги якуми ҷаҳон қитъаи Африка асосан аз тарафи кадом давлатҳо тақсим карда гирифта шуда буд?

4. Ҳамзамон бо омадани аврупоиён пайдо шудани тамоилҳои навқунӣ дар Африка дар чӣ намоён шуд?

5. Дар байни аҳоли ғуламӣ будани боқимондагӣҳои анъанавият дар соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ чӣ хел намоён шуд?

6. Дар бораи Конгресси Миллии Африка ва ҳаракати Панафрика нақл карда диҳед.

Кори мустақилона

Аз харита истифода бурда, ҷараёни аз тарафи давлатҳои Аврупо забт шудани Африкаро таҳлил кунед ва маълумотҳоро ба дафтаратон қайд кунед.

Дар ҷараёни хондани мавзӯи калмаҳои ба Шумо ношиносро ба дафтаратон навишта гиред ва бо ёрии луғат ин мафҳумҳоро таҳлил намоед.

МАВЗӯҲОИ 15–16: ҶАНГИ ДУЮМИ ҶАҲОН ВА НАТИҶАҲОИ ОН

Дар Германия ба сари ҳокимият омадани фашистҳо ва муносибатҳои байналхалқӣ. Моҳи январӣ соли 1933 дар Германия ҳизби коргарии национал-социалистӣ таҳти роҳбарии Адолф Гитлер ба сари ҳокимият омад. Ин ҳизби ҷангие буд, ки барои худ баҳри дар Ҷанги якуми ҷаҳон мағлуб шудани Германия интиқом гирифтаниро мақсад карда монда буд.

Ҷиҳатҳои умумии ба Ҷанги якум ва дуҷуми ҷаҳон сабабшуда аз чӣ иборат аст?

Созишномаи Мюнхен дар соли 1938. Баъди аншлюс карда шудани Австрия, Германия ба забт кардани Чехословакия тайёри дидан гирифт.

Аксарияти аҳолии вилояти Судети Чехословакияро мардуми мансуб ба миллати немис ташкил медоданд. Гитлер талаб намуд, ки ин вилоят аз Чехословакия гирифта, ба Германия дода шавад.

Таҳти фишори Британияи Кабир ва Франция ҳукумати Чехословакия маҷбур шуд, ки талаби Германияро иҷро кунад. Капитулятсияи Чехословакия **29 сентябри соли 1938** дар Мюнхен ба расмият дароварда шуд.

Сарҳадҳои давлатҳои Аврупо. Ҳолати 1 сентябри соли 1939.

Баъди созишномаи Мюнхен манфиати СССР, ки дар ду фронт ҷанг кардан намехост ва манфиати Германия муваққатан мос афтиданд. Ин дар таърихи **23 августи соли 1939** ба имзо расидани пакти шӯравӣ-

германи дар бораи ба муддати 10 сол байни ҳам ҷанг накардан (пакти Молотов – Риббентроп) оварда расонид.

Саршавии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон. 1 сентябри соли 1939 баъди ба Полша зада даромадани Германия Ҷанги дуҷуми ҷаҳон сар шуд ва то **2 сентябри соли 1945** давом кард. Британияи Кабир ва Франция, ки ба Полша ёрдамро ваъда карда буданд, 3 сентябр ба Германия ҷанг эълон карданд.

Роҳбарони шӯравӣ аз фурсат истифода бурданд. **17 сентябри соли 1939** ба Полша қўшунҳои шӯравӣ дароварда шуданд. Дар байни Германия ва СССР шартномаи дӯстӣ имзо карда шуда, дар он Полша аз харитаи сиёсӣ пурра хат зада шуд.

Дар солҳои 1939–1940 ҷанги шӯравӣ-финӣ шуда гузашт. Ба ивази талафотҳои калон шӯроҳо Карелияро яқҷоя бо шаҳри Выборг ба таркиби СССР ҳамроҳ намуданд. Аммо нақшаи ғалабаи феврал ба давлати зердаст мубаддал кардани Финляндия амалӣ нашуд. СССР ба сифати давлати таҷовузкор аз таркиби Лигаи Миллатҳо бароварда шуд. **Моҳи март соли 1940** СССР маҷбур шуд, ки бо Финляндия сулҳ бандад.

Моҳи сентябри соли 1940 дар байни Германия, Япония ва Италия созишнома дар бораи ҳамкориҳои ҷарбӣ–Пакти сегонаҳо ба имзо расид. Даре нагузашта ба ин пакт Венгрия, Руминия, Словакия ва Болгария ҳам ҳамроҳ шуданд.

Ба СССР зада даромадани Германия. Ҷанг байни Германия ва СССР муқаррар буда, забтшавии Аврупои Ғарбиро Гитлер ҳамчун тайёригарӣ пеш аз юриши худ ба Шарқ медонист. Гитлер нақшаи «Бар-баросса»-ро, ки бошиддат торумор кардани СССР-ро дар назар медошт, тасдиқ намуд.

22 июни соли 1941 Германия бар зидди СССР ҳуҷумро оғоз намуд. Ногаҳон руҳ додани ҳуҷуми Германия ба СССР яке аз хатогиҳои калони И.Сталин гашт.

Россия. Июли соли 1941.
Бачаҳои аз бомбардимони
фашистон пинҳоншуда.

Коалитсияи зиддигитлерӣ.
Плакати даври ҷанг.

Сабаб ва баҳонаҳои Ҷанги дуҷоми ҷаҳон...

Январии соли 1933... 29 сентябри соли 1938...

23 августи соли 1939... 1 сентябри соли 1939...

Солҳои 1939–1940... Марти соли 1940...

Сентябри соли 1940... 22 июни соли 1941...

Баногоҳ сар шудани ҷанг ба он оварда расонид, ки қисми калони авиатсияи шӯравӣ ба ҳаво набаромада, дар аэродромҳо нест карда шуд, сохтори идора ва таъмин намудани қўшун аз из баромад.

Ба вучуд омадани коалитсияи зиддигитлерӣ. Ҳамин ки Германия бар зидди СССР ҳучумро сар кард, сарвазири Британияи Кабир У. Черчилл ва президенти ИМА Ф.Д. Рузвелт муттафиқии худро бо шӯравиён эълон намуданд.

Моҳи августи соли 1941 ИМА ва Британияи Кабир декларатсияро дар бораи асосҳои ҳамкорӣ дар даври ҷанг ва баъди он – **Хартияи Атлантикаро** имзо кард. Тарафҳои ин ҳуччатро имзокарда маҷбурияти ҳаракат накардан барои азхуд намудани боигарихи ҳудудӣ ва дигар намудҳои он, ҳурмат намудани ҳуқуқи халқҳо барои озодона интиҳоб кардани шакли идораи худ, дастгирӣ кардани ҳаракати барқарорсозии ҳуқуқҳои халқҳои бо роҳи зӯрӣ аз истиқлолияташ маҳрумшударо ба зимма гирифтанд. **Сентябри соли 1941** СССР асосҳои Хартияи Атлантикаро қабул кард.

Дар укёнуи Ором ҳаракатҳои ҷанговари Япония оғознамуда ба ҷанг ҳамроҳ шудани ИМА ва батамом ташаккул ёфтани коалитсияи зиддигитлериро тез намуд.

Декабри соли 1941 баъди ба ҷанг ҳамроҳ шудани ИМА коалитсияи зиддифашистӣ аз ҷиҳати ташкилӣ ба расмӣ дароварда шуд. Аъзоёни коалитсия ва ҳукуматҳои давлатҳои дигари бар муқобили Иттифоқи сегона мубориза бурда истода Декларатсияро имзо карданд. Дар он маҷбурияти сафарбар кардани тамоми имкониятҳо барои ғалаба кардан аз болои душман, набастани сулҳи сепаратӣ пеш оварда шуда, баъди ҷанг аз рӯи асосҳои Хартияи Атлантика барқарор шудани тартиби дунё муқаррар карда шуд.

Гуселкунӣ ба фронт. Русия.

Рафти ҷанг. Баъди ба рафти ҷанг

ҳамроҳ шудани ИМА давлатҳои коалитсияи зиддигитлерӣ аз ҷиҳати захираҳои моддӣ ва инсонӣ ба бартарӣ соҳиб шуданд. Аммо дар рафти ҷанг тағйироти кулӣ баякборагӣ рӯй надод. Декабри соли 1941 қўшунҳои немис дар останаҳои Москва ҷангро бой доданд ва ба мағлубияти ҷиддии нахустин дар ҷанг дучор шуданд. Аммо рӯҳияти ҳучумкоронаи онҳо ҳоло шикаста шуда набуд. **Баҳор-тирамоҳи соли 1942** қўшунҳои немис ба дарёи Волга ва Кавкази Шимолӣ баромаданд. Дар Африка қўшунҳои немис-италиявӣ ҳамон ба Миср таҳдид мекарданд, Япония бошад, Малайзия, Бирма, Филиппин, Индонезияро забт кард, қўшунҳои япон дар останаҳои Ҳиндустон ва Австралия меистоданд.

Ноябри соли 1942 қўшунҳои шӯравӣ дар останаҳои Сталинград ба ҳучум гузашта, гурӯҳи калони қўшунҳои ба Волга баромадаи немис – 22 то дивизияро муҳосира ва торумор намуд. Феврали соли 1943 қўшунҳои муҳосирашудаи немис таслим шуданд.

У. Черчилл, Ф. Рузвелт, И. Сталин дар конференсияи Қрим (Ялта).
Феврали соли 1945 (аз ҷап).

Мағлубият дар останаҳои Сталинград барои давлатҳои Иттифоқи сегона ҳалокатовар гашт. Германия маҷбур шуд, ки барои барқарор намудани

қобилияти ҷанговарию армияи худ сафарбарии умумиро эълон кунад. Тамоми қўшунҳои дар захира будаи Германия ба Фронти шарқӣ ҷалб карда шуд, дар натиҷа, иттифоқчиён моҳи май соли 1943 муваффақ шуданд, ки қўшунҳои италиявӣ - немис аз Африка пурра берун карда шавад.

Соли 1944 Иттиҳоди Шӯравӣ ҳудуди худро пурра озод намуд, қўшунҳои шӯравӣ ба Аврупои Шарқӣ дароманд. Соли 1944 ба шимолу ғарби Франция қўшун дароварда, Франция ва Белгияро озод намуданд. Ҷанг ба ҳудудҳои худ Германия расида омад.

Дар мубориза бар зидди фашизм қувваҳои миллӣ-ватанпарварии ҳудудҳои аз тарафи истилокорони италиявӣ - немис забтшуда – Ҳаракати муқовимати «Франсияи озод» таҳти роҳбарии генерал де Голл, ҳаракати озодии Югославия зери роҳбарии И.Б.Тито нақши калон бозиданд.

Дар солҳои ҷанг масъалаҳои асосии оиди муносибатҳои байниҳамдигарии давлатҳои коалитсияи зиддигитлерӣ дар воҳуриҳои сарони давлатҳои СССР, ИМА ва Британияи Кабир ҳал шуданд. Дар давоми солҳои ҷанг ҳамин намуд воҳуриҳо се маротиба – дар Техрон (1943), Қрим (Ялта) (феврари соли 1945), Потсдам (июл-август соли 1945) шуда гузашт.

Таслим шудани Германия. Аз 16 апрел то 2 майи соли 1945 амалиёти Берлин гузаронида шуда, дар ҳамин вақт пойтахти Рейхи сеюм муҳосира карда шуда, бо ҳамла забт карда шуд. Дар болои рейхстаг байрақи сурхи шӯравӣён рост карда шуд.

8 майи соли 1945 ҷонишини Сарфармондеҳи олӣ Г.К.Жуков аз номи Иттиҳоди Шӯравӣ баённома дар бораи бечуну чаро таслим шудани Германияро имзо намуд. **9 май дар СССР Рӯзи Ғалаба** эълон карда шуд.

Дар солҳои ҷанг Ўзбекистон, ки ҳамчунин дар таркиби СССР буд, дар мубориза бар зидди фашизм фаъолона иштирок намуд. Як қисми ба хизмати ҳарбӣ даъватшудагон ҳалок шуданд, даҳҳо ҳазор нафар бедарак гум шуданд, маъҷуб шуда бозгаштанд. Садҳо ўзбекистонҳои дар фронт қаҳрамонӣ нишондода ба унвони Қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ ва бо ордену медалҳо сазовор гаштанд. Дар солҳои ҷанг аз ҳудудҳои наздифронтии зиёда аз 1 млн нафар ба Ўзбекистон эвакӯатсия карда шуд, зиёда аз 200 ҳазор нафари он бачагон буданд. Онҳо дар оилаҳои ўзбек меҳру сарпаноҳ ёфтанд. Ба ғайр аз ин, аз ҳудудҳои ба фронт наздики СССР қариб сад корхонаи саноатӣ ба Ўзбекистон кўчонида оварда шуд. Онҳо ба фронт маҳсулоти ҳарбӣ расонида истоданд. Солҳои ҷанг халқамон намунаи матонати беандозаро нишон дод.

Хартияи Атлантика... **Декабри соли 1941...**
Баҳор-тирамоҳи соли 1942... **Майи соли 1943...**
Аз 16 апрел то 2 майи соли 1945...
8 майи соли 1945...

Торуморшавии Япония. 6 августи соли 1945 ИМА ба шаҳри Хиросимаи Япония ва 9 август ба Нагасаки бомбаҳои атомӣ партофт. Дар натиҷаи таркиши бомбаҳои атомӣ асосан аҳолии осоишта ҳалок шуд.

1945 Иттиҳоди Шӯравӣ бар зидди Япония ба ҷанг даромад. 2 сентябри соли 1945 Япония пактро дар бораи бечуну чаро таслим шудан имзо намуд. Ҷанги дуҷуми ҷаҳон хотима ёфт. Блоки давлатҳои таҷовузкор, ки асосанро Германияи фашистӣ, Италия ва Японияи милитаристӣ ташкил медод, торумор карда шуд.

Ҷинояткорони фашистӣ дар ҷараёни суди Нюрнберг.

Натиҷаҳои Ҷанги дуҷуми ҷаҳон. Ҷанги дуҷуми ҷаҳон қариб шаш сол давом кард ва ба сари инсоният қулфатҳои зиёд овард. 110 млн нафар ба ҷанг сафарбар карда шуд, 65 млн нафар ҳалок шуд, дар байни онҳо дар қатори хизматчиёни ҳарбӣ аҳолии осоишта ҳам буд.

Барпо шудани Созмони Милали Муттаҳид. Давлатҳои коалитсияи зиддифашистӣ назарҳои худро оид ба сохтори баъдичангии дунё тавассути Созмони Милали Муттаҳид (СММ) баён карданд. Низомномаи СММ арзишҳои умумиинсониро, ки ба мазмуни муборизаи аксари халқҳо мубаддал шуда асоси орому осоишта ҳаёт ба сар бурдани халқхост, эълон кард.

Чараёнҳои суди Нюрнберг ва Токио. Дар шаҳри Нюрнберги Германия аз **ноябри соли 1945 то октябри соли 1946** чараёни суд аз болои раҳбарони фашистӣ шуда гузашт. Дар он раҳбарони сиёсӣ ва ҳарбии асосии Германия ба ҷазо ҳукм карда шуд. Трибунал раҳбарияти ҳизби нацистӣ, отрядҳои ҳучумкори СС, СД ва гестапоро (политсияи сиёсӣ) ташкилотҳои ҷинояткор эълон кард.

Аз **майи соли 1946 то ноябри соли 1948** дар пойтахти Япония, шаҳри Токио Трибунали байналхалқии ҳарбӣ, ки аз вакилони давлатҳои аз агрессияи Япония азиятдида иборат буд, аз болои ҷиноятчиёни ҳарбии япон ҳукми худро баровард.

Сентябри соли 1940 дар байни Германия, Япония ва Италия созишнома дар бораи ҳамкории ҳарбӣ-Пакти сегона имзо карда шуд.

2 сентябри соли 1945 бо аз тарафи Япония имзо шудани пакт дар бораи бечуну чаро таслим шудан Ҷанги дуҷони маҳрум итмом ёфт.

Дар шаҳри Нюрнберги Германия аз ноябри соли 1945 то октябри соли 1946 чараёни суд аз болои раҳбарони фашистӣ шуда гузашт.

Чараёнҳои суди Нюрнберг ва Токио дар таърих аввалин чараёни суд буд, ки аз болои ҷиноятчиёни асосии ҳарбии дар таҷовузкорӣ ва ҷангу оромӣ, бар зидди инсоният айбдор гузаронида шудааст. Қарорҳои суд, ки таҷовуз, ҷиноятҳои ҳарбӣ, террорро дар нисбати аҳолии осоишта маҳкум кардааст, нафақат ҷиноятчиёни ҳарбиро ҷазо дод, балки ба манбаи муҳими ҳуқуқи байналхалқӣ табдил ёфт. Дар таърих аввалин маротиба мақоми сардори давлат, ҳукумат ва ё армия шахсоро аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод накарданад дар миқёси байналхалқӣ тан гирифта шуд.

Капитулятсия – аз бурдани ҳаракатҳои ҷангӣ, муқобилати ҳарбӣ даст кашидани яке аз тарафҳои ҷанг кардаистода.

Коалитсия – иттифоқе, ки барои расидан ба мақсади умумӣ дар байни шахсҳо, ҳизбҳои сиёсӣ, давлатҳои алоҳида баста мешавад.

Ҳартия – ҳуҷҷате, ки қоидаҳои умумӣ ва мақсадҳои ақти байналхалқии ҳислати маҷбурӣ набоштаро ифода мекунад.

Декларатсия – номи баъзе ҳуҷҷатҳои расмие, ки дар он маълумотҳои муҳим баён шудааст.

Дивизия – қисми ҳарбии калон.

Эвакуатсия – аз ҳудудҳои ҷанг рафтаистода ба ҳудуди беҳавф кӯчонидани одамон, муассисаҳо, корхона ва дигарон.

Гестапо – полисиҳои махфии давлат; ташкилоти истифодакунандаи зӯрӣ, ки онро дар Германияи фашистӣ барои мубориза бар зидди дигарандешон ташкил карда буданд.

Трибунал – суди ғавқулдда, аксаран суди ҳарбӣ.

Аншлюс – ҳамроҳ намудан, иттифоқ. Дар таърих асосан дар ҳисоби соли 1938 Австрияро ба худ ҳамроҳ намудани Германия истифода мешавад.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Дар торумор карда шудани Германияи фашистӣ давлатҳои дунё чӣ мақом доранд?
2. Ба ҷанги зидди Япония ҳамроҳ шудани СССР дар хотимаёбии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон чӣ хел нақш бозид? Оё бомбаҳои атомии ба Хиросима ва Нагасаки партофташуда ба натиҷаҳои ҷанг таъсири ҳалқунанда расонидааст?
3. Дар бораи натиҷаҳои асосии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон нақл кунед.
4. Натиҷаҳои ҷанг кадом самти тараққиёти ҷаҳонии даҳсолаҳои баъдӣ-наро муайян намуд?
5. Барпо шудани СММ дар нигоҳдошти сулҳ баъди ҷанг кадом нақшро дошт?
6. Қарорҳои судҳои байналхалқии Нюрнберг ва Токио ба кадом аҳамияти сиёсӣ ва таърихӣ соҳиб буданд?

Кори мустақилона

Аз харита ба ҳудуди давлатҳои Аврупо дар арафаи Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ шарҳ нависед.

Қатраи зеринро аз китоби «Навиштаҳо дар ҳошияи дафтар» –и Ўткир Ҳошимовро хонед ва бо мавзӯ вобаста намуда, дар дафтаратон эссе нависед: «Дар ҷанг подшоҳи ғолиб ва хушбахт, қўшуни ғолиб ва хушбахт, соҳти ғолиб ва хушбахт шуданаш мумкин. Аммо инсонии ғолиб ва хушбахт намешавад. Зеро ҷанг инсонро ба одамқушӣ маҷбур мекунад. Инсонии одамқушта бошад, ҳеч гоҳ хушбахт намешавад»..

Қисми «Дар рӯзҳои ҳичрон»-и романи «Уфуқ»-и Саид Аҳмадро хонед ва дар мавзӯи «Муколима бо давр» иншо нависед.

МАВЗҶИ 17: МУНОСИБАТҶОИ БАЙНАЛҶАЛҚИ БАЪДИ ҶАНГИ ДУҶОМИ ҶАҶОН: ОҶОЗШАВИИ «ҶАНГИ САРД»

Вақте ки аъзоёни коалитсияи зиддитилерӣ дар ҷанг ғолиб омада, дар таърихи тамаддуни инсонӣ саҳифаи навро кушоданд, касе намедонист, ки дар он ҷӣ навишта мешавад ва мазмуни он ҷӣ гуна хоҳад буд. Аммо халқҳои дунёро, ки ҳамагӣ дар давоми 30 сол гувоҳи ҷангҳои даҳшатноктарин дар таърихи инсоният гашт, хоҳиши зисти осоишта ва орзуи тараққии сулҳҷӯёна муттаҳид мекард.

Баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон муносибатҳои байналхалқӣ бо кадом шартномаҳо ба тартиб андохта шуда буд?

Оғозшавии «Чанги сард». Баъди ду чанги ҷаҳоние, ки барои аз нав тақсим кардани дунё бурда шуда буд, дар таносуби қувваҳо дар дунё тағйиротҳои калон ба амал омаданд. Дар байни давлатҳои либералӣ-демократии Ғарб ва СССР зиддиятҳо тезутунд шудан гирифтанд. Баъди ҷанг ИМА бори аввал ба СССР бо истифода аз силоҳи ядрой таҳдид намуд. Гарчи дар истеъфо бошад ҳам, У. Черчилл дар ҷанг обрӯи калон пайдо карда **мартӣ соли 1946** дар назди шунавандаҳои коллеҷи Вестмин-стери шаҳри Фултони ИМА ба суҳан баромада, ба ИМА тақлиф намуд, ки ба муборизаи «Халқҳои сулҳпарвар зидди тачовузи шӯравӣ» раҳбарӣ на-мояд. Ибораи «Пардаи оҳанин», ки У. Черчилл дар ин нутқи худ истифода бурда буд, вақтҳои зиёд дар байни Шарқу Ғарб сарҳади рамзӣ шуда монд.

Моҳи июни соли **1947** котиби давлатии ИМА Ч. Маршалл ғояи ёрӣ расонидан ба давлатҳои Аврупо ро дар бартараф кардани оқибатҳои ҷанг пеш бурд. Дипломатияи шӯравӣ «Нақшаи Маршалл»-ро рад намуд. Шӯравӣҳо «Нақшаи Маршалл»-ро чун хавфи навбатӣ нисбати таъсири СССР дар Аврупои Шарқӣ, ҷаҳди капитали Америка барои забт наму-дани Аврупо баҳо дод. Ривочи баъдинаи воқеаҳо начандон дуруст будани ин баҳоро нишон дод. Ба ду гурӯҳ тақсим шудани Аврупо, яъне аз як тараф, давлатҳои «Нақшаи Маршалл»-ро қабулкарда ва роҳи наздикшавӣ ба Америкаро интихобкарда ва аз тарафи дигар, роҳи сотсиалистии тараққиёт ва ҳамкорӣ бо СССР-ро интихобнамуда зиддияти муддати тӯлонӣ давомкардари сар карда дод. Дар қитъаи Аврупо, баъдтар бошад, дар миқёси тамоми дунё сохтори иттифокҳои ҷарбӣ-сиёсӣ ва иқтисодии ба ҳам зид ташаккул ёфт. Давлатҳои калонтарини дунё - СССР ва ИМА ба марказҳои ин иттифокҳо табдил ёфтанд.

Январӣ соли 1949 СССР ва аксарияти давлатҳои Аврупои Шарқӣ барпо шудани иттифоқи иқтисодӣ-Шӯроӣ Ҷамъирии Иқтисодӣ (ШҶИ)-ро эълон карданд. Дар навбати худ давлатҳои Ғарб апрели соли **1949** ташки-лоти ҷарбӣ-сиёсиро бо номи Ташкилоти Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) ташкил намуданд. Ба сифати ҷавоб ба НАТО соли **1955** иттифоқи ҷарбӣ-сиёсии СССР ва Аврупои Шарқӣ - **Ташкилоти Шартномаи Варша-варо** ташкил дод.

Моҳияти нутқи У. Черчилл ...
«Нақшаи Маршалл»...
Апрели 1949 ...

Январӣ соли 1949 ...
соли 1955 ...

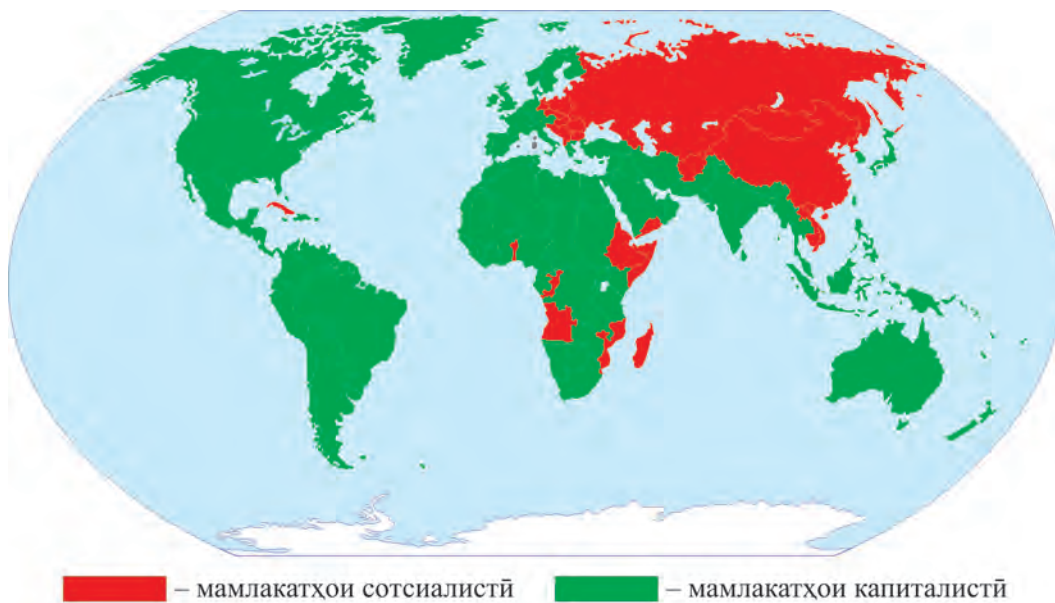
ИМА ва СССР: муборица барои тақсимкунии дунё. Карикатура

Сарнагуншавии сохти мустамликадорӣ. Сарнагуншавии сохти мустамликадорӣ ва ташкил ёфтани давлатҳои нав ва мустақил зарбаи ғарбӣ ба сохти дуқутбаи тараққиёти ҷаҳонӣ гашт. Аллакай дар солҳои 1950 ин мамлакатҳо ба арсаи байналхалқӣ барои интиҳоби роҳи тараққиёт баромаданд ва баъдтар номи «**Мамлакатҳои дунёи сеюм**»-ро гирифтанд. Ин ҳол барои пайдо шудани ҳаракати бетарафӣ замина офарид.

Аксарияти давлатҳои нав роҳи тараққиёти ҳеҷро на бо ИМА ва на бо СССР бастан хостанд. Баъдтар ин тамоил боз ривож ёфт: бо ташаббуси Иосиф Броз Тито, Чавоҳирлал Неру, Ҷомол Абдул Носир мамлакатҳои аз мустамлика озодшуда соли 1961 «**Ҳаракати бетарафи**» ро ташкил карданд.

Муносибатҳои байналхалқӣ дар солҳои 1970–1980. Дар солҳои 1970 муносибатҳои байналхалқии тезтунд андак нармтар гашт. Соли 1972 дар байни СССР ва ИМА шартномаи аввалин дар бораи маҳдуд кардани силоҳҳои стратегӣ (**МЯС-1**) ва соли 1975 Акти хотимавии Шӯрои амният ва ҳамкориҳои Аврупо имзо шуд. Ин ҳуҷҷат шартнома набуд, аммо ба аҳамияти калони ахлоқӣ-сиёсӣ соҳиб шуд, чунки он дар муносибатҳои байналхалқӣ меъёрҳои нави тараққипарвариро устувор кард. Дар ҳамин шароит соли 1979 байни СССР ва шартномаи ИМА **МЯС-2** ба имзо расид.

Декабри соли 1979 ба Афғонистон қўшунҳои шўравӣ дароварда шуд ва дар муносибатҳои байналхалқӣ боз шиддат пайдо шуд. Ҳаракатҳои нахустин барои аз байн бурдани ин шиддат, ёфтани шаклҳои муносибати ба ҳардуи тарафҳо мусоид дар воҳӯриҳои сарварони СССР ва ИМА М.С.Горбачев ва Р.Рейган дар солҳои 1980 дар Женева ва Рейкявик оғоз шуд. Гарчи ин воҳӯриҳо бо имзошавии ягон шартнома хотима наёфта бошад ҳам, ҳаракати ҳардуи тарафҳо барои ҳалос шудан аз хавфи силоҳи ядрӣ намоён кард.

Ба лагери капиталистӣ ва сотсиалистӣ ҷудо шудани дунё.
Солҳои 80-уми асри XX.

Январии соли 1949 Шўрои Ҳамёрии Иқтисодӣ (ШҲИ) ташкил шуд.

Апрели соли 1949 ташкилоти ҳарбӣ-сиёсӣ бо номи Ташкилоти Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) ташкил шуд.

Соли 1955 иттифоқи ҳарбӣ-сиёсии СССР ва Аврупои Шарқӣ – Ташкилоти Шартномаи Варшава ташкил шуд.

Аз нимаи дуҷуми солҳои 1980 то аввалҳои солҳои 1990 дар муносибатҳои байналхалқӣ даври фаъолӣ ва самимият шуд.

Нақшаи Маршалл – нақшае, ки котиби давлатии ИМА Љорџ Маршалл баъди Љанги дуҷуми ҷаҳон барои барқароркунии мамлакатҳои Аврупо таклиф намудааст.

НАТО – ташкилоти шартномаи Атлантикаи Шимолӣ. Иттифоқи ҳарбӣ-сиёсӣ, ки аз тарафи баъзе мамлакатҳои Аврупо ва Америкаи Шимолӣ баъди Љанги дуҷуми ҷаҳон ташкил карда шудааст.

Шартномаи Варшава – иттифоқи ҳарбӣ-сиёсии аз тарафи СССР ва давлатҳои сотсиалистии Аврупои Шарқӣ ташкил кардашуда.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Баъди ҷанг зиддиятҳои асосии дар байни СССР ва ИМА мавҷуда аз чӣ иборат буд?
2. «Нақшаи Маршалл» ва рақобати иқтисодии ИМА ва СССР дар Аврупо ба кадом натиҷаҳо овард?
3. Воқеаҳои асосии муносибатҳои байналхалқӣ дар солҳои 1970–1980 аз чӣ иборат буд? Шартномаҳои дар байни ИМА ва СССР имзошуда дар нигоҳдошти сулҳи ҷаҳонӣ кадом нақш дошт?
4. Асосҳои тафаккури нави сиёсии ба «Љанги сард» хотимадода аз чӣ иборат буд?

Кори мустақилона

Аз харита рӯйхати давлатҳои ба лагери капиталистӣ ва сотсиалистӣ мансубро тартиб диҳед ва эзоҳ нависед.

Љумлаи «Агар муаммои бо ҷанг дар панҷ рӯз ҳал мешуда бо роҳи озоишта дар панҷ сол ҳал шавад, бояд роҳи дуҷумро интихоб намуд»-ро аз китоби «Навиштаҳо дар ҳошияи дафтар»-и Ўткир Ҳошимов бодикқат хонед ва ба дафтаратон вобаста ба ин мавзӯ эссе нависед.

Аз сайти n.ziyouz.com романи «Алвидо, силоҳ!»-и Эрнест Хемингуэйро нусха карда гиред, хонед ва ба таври мустақилона дар мавзӯи «Сулҳ» шеърӣ панҷсатри (синквейн) тартиб диҳед.

МАВЗӢИ 18: ИЁЛОТИ МУТТАҲИДАИ АМЕРИКА ДАР СОЛҲОИ 1946 – 1991

Баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон барои ИМА нисбати дигар мамлакатҳои мутараққӣ шароити мусоидтар ба вуҷуд омад. ИМА аз имкониятҳои кулаи фароҳам омада истифода бурда, бозорҳои навро азхуд намуд. Хориҷ (экспорт) шудани молҳо, аз он ҳам зиёдатар имконияти илмӣ-техникии онро зиёд намуд. ИМА ба пешбари сиёсӣ, иқтисодӣ ва ҳарбии дунёи Ғарб табдил ёфт.

Дар муносибатҳои байналхалқӣ баъди Ҷанги якуми ҷаҳонӣ ИМА ба кадом тарз мавқеи муҳимро соҳиб шуд?

Тараққиёти иқтисодӣ. Дар солҳои баъдиҷангӣ дар ИМА нахустин бор **конверсияи** истеҳсолоти ҳарбӣ ба амал бароварда шуд. Аз охири солҳои 1940 сар карда, инкишофи беист ва барқарори иқтисодӣ ҷиҳати хоси сохтори иқтисодии ИМА шуда монд. Дар солҳои 1950 дар нисбати мамлакатҳои дигари Ғарб иқтисодиёти ИМА нисбатан сусттар инкишоф ёфт, аммо ба ин нигоҳ накарда, он аз рӯи тамоми нишондиҳандаҳо ба сифати пешбари ҳақиқии иқтисодӣ монд.

Дар солҳои 1960 маъмуриятҳои президентҳо **Ҷон Кеннеди** ва **Линдон Ҷонсон** ба сӯи суръатноккунии инкишофи иқтисодӣ рӯ оварданд.

Чон Кеннеди.

Автоматикунонии оммавии истехсолот ба амал бароварда шуд. Соҳаҳои энергетика, электроника ва саноати кимё, автоматикунонӣ ва истехсоли воситаҳои алоқа ва асбобҳои гуногун пешбари иқтисод шуданд.

Ба **аввалҳои солҳои 1970** омада суръатҳои тараққиӣ иқтисодӣ суст шуд. Дар нисбати аъёри Америка эътимод кам шуд. Давлатҳои Ғарб бӯҳрони ҷиддии иқтисодиро аз сар гузарониданд. Ин бӯҳрон аз давлатҳои дигари мутараққӣ дида, дар ИМА хеле вазнин омад.

Роналд Рейган.

Маъмурияти **Р.Рейган**, ки дар интиҳоботи президенти соли **1980** ғолиб омада буд, роҳҳои аз бӯҳрон баромаданро кофта, даҳолати давлат ба иқтисодро маҳдуд намуд, барои даровардани сармоя имтиёзҳо дар супоридани андоз ҷорӣ намуд. Ташаббуси шахсӣ рағбатнок карда шуд. Ин ва як қатор чораҳои дигар дар якҷоягӣ «**рейганомика**» ном гирифт.

«Рейганомика» барои ИМА натиҷаҳои хуб овард. Инфлятсия паст шуд, бекорӣ кам гашт, талаб нисбат ба ашёи истеъмоли зиёд шуд. Воридшавии сармояи хориҷӣ хеле пурзӯр шуд.

Аз охири солҳои 1940...
Дар солҳои 1960 президентҳо Ҷ. Кеннеди ва Л. Ҷонсон...
Соли 1980 ...

Дар аввалҳои солҳои **1990** дар иқтисодиёти ИМА ретсессияи кӯтоҳмуддат ба миён омад, паст шудани суръатҳои тараққиёт тамоми ҷабҳаҳоро фаро гирифт.

Тараққиёти сиёсӣ. Охири солҳои 1940-аввали солҳои 1950 дар ИМА бо авҷгирии реаксияи сиёсӣ тавсиф мешавад. Ин аз бисёр ҷиҳат ба оғозшавии «Ҷанги сард» вобаста буд. Дар интиҳоботи соли **1952** номзади ҳизби республикачӣ **Дуайт Эйзенхауэр** ғолиб баромад. Солҳои аввали сарвари **ӯ** дар ИМА реаксия боз пурзӯр шуд. Дар мамлакат **маккартизм** авҷ гирифт. Сенатор **Ҷозеф Маккарти** барои аниққунии

ҷосусон ва коммунистон дар мақомоти давлатӣ тафтишҳо бурд. Фаъолияти Ҷ.Маккартиро ташкилотҳои реаксионии бисёр дастгирӣ намуданд.

Харитаи сиёсии Иёлотҳои Муттаҳидаи Америка

Мартин Лютер Кинг.

Солҳои 1960 ҳаракат баҳри баробар-хуқуқии шаҳрвандон ба нуқтаи баландтарини худ расид. Дар аксари маҳалҳо шӯришҳои сиёҳпӯстон шуда гузашт. Бар зидди ин вакилони ҳаракати рост қотилиҳои сиёсиро ба амал бароварданд. Соли **1963** президенти ИМА **Чон Кеннеди**, соли **1968** арбоби машҳури соҳаи мубориза баҳри хуқуқи сиёҳпӯстон, соҳиби мукофоти сулҳи Нобел, рӯҳонӣ

Мартин Лютер Кинг кушта шуд.

Хусусияти хоси ҳаракат баҳри хуқуқҳои шаҳрвандон дар солҳои 1960-дар ҳамин аст, ки он ба замони ҳаракати норозигии иҷтимоии оммавӣ рост омад. Вакилони ин ҳаракат хусусан ба зидди ҷанг бар муқобили Ветнам намоишҳои пуршиддат ташкил намуданд. Ҳамин тавр, солҳои 1960 даври тағйиротҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ гашт.

Соли 1952 ...
Соли 1963 ...

Фаъолияти Ч. Маккарти ...
Мартин Лютер Кинг ...

Ба ҳокимият бозгаштани республикачиён барои ҷамъияти Америка барқарорӣ пурраро наовард. Аз тарафи вакилони республикачиён дар штаби пешазинтихоботии ҳизби демократӣ, ки дар меҳмонхонаи Уотергейт ҷойгир шуда буд, сабт карда шудани воситаҳои махфии гӯшкунӣ ба низои сиёсии «Кори Уотергейт» мубаддал шуда, ба импичменти (истеъфои) президент **Ричард Никсон** овард. Дар қабати болоии ҳокимият коррупсия зиёд шуд. Ҳамаи ин эътимоди америкоиёнро нисбати ҳокимияти иҷрокунанда ва қонунбарор аз байн бурд.

Солҳои 1980 – аввалҳои 1990 даври тантанайи ғояи **неоконсерватизм** гашт. Дар ин солҳо ИМА ҳам дар тараққиёти дохилии мамлакат ва ҳам дар арсаи байналхалқӣ ба муваффақиятҳои калон соҳиб шуд.

Сиёсати хориҷӣ. ИМА ки дар ҷаҳон мавқеи пешбарро соҳиб шуда буд, солҳои аввали баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон сиёсати хориҷии фаъоланай ду самтиро бурд. **Якум**, ИМА бо ёрии қувва ба тағйиротҳои барояш номақбул муқобилат кард. **Дуюм**, дар ҳолатҳои муқобилат кардан мумкин

набуда ба онҳо мувофиқ шуда, аз ин тағйиротҳо сабақ гирифта хост. ИМА дар ҷаҳон гегемонии худро ҷорӣ намудан хоста, ба муносибатҳои байналхалқӣ дар тамоми минтақаҳо ғаёлона муҳомила мекард. Барои таъмин намудани манфиатҳои худ зери баҳонаи ҳимояи демократияи Ғарб бар зидди давлатҳои дигар аз қувваи ҳарбӣ истифода бурд. Масалан, солҳои 1965–1973 ИМА дар Вьетнам ҳаракатҳои ғаёли ҷангӣ бурд.

Соли 1968 дар Мемфис Мартин Лютер Кинг кушта шуд.

Соли 1952 дар интихоботи президентии ИМА номзоди ҳизби республикачӣ Д. Эйзенхауэр ғолиб баромад.

Дар аввалҳои солҳои 1990 дар иқтисодиёти ИМА ретсессияи кӯтоҳмуддат мушоҳида шуд.

Дар сиёсати хориҷии ИМА муқобилат бар зидди СССР ҷойи асосиро ишғол менамуд. Баъди ба сари ҳукумат дар СССР омадани роҳбарияти нави сиёсӣ тахти сарвари М. С. Горбачёв дар муносибатҳои шӯравӣ-америкой тағйиротҳои ҷиддии мусбӣ ба амал баромаданд. Хусусан шартнома дар бораи маҳдудкунии силоҳи стратегӣ ва камкунии он ба аҳамияти калон молик шуд. Дар аксари соҳаҳои дигар ҳам муносибатҳои шӯравӣ-америкой хуб шуданд. Ҳамин ҳолат то соли 1991- пароканда шудани СССР давом кард.

Инфлятсия – беқурбшавии пули қоғазӣ.

Ретсессия (ақибнишинӣ) — ин истилоҳ дар иқтисодиёт нисбатан мӯътадил паст шудани истеҳсолот ё сустшавии суръатҳои инкишофи иқтисодиро мефаҳмонад.

Гегемон (роҳбарӣ, ҳукмронӣ) — сиёсати ба кӯшиши ҳукмронӣ намудан аз болои давлатҳо асосёфта.

Конверсия (гардонидан, тағйир додан) – корхонаҳои комплекси саноати ҳарбиро ба истеҳсоли молҳои истеъмоли халқ гузаронидан. Саноатро баъди ҷанг ба шароити озоишта мос намуда аз нав сохтан.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Хусусиятҳои ба тараққиёти иқтисодиёти ИМА баъди ҷанг хосро нақл карда диҳед.
2. Дар ИМА сиёсати маккартизм ба чӣ нигаронида шуда буд?
3. Аз тарафи президент Р. Никсон кадом ислоҳотҳо ба амал бароварда шуданд?
4. «Рейганомика» чист ва сабабҳои инкишофи иқтисодӣ дар даври Р. Рейган аз чӣ иборат буд?
5. Баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон сиёсати хориҷии ИМА ба чӣ асос ёфта буд?
6. Дар бораи муносибатҳои Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА дар солҳои 80-уми асри XX чӣҳо медонед?

Кори мустақилона

Ба харитаи сиёсии Иёлоти Муттаҳидаи Америка шинос шавед ва дар вобастагӣ бо воқеияти таърихӣ шарҳ нависед.

Мафҳумҳои асосии доир ба мавзӯро дар истифода аз луғат ба забони англисӣ тарҷума кунед ва ба дафтаратон нависед.

Аз сайти n.ziyouz.com романи «Ғоҷиҳои Америка»-и Теодор Драйзерро нусха карда гиред ва ба таври мустақилона дар мавзӯи «Сулҳ» шеъри панҷсатрӣ (синквейн) тартиб диҳед.

МАВЗЎҲОИ 19–20: ИТТИҲОДИ ШЎРАВИ ДАР СОЛҲОИ 1946–1991

Дар СССР-и баъдиҷангӣ пурзӯр шудани сохти тоталитарӣ. Ҷанги дуҷуми ҷаҳони ба сари халқҳои шӯравӣ кулфатҳои зиёд оварда итмом ёфт. Дар ҷанг 27 млн шаҳрвандони шӯравӣ ҳалок гашт, 12,5 млн маъҷуб шуд, мамлакат зарари азими моддӣ дид.

Гарҷанд дар миқёси байналхалқӣ нақши СССР беандоза калон гардида, он ба яке аз давлатҳои абарқудрати дунё табдил ёфта буд, аммо ҷанг ба халқи шӯравӣ гарон афтод. Ҳудуди вайроншуда чунон азим буд, ки барои барқарор кардани онҳо даҳҳо солҳо лозим шуданаш мумкин буд. Қариб ҳар як оилаи шӯравӣ аз шахси наздикаш ҷудо гашт.

Баъди Ҷанги якуми ҷаҳон Иттиҳоди Шӯравӣ дар ҳаёти дохилии сиёсии мамлакат кадом ислохотро ба амал баровард?

Дар тафриқа аз мамлакатҳои Ғарб, ки мувофиқи «Нақшаи Маршалл» аз ИМА ёрдам гирифтанд, СССР иқтисодиётро фақат аз ҳисоби имкониятҳои дохилии худ, бо қувваи худ барқарор намуд. Ба туфайли меҳнати пурматонати одамони шӯравӣ завод, шахрҳои вайроншуда аз нав сохта шуданд, инфрасохтор барқарор карда шуд. Иштиёқи халқ ба меҳнат аз таҳти дил буда, он дар роҳи таъминкунии ҳаёти озоиштаву фаровон барои фарзандон ба ҳар душвории ҳаёт тайёр буд. Аз ҳисоби тазйиқи калони маъмурӣ-сиёсӣ, торочкунии саноати сабук ва хоҷагии қишлоқ ва аз ҷиҳати мафкуравӣ рағбатнок намудани таъшаббӯси омма соли 1950 ҳаҷми истеҳсоли саноатӣ аз ҳаҷми пешазҷангӣ зиёд шуда рафт.

Даври «нармӣ». 5 март соли 1953 И. Сталин вафот кард. Баъди марги Сталин дар мубориза барои ҳокимият **Никита Хрущёв** ғолиб баромад.

Солҳои дар сари ҳокимият будани Н.Хрущёв (1953–1964) дар таърих номи «**Даври нармӣ**»-ро гирифтааст. Дар ин давр барои ислох намудани сохти тоталитарии шӯравӣ як қатор корҳо ба амал бароварда

Никита Хрущёв.

шуд. Дар соҳаи иқтисодӣ бори нахустин дар таърихи давлати Шӯравӣ устувор будани истеҳсоли молҳои саноати сабук, истеъмоли халқ таъин карда шуд. Истеҳсоли молҳои истеъмоли халқ зиёд шуд, сохтмони хонаву ҷой вусъат ёфта, маошҳо зиёд карда шуданд.

Барои ҳал намудани муаммои озуқаворӣ кам намудани андози хоҷагии қишлоқ, баромадан аз баҳри қарзҳои боқимонда, васеъ намудани заминҳои наздиҳавлигии колхозчиён, баланд намудани нархҳои давлатии хариди маҳсулоти хоҷагии қишлоқ ва имкониятҳои бозор, ҳамчунин барои бо техника таъмин намудани қишлоқ зиёд намудани миқдори маблағҳои капиталӣ дар назар дошта шуданд. Азхудкунии заминҳои партов ва но-корами Қазоқистон, Сибир ва соҳилҳои Волга ҳамчун омили муҳими тез зиёд намудани миқдори ғалла баҳо дода шуд. Дар натиҷа дар нимаи дуюми солҳои 1950 истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии қишлоқ босуръат зиёд шуда, даромадҳои пулии колхозчиён 3 маротиба афзуд.

Либераликунонии сиёсии ҷамъият оғоз шуд. Феврали соли 1956 дар съезди XX КПСС Н.Хрущёв «Дар бораи шахспарастӣ ва оқибатҳои он» нутқ кард. Ба тамоми камбудихояш нигоҳ накарда ин нутқ хислати асли давлати шӯравии тоталитарӣ, ҷинойтҳои ба амал баровардаи Сталин ва шарикҳои ӯро кушода, ҷараёни дарккунии моҳияти шахспарастиро сар карда дод. Гарчи чандон кушод набошад ҳам, дар ҷамъият ин муаммоҳо дар миқёси васеъ муҳокима карда шуданд. Ҷараёни сафедкунии дар даври Сталин ҷазо дидагон намуди оммавӣ гирифт. Ҳамзамон ба ин, съезди XX бӯҳрони ҳаракати байналхалқии коммунистиро оғоз намуд ва сохти сотсиалистӣ то ба охир аз ин бӯҳрон баромада натавонист.

Ҳамин тариқа, ба нимаҳои солҳои 1950 омада дар сохти тоталитарии дар мамлакат мавҷуд андак либералӣ кунонида шуд. Аммо ин ҳаракатҳои хос ба даври гузариш буд.

Марти соли 1958 Н.Хрущёв ба вазифаи Котиби якуми КМ КПСС вазифаи Раиси Шӯрои Вазирони СССР-ро ҳамроҳ намуда гирифт. Н.Хрущёв ба сарвари ягонаи мамлакат мубаддал шуд. Ҷараёни демократикунонии ҳаёти мамлакат, ки баъди вафоти И. Сталин оғоз шуда буд, муваққатан истонида шуд.

Аз охири солҳои 1950 сар карда суръатҳои афзоиши истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии қишлоқ хеле суст шуд. Дар натиҷа камшавии маҳсулоти хӯрокворӣ ба миён омада, СССР маҷбур шуд, ки аз хориҷи кишвар то-рафт бисёртар ғалла харад. Ба шаҳрҳо кӯчидани аҳолии қишлоқ, хусусан ҷавонон зиёдтар шуд.

Чавонони даври «Нармӣ».

Дар роҳи бӯҳрони глобалӣ: СССР дар солҳои 1964–1985. Аҳволи дар мамлакат ба миён омада обрӯи Н.Хрущёвро фаровард. Пленуми КМ КПСС, ки дар моҳи октябри соли 1964 шуда гузашт, ўро дар як қатор хато ва камбудихо айбдор дониста, аз вазифааш сабукдӯш намуд. Ба ҷойи Н.Хрущёв ба вазифаи Котиби якуми КМ КПСС Леонид Брежнев, Раиси Шӯрои Вазирони СССР Алексей Косигин интихоб шуданд.

Даҳсолаи аввали дар сари ҳокимият будани Л.Брежнев (1964-1982) солҳои давом ёфтани ислохотҳо ва тараққиёти босуръат шуд. Аммо аз нимаи дууми солҳои 1970 дар ҷамъият бӯҳрон сар шуда, он дар таърихи давлати шӯравӣ номи “**даври қарахти**”ро гирифтааст.

Талафоти Иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҷанги дууми ҷаҳон ...

5 марти соли 1953 ...

Феврари соли 1956 ...

Дар тафриқа аз Н.Хрущёв, Л.Брежнев аз ҳокимияти худ хеле эҳтиёткорона истифода бурд. Вақте ки ӯ бо муаммои мураккабе дучор меомад, ҳеҷ қор накарданро афзал медонист. Моилии ӯ ба хушмади дигарон, ҷамъкунии ҳар гуна унвонҳо ва орденҳо хеле пурзӯр

Леонид Брежнев.

буд. Таърифу бузургдошти ӯ аз охири солҳои 1960 сар шуд ва баъдан торафт намуди хандаовартар мегирифт. Хусусан нутқҳои фаҳмиданаш душвори ӯ дар байни аҳоли нафрати омехта ба ханда, шарму таассуф барои мамлакати бузургро бедор намуд.

Солҳои 1980 ба СССР дар шакли бӯҳрони чуқури ҷамъият даромада омад. Нақшаҳои Н.С.Хрущёв оиди дар

солҳои 1980 сохта шудани коммунизм барбод шуда, одамон акнун ба сафсатаи коммунизм қариб бовар намекарданд. Дар ҳамин ҳолат **10 ноябри соли 1982** Л. Брежнев вафот кард. Юрий Андропов ва Константин Черненко, ки баъди ӯ ба сари ҳокимият омаданд, одамони пиру касалманд буда, ба раҳбарӣ омадани онҳо рамзи тамомшавии сохти шӯравӣ буд.

Бозсозӣ. Марти соли 1985 Пленуми КМ КПСС Михаил Горбачёв ба вазифаи Котиби генералӣ интиҳоб кард. Дар Пленуми апрелии соли 1985 КМ КПСС самти нави суръатнок намудани тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат мақсади роҳбарияти нав ва тамоми ҷамъияти шӯравӣ эълон карда шуд. Тараққиёти илмӣ-техникӣ, аз ҷиҳати техникӣ аз нав таҷҳизонидани соҳаи мошинсозӣ ва ғайра намудани омили инсон, яъне баланд кардани дараҷаи интизоми меҳнат ва ташаббускории коргарон ҳамчун қувваи ҳаракатдиҳандаи ин самт қарор дода шуд.

Михаил Горбачёв.

Сиёсати дар соли 1987 эълоннамудаи М.Горбачёв дар бораи «**бозсозӣ**», демократикунии ҳаёти иҷтимоӣ ва ошкорагӣ ғайриқонунии сиёсии оммаро беҳад баланд кард. Ба шарофати ошкорбаёнӣ матбуот, ки ба омили муҳими тағйиротҳо, ифодагари орзуҳо ва ғояҳо табдил ёфта буд, дар маънан озод шудани ҷамъият, дарк намудани гузашта ва ҳодисаҳои рӯйдодаистода нақши калон бозид.

Ҳамзамон ин ҳодисаҳо чараёни худшиносии миллии халқҳои шӯравӣ, ҳаракати онҳоро сӯйи истиқлолияти милли ва барҳамхӯрии СССР тезонид.

Сиёсати хориҷӣ. Ғалаба дар Ҷанги дуҷоми ҷаҳон ба СССР обрӯи калон овард. Тахти сарвариин СССР сохти сотсиалистӣ ба вучуд омад. Асоси сиёсати хориҷии ин давраи СССР-ро мубориза бо ИМА барои гегемонӣ ташкил намуд.

Сиёсати таҷовузкоронаи ИМА ба муқобили режими Ф. Кастро, ки соли 1959 дар натиҷаи инқилоб дар Куба ба сари ҳокимият омада буд ва ба ин даҳлат намудани СССР дар байни ду давлати бузург хавфи ҷанги ядроиро ба миён овард. Ин ҳолат номи «**Бӯҳрони Кариб**»-ро гирифт ва фақат созиш намудани президенти ИМА Ҷ. Кеннеди бо раҳбари шӯравӣ Н.Хрущёв дунёро аз ҳалокати ҷанги ядрой наҷот дод.

Дар давраи «насмӣ» тамоили баҳамзистии орому осоишта бо мамлакатҳои капиталистӣ пеш бурда шуда, ин ба нармавии муносибатҳо дар байни СССР ва мамлакатҳои капиталистӣ, пеш аз ҳама ИМА овард.

Дар даври «караҳӣ» ҳам бо мамлакатҳои капиталистӣ мусобиқаи осоишта давом карда, ин ҷараён то соли 1979 ба ҳудуди Афғонистон даровардани қўшунҳои шӯравӣ давом ёфт.

Дар даври «Бозсозӣ» ташаббуси М.Горбачёв дар бораи «тафаккури нави сиёсӣ» ба тағйироти мусбӣ дар муносибатҳои СССР бо ИМА ва тамоми дунёи капиталистӣ овард.

Аз охири солҳои 1960 ...
М. Горбачёв соли 1987 ...

Марти соли 1984 ...
19 августи соли 1991 ...

Бӯҳрони август. Барҳамхӯрии СССР. Шаби 19 августи соли 1991 дар бораи ташкил шудани Комитети давлатии Ҳолати Фавқулодда (ГКЧП) эълон карда шуда, ба он вазифадорони олий чун вitse-президенти СССР, сарвазир дароманд. ГКЧП дар як қатор ҳудудҳои мамлакат ҳолати фавқулодда эълон кард, сохторҳои давлатии ҳилофи конституцияи соли 1977 фаъолият бурдаистода барҳам дода шуданд, фаъолияти ҳизб ва ҳаракатҳои муҳолиф бозистонида шуда, аз болои воситаҳои ахбори омма назорати қатъӣ ҷорӣ карда, ба Москва қўшун дароварда шуд.

Ба ҳаракати зидди ГКЧП қувваҳои демократӣ сарварӣ намуданд. Онҳо 19 август ба тамоми шаҳрвандони Руссия муроҷиат намуда, ҳаракатҳои ГКЧП табаддулоти ғайриконституционӣ, қарорҳои он ноқонунӣ эълон карда шуд. Рӯзи 19 август ҳазорон москвичҳо ба ҳимояи бинои Шӯрои

Олии Россия баромаданд. Якчанд ҷавононе, ки барои боздоштани қўшуни дар танкҳо омадаистода ҳаракат намуданд, ҳалок гаштанд. 21 август сессияи Ҳақулоддаи Шўрои Олии Россия қушода шуд. 22 август аъзоёни ГҚЧП ба ҳабс гирифта шуданд. Фаъолияти КПСС, ки баъди воқеаҳои август обрӯиаш рехта буд, боздошта шуд. Мулки он милли қунонида шуда, ҳисобҳои пулии ҳизб ҳабс карда шуданд.

Парокандашавии СССР.

5 марти соли 1953 И. Сталин вафот кард.
Соли 1979 ба Афғонистон қўшунҳои шўравӣ дароварда шуд.

Баъди табaddулотии августӣ тамоми республикаҳо паиҳам истиқлолияти худро эълон намуданд. **8 декабри соли 1991** дар шаҳри Минск роҳбарони Россия, Украина, Белоруссия шартномаи Иттиҳодро аз соли 1922 бекор намуда, ташкилшавии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақилро (ИДМ) эълон кар-

данд. Ба он тамоми республикаҳои собиқи шӯравӣ ба ғайр аз Грузия, Латвия, Литва ва Эстония аъзо шуданд. Ҳамин тавр СССР барҳам хӯрд.

Съезд – маҷлис, анҷумани вакилони ташкилот, ҳизб, гурӯҳи маълуми аҳоли.

Пленум – маҷлиси ягон мақомоти раҳбари интихобшудаи ташкилот ё аъзоёни суд дар таркиби пурра. Масалан, пленуми Суди Олии Республикаи Ўзбекистон.

Коррупсия – аз тарафи мансабдор сӯистифода намудани вазифа ва ваколатҳои худ ёки дар шакли зид ба манфиатҳои ҷамъият ва давлат истифода бурдани он, пора гирифтани ва додан

Савол ва вазифаҳо барои мустақамкунӣ

1. Ҷанги дуҷони чаҳон барои СССР чӣ хел хотима ёфт?
2. Дар съезди XX КПСС фош шудани шахспарастӣ ба шуури ҷамъиятӣ чӣ хел таъсир расонид?
3. Дар даври «нармӣ» дар тараққиёти иқтисодии СССР кадом тамоилҳои нав пайдо шуданд?
4. Нақши даври «караҳтӣ»-ро дар таърихи давлати шӯравӣ чӣ гуна метавон баҳо дод?
5. Роҳбарияти шӯравиро чӣ ба бозсозӣ маҷбур намуд?
6. Барои чӣ демократикунони ҷамъият ба барбодшавии СССР овард?

Кори мустақилона

Рӯйхати давлатҳоро аз рӯйи паиҳамии эълон кардани истиқлолият мувофиқи харитаи «Парокандашавии СССР» тартиб диҳед.

Дар асоси таҳлили муқоисавии мафҳумҳои «Ҷанги ядрой» ва «Ҷанги психологӣ» хуруҷҳои ахбории ҳозираро дар шакли нақша ба дафтаратон нависед.

Қисми «Қарахтӣ» ва тараққиёт»-и китоби «Рӯҳ озода меҳода» –и Шухрат Эргашевро хонед, дар асоси матн рӯзнамаи дурӯза тартиб диҳед.

МАВЗЌИ 21: БРИТАНИЯИ КАБИР ВА ФРАНСИЯ ДАР СОЛҲОИ 1946 – 1991

Британияи Кабир. Британияи Кабир аз ҷанг дар ҳолати беҳолии иқтисодӣ ва сиёсӣ баромад. Қисми калони флоти савдо талаф ёфт, ба обрӯяш дар мустамлика ва доминионҳо зиён расид. Ба ИМА дастнигар шудани мамлакат торафт авҷ мегирифт. Ҳизби лейбористӣ, ки барномаи тағйиротҳои васеи иҷтимоиро эълон карда буд, дар интиҳоботи нахустини баъдичангӣ ғолиб баромад. Барномаи худро амалӣ намуда, дар иқтисодиёт ва соҳаи иҷтимоӣ ҳукумат як қатор ислохотро ба амал баровард. Аммо ислоҳоти лейбористон натиҷаи дилхоҳро наод. Аҳволи молиявии давлат ҳамон вазнин буд. Дар ҳамин шароити вазнини иқтисодӣ ва молиявӣ мамлакат қарор намуд, ки дар «Нақшаи Маршалл» иштирок кунад. Соли 1949 Британияи Кабир ба НАТО аъзо шуд.

Ҷанги дуҷони ҷаҳон барои Британияи Кабир бо кадом натиҷаҳо хотима ёфта буд?

Маргарет Тетчер.

Дар интиҳоботи соли 1951 консерваторҳо ғалаба карданд. У. Черчилл боз вазифаи сарвазирро ишғол намуд. Консерваторҳо Британияи Кабирро 13 сол идора намуданд. Дар ин давр илочи соҳиб гаштан ба суръатҳои барқарори афзоиш ба миён наомад.

Дар натиҷа лейбористҳои соли 1964 ба сари ҳокимият омада як қатор ислохотро ба амал бароварданд. Ин ба дараҷаи шароити зиндагии аҳоли таъсири манфӣ расонид. Солҳои 1970 ба Британияи Кабир бо тезтундшавии ҳолати иқтисодӣ даромада омад. Дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ нақши он ҳамон паст мешуд.

Интихоботи парламенти соли 1979 зери муборизаҳои шадиди сиёсӣ гузашт. Интихобкунандагон ба консерваторҳо овоз доданд. **Маргарет Тэтчер** сарвазир шуд. Дар сиёсати дохилӣ эътибори асосӣ ба инкишофи соҳибкории инфиродӣ дода шуд. Барои кам намудани даҳлати давлат ба иқтисод қадамҳои мустаҳкам гузошта шуданд. Андозҳо кам карда шуданд. Вазифаи асосӣ муборизаи зидди беқурбшавӣ гашт.

**Соли 1949 ...
Соли 1979 ...**

**Соли 1951 ...
Маргарет Тэтчер ...**

Солҳои 1979–1990 дар таърихи Британияи Кабир номи «**Даври Тэтчер**»-ро гирифт. Дар ин давр ҳукумати М.Тэтчер дар Аврупо аз ҳама бисёртар ҷойҳои қор офарид. Умуман солҳои 1980 дар иқтисодии Британия тағйиротҳои чуқури сохторӣ ба миён омаданд. Сектори давлатӣ ихтисор карда шуд, самарадорӣ он баланд карда шуд.

Соли 1990 М. Тэтчер аз вазифаҳои сарвари ҳизби консерваторҳо ва сарвазирӣ ба истеъфо рафт. Ба ҷойи ӯ собиқ вазири молия Ч.Мейчор омад. Ҳукумати Ч.Мейчор сиёсати неоконсерватизми давлатро давом дод.

Соли 1951 дар интихобот консерваторҳо ғалаба карданд. У. Черчилл боз вазифаи сарвазирро ишғол намуд.

Соли 1990 М. Тэтчер аз вазифаҳои сарвари ҳизби консерваторҳо ва сарвазирӣ ба истеъфо рафт.

Дар сиёсати хориҷӣ Британияи Кабир ба ИМА таъя кард, иштироки худро дар НАТО ғаъол намуд, сиёсати таъовузқоронаи ИМА дар Хитой, режимҳои наҷодпарастии Африқайи Ҷанубӣ ва Родезияи Ҷанубиро дастгирӣ намуд. Соли 1969 муаммои Ирландияи Шимолӣ боз тезутунд шуд ва Британияи Кабир ба он ҷо қўшун даровард. Барои нигоҳ доштани боқимондаҳои империяи Британия ҳаракат намуда, соли 1982 барои ҷазираҳои **Фолкленд** бо Аргентина ҷанг кард. Дар ин ҷанг Британияи Кабир, ки «тафаккури империалистӣ»-ро намоён кардааст, ғолиб шуд.

Франсия. Ҷанги дуҷони ҷаҳон ба Франсия ниҳоят зарари қалон расонид. Соли 1945 истеҳсоли маҳсулотҳои хоҷагии қишлоқ ва саноатӣ ба

ними ҳаҷми давраи то ҷанг ҳам нарасид. Сохти молиявӣ аз из баромада буд. Аҳволи моддии қисми асосии аҳоли хеле бад шуд.

Ҷазираҳои Фолкленд дар Атлантикаи Ҷанубӣ.

Ҷанги дуҷони ҷаҳон барои Франция бо кадом натиҷаҳо хотима ёфт?

Республикаи чорум. Соли 1946 конситутсияи нави Франция ба амал даромад. Он яке аз конситутсияҳои демократитарини Аврупо гашт.

Чун дигар давлатҳои Ғарб Франция ҳам ба «Нақшаи Маршалл» ҳамроҳ шуд. Хоҷагӣ бо суръати баланд барқарор ёфт. Солҳои 1950 вусъати иқтисодӣ оғоз шуд. Дар солҳои Республикаи чорум соҳаҳои замонавии саноат пайдо шуд. Аммо мураккабии инкишофи иқтисодӣ ва сиёсии дохилӣ ба тезтундшавии ҳолати сиёсӣ ва иҷтимоӣ овард. Соли 1958 дар Франция бӯҳрони навбатии иқтисодӣ сар шуд. Де Голл ба сари ҳокимият омада Маҷлиси миллиро пароканда намуд. Республикаи чорум барҳам ёфт.

Республикаи панҷум. Сентябри соли 1958 референдум гузаронида шуда, дар он франсузҳо конституцияи тахти сарвари Шарл де Голл коркарда баромада шударо маъқул карданд. **21 декабри соли 1958 Шарл де Голл** президенти Франция интихоб шуд.

Шарл де Голл.

Барои барқарор намудани бузургии Франция ҳаракат намуда, де Голл кӯшиш намуд, ки давлати соҳиби иқтисоди пурқувват ва сиёсати мустақили хориҷиро ташаккул диҳад. Дар таърих мондани мустамликачигиро фаҳмида, президент соли 1960 қариб ба тамоми мустамликаҳои дар Африка будаи Франсияро истиқлолият дод.

Солҳои 1960 модерникунии иқтисодиёти Франция давом ёфт. Франция ба содиркунандаи калони маҳсулоти хоҷагии қишлоқ ва саноатӣ табдил ёфт. Ҳолати моддии меҳнаткашони франсуз ҳам хеле беҳтар шуд.

Аммо дар охири солҳои 1960 дар Республикаи панҷум бӯҳрон сар шуд. Сиёсати ба таври қатъӣ ба тартиб андохтани давлат қабатҳои зиёди ҷамъияти франсузро норозӣ кард. Майи соли 1968 дар Париж намоиши донишҷӯён сар шуд. Дар референдуми бо ташаббуси президент гузаронидашуда аксарияти интихобкунандагон президентро дастгирӣ накарданд. Де Голл маҷбур шуд, ки ба истеъфо равад.

Соли 1958 дар Франция бӯҳрони навбатии сиёсӣ сар шуд.

Майи соли 1968 дар Париж намоиши донишҷӯён оғоз шуд.

Солҳои 1970 иқтисодиёти Франция дар ҳолати хеле мураккаб буд. Дар ҳамин шароит сотсиалист **Франсуа Миттеран** президенти Франция интихоб шуд. Дар барномаи ҳамкории қувваҳои чап ислоҳоти иҷтимоӣ-иқтисодии ба манфиати франсузҳо мос буда дар назар дошта шуд. Аммо

чараёни беқурбшавии пул наистод. Бекорӣ ҳам зиёд мешуд. Ин сиёсат бо тағйироти ночиз то соли 1992 давом кард.

Сиёсати хориҷӣ. Дар муносибатҳои байналхалқӣ Франция самти сиёсати хориҷии аз тарафи Ш. де Голл муайяншударо давом дод. Франция дар гузаронидани шӯрои Хелсинки оид ба амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо нақши калон бозид. Дар доираи ХҶИЕ бо мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ фаълоне ҳамкорӣ намуд. Анаъанаҳои самти Атлантика пурзӯр шуд. Алоқаҳо бо ИМА хеле қувват гирифт.

Неоконсерватизм – мафкураи як гурӯҳ сиёсатмадорони консервативӣ, ки тарафдори муборизаи ИМА бар зидди режимҳои душман бо истифода аз қудрати ҳарбӣ ва иқтисодӣ ва ҳамчунин дар онҳо пойдор намудани сохти демократӣ буданд.

Экспорт – аз мамлакати худ ба берун баровардани маҳсулот, хизмат ёки капитал.

Референдум – пурсиши умумхалқӣ, овоздиҳии умумхалқӣ, ки барои ҳал намудани масъалаи муҳими дараҷаи давлатӣ гузаронида мешавад.

Савол ва супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Ҷанги дуҷони чаҳон барои Британияи Кабир бо кадом натиҷаҳо хотима ёфт?
2. Поёнравӣ дар иқтисодиёти Британияи Кабир дар солҳои 1970 дар чӣ намоён шуд?
3. Дар даври Британияи Кабирро идора кардани консерваторҳо кадом тағйиротҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ содир шуданд?
4. Дар бораи аҳволи баъдичангии Франция ва самтҳои инкишофи он нақл кунед.
5. Барои дар Франция пароканда шудани Республикаи чорум кадом ҳолатҳо сабаб шуданд?
6. Барои дар Франция пайдо шудани Республикаи панҷум ва барқароршавии ҳолати иқтисодӣ ва сиёсӣ нақши сарвари Ш. Де Голл чӣ гуна аҳамият дошт?
7. Дар бораи сиёсати хориҷии Францияи солҳои 80-90 асри XX чӣҳо медонед?

Кори мустақилона

Ба харитаи «Қазираҳои Фолкленди Атлантикаи Ҷанубӣ» дар вобастагӣ бо воқеияти таърихӣ шарҳ нависед.

Тавассути Интернет ба қазираҳои Фолкленд саёҳати виртуалӣ кунед ва воқеияти таърихро дар вобастагӣ бо маводи омӯхташуда таҳлил намоед.

Аз сайти kutubxona.com. қисми 2–китоби Чингиз Айтматов ва Мухтор Шохонов «Оҳу зори шикорчии дар қулла монда» –ро хонед ва фикрҳои аз тарафи Маргарет Тетчер гуфташударо ҷудо карда, ба дафтаратон нависед.

МАВЗЌИ 22: ГЕРМАНИЯ ВА ИТАЛИЯ ДАР СОЛҲОИ 1946 – 1991

Республикаи Федеративии Германия. Ҷанги дуҷоми ҷаҳон ба сари халқи немис мусибатҳои калон овард. Германия ба сифати давлати мустақил мавҷуд нашуда монд.

Германия аз як қисми ҳудуди пешазҷангиаш маҳрум шуд, ба минтақаҳои оккупатсионӣ тақсим карда партофта шуд.

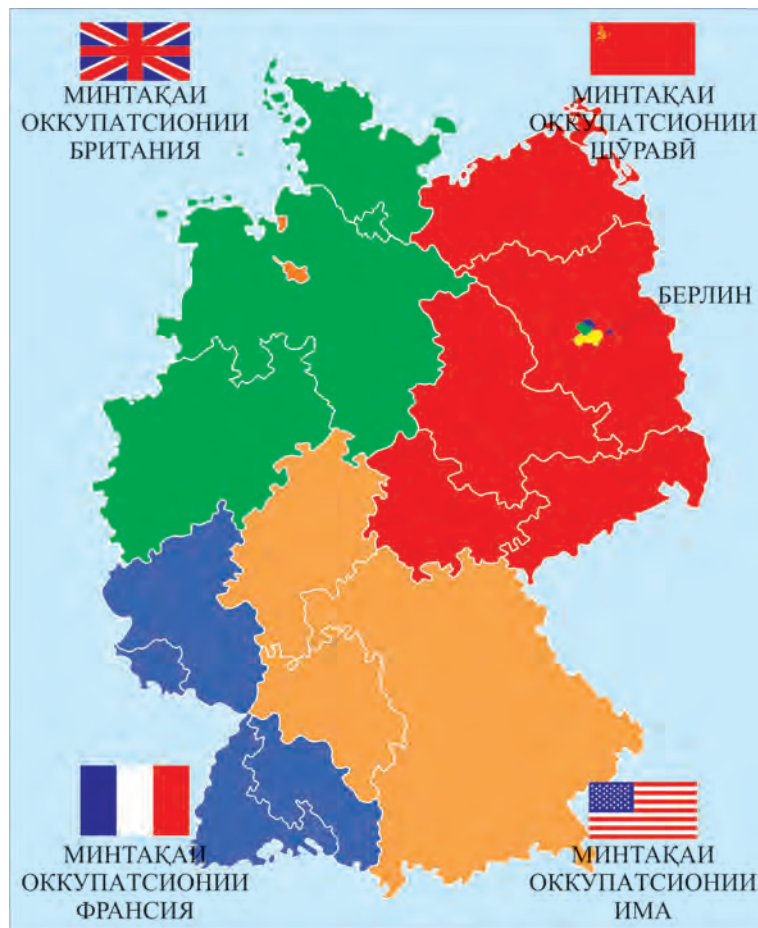
Майи соли 1949 дар минтақаҳои оккупатсионии ИМА, Британияи Кабир ва Франция Республикаи Федеративии Германия (РФГ) ташкил карда шуд. Он Германияи Ғарбиро давлати демократӣ, федеративӣ эълон намуд. Арбоби сиёсии барҷастаи Германия Конрад Аденауэр кантслер интиҳоб шуд. Ӯ ташкил шудани Республикаи Федеративии Германияро эълон намуд.

7 октябри соли 1949 дар минтақаи оккупатсионии шӯроҳо будаи қисми шарқӣ Республикаи Демократии Германия (РДГ) ташкил карда шуд.

Конрад Аденауэр.

Берлини Шарқӣ пойтахти ин давлат эълон карда шуд. Ба ду давлат тақсим шудани Германия қариб ним аср давом кард.

Ба минтақаҳои оккупационӣ тақсим шудани Германия.

Дар РҶГ солҳои 1950–1960 иқтисод бо суръатҳои баланд инкишоф ёфтан гирифт. Кам будани хароҷоти ҳарбӣ, ёрдами калони Америка мувофиқи «Нақшаи Маршалл», самаранок истифода бурдани қувваи кории хориҷии арзон, оварда шудани таҷҳизоти нав бо суръатҳои баланд барқарор шудани хоҷагии мамлакатро таъмин намуд. РҶГ аз тамоми қарзҳои халос шуда, захираи калони тилло-асъорашро ҳам ба вуҷуд овард.

РФГ муқобилати рақибҳои сиёсиро бартараф намуда, 1955 ба НАТО аъзо шуд, аз сабаби ба амал даромадани аҳдномаи Париж барои РФГ даври оккупатсия итмом ёфт.

Майи соли 1949 ...

Соҳҳои 1950–1960 дар РФГ ...

7 октябри соли 1949 ...

Соли 1955 ...

Республикаи Федеративии Германия.

Селаи аз Шарқ кӯчида омада истодагон ва сиёсати иқтисодии кантслер К. Аденауэр бо «дармон»-и молиявии боарзише, ки РФГ дар доираи «Нақшаи Маршалл» гирифта буд, ҳамроҳ шуда, дар натиҷа, аллакай дар соли 1955 РФГ ба тараққиёти бемисл муваффақ шуд. Германия дар муддати кӯтоҳи таърихӣ тавонист, ки чароҳатҳои ҷангии худро даво кунад. Тамоми солҳои 1960–1970 даври босуръат инкишоф ёфтани иқтисод буда, номи «**мӯъҷизаи иқтисодии немис**»-ро гирифт.

Дар аввалҳои солҳои 1980 дар қувваҳои сиёсӣ тағйирот ба миён омад. Соли 1982 христиан-демократ **Гелмут Кол** канслери РФГ интихоб шуд. Дар даври ӯ андозҳо кам карда ва хароҷоти давлатӣ ба тартиб андохта шуданд, дар соҳаи кам намудани мудохилаи давлат ба соҳибкорӣ, рағбатнок кардани рақобат чораҳо ба амал бароварда шуданд.

Соли 1989 дар РДГ инқилоб сар шуд. Демократия барқарор карда шуд, девори Берлин, ки рамзи «ҷанги сард» буда, ду давлатро ҷудо мекард, вайрон карда шуд. Музокираҳо оид ба муттаҳид намудани ду қисми Германия бомуваффақият интиҳо ёфтанд. **3 октябри соли 1990** ташкил шудани давлати ягонаи Германия эълон карда шуд. Дар интиҳоботи ғайринавбатии дар моҳи декабри соли 1990 шуда боз коалитсияи зери сарвари Г. Кол буда ғалаба кард.

Соли 1982 христиан-демократ Гелмут Кол канслери РФГ интихоб шуд.

Соли 1989 дар РДГ инқилоб сар шуда, девори Берлин вайрон карда шуд.

Республикаи Италия. Режими фашистӣ ва Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ба сари халқи италиявӣ мусибатҳои калон овард. Садҳо ҳазорон нафар ҳалок шуданд, миллионҳо нафар бе хонаву ҷой монданд. Беқурбшавии пул ба дараҷаи хеле баланд расид.

Ҷанги дуҷуми ҷаҳон барои Италия бо кадом натиҷаҳо хотима ёфта буд?

Аз **1 январи соли 1948** конституцияи нави Италия ба амал ҷорӣ шуд. Ҳукумат сайъ мекард, ки бо давлатҳои пешбари Ғарб иттифокӣ

шавад. Италия ба «Нақшаи Маршалл» ҳамроҳ, ба НАТО аъзо, дар ҳудуди он базаҳои ҳарбии ИМА ҷойгир карда шуд. Ҳукумати Италия ғояи интеграция бо Аврупо ба таври ғайрӣ ба ҳаёт тадбиқ мекард. Соли 1957 шартномаи Рим дар бораи созиш додани Ҳамкории иқтисодии Аврупо (ҲИА) имзо шуд.

Дар даҳсолаи баъдичангӣ Италия чун дигар давлатҳои Ғарб давраи инкишофи босуръати иқтисодиро паси сар намуд. Аммо ин чараён дер давом накард.

Ба инкишофи босуръати солҳои 1950–1960 нигоҳ накарда, ҳаракати коргарон дар ҳолати пештара монд, ҳатто баъзан ғайрӣ гардид. Аз рӯйи ҳаракати корпартоӣ Италия аз мамлакатҳои дигар хеле пеш шуд.

Соли 1974 дар Италия бӯҳрони амиқӣ иқтисодӣ сар шуд. Инкишофи истеҳсолот қариб бозистод, миқдори бекорон зиёд шуд, дар савдои беруна дефицити баланд шуда рафт. Нарху наво беист афзуд. Ҳамаи ин хусусан аҳоли қисми камдаромади аҳолиро хеле вазнин кард.

1 январи соли 1948 ...
Солҳои 1950–1960 ...

Соли 1957 ...
Соли 1974 ...

Ба солҳои 1980 омада, ҳукумати коалисионӣ ташкил ёфт. Аммо он барқарор набуд ва тез-тез ивазшавии ҳукумат ба анъанаи Италия мубаддал ёфт. Бӯҳрони амиқӣ институтҳои давлат дар Италия ҳамчунин бо ғайриқонунии сохтори мафия вобаста буд. Мафияи бо унсурҳои коррупцияшудаи сохтори давлатӣ ҳамроҳшуда дар Италия ба қувваи қатъӣ табдил ёфт. Мафия ба аҳоли даҳшат меандозад, онро метарсонад, ғорат ва қотилӣ мекунад, пул мерӯёнад, дахлнопазирии бойҳои доимо пулдиҳандаро таъмин мекунад. Касеро ки бо мафия созиш намекунад, таъқиб мекунад, мекушад. Солҳои 1980–аввали 1990 дар Италия даври мубориза бо мафия ғайрӣ.

Соли 1957 шартномаи Рим дар бораи созиш додани Ҳамкории иқтисодии Аврупо (ҲИА) имзо шуд.
Ба солҳои 1980 омада, дар Италия ҳукумати коалисионӣ ташкил ёфт.

Канслер – роҳбари ҳукумат дар Германия ва Австрия, сарвазир ҳамин ҳел номида мешавад.

Дефитсит – камчинӣ, нарасидани ягон чиз. Масалан, аз ба хориҷ фуруҳтани мол – экспорт дида зиёд шудани воридоти мол – импорт дефитсити савдои беруна номида мешавад.

Мафия – тӯдаи махфие, ки барои расидан ба мақсадҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ бо усулҳои зӯрӣ, тарсонидан, террор, қотилӣ, иғвогарӣ ташкил карда мешавад; гурӯҳи муташаккили ҷиноӣ.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Дар бораи аҳволи баъдичангии Германия нақл карда диҳед.
2. Дар РФГ сиёсати К.Аденауэр ва «Нақшаи Маршалл» дар барқароршавии иқтисодиёт ва инкишофи он кадом нақш бозид?
3. Дар бораи ғалтидани девори Берлин ва муттаҳидшавии Германия чӣҳо медонед?
4. Дар бораи тараққиёти Италия дар солҳои 1950–1960 нақл кунед. Тараққиёти индавраи Италия аз тараққиёти ҳаминдавраи Германия бо чӣ фарқ мекунад?
5. Сабабҳои беқарории сиёсӣ дар солҳои 1970 дар Италия дар чӣ буд?
6. Ҷиҳатҳои ба худ хоси тараққиёти Италия дар охири асри XX – аввалҳои асри XXI аз чӣҳо иборат аст?

Кори мустақилона

Аз харита истифода намуда, заминҳои ба ҳудудҳои Республикаи Федеративии Германия ва Республикаи Демократии Германия даромадаро ба дафтаратон нависед.

Дар мавзӯи «Ғалтидани девори Берлин» лоиҳаи хурди таълимӣ тартиб диҳед ва барои ташкил кардани тақдирот тайёрӣ бинед.

Аз сайти facebook.com шеъри «Рахҳо дар девори Берлин (Суруди нотаом)»-и Зариф Султонро нусха карда гиред ва бо ёрии нақшаи «Инсерт» матни шеърро таҳлил кунед.

МАВЗЌИ 23: ЯПОНИЯ ВА МАМЛАКАТҲОИ НАВИ ИНДУСТРАЛИИ ОСИЁ ДАР СОЛҲОИ 1946–1991

Дар Ҷанги дуҷоми ҷаҳон Япония ба мағлубият дучор шуд. Дар ҷанг 6,5 млн япон ҳалок шуд, Япония аз тамоми мустанликаҳои худ маҳрум гашт. Мамлакат аз тарафи ИМА оккупатсия карда шуда, ҳокимият ба штаби қўшунҳои оккупатсионии тахти сарвари генерали ИМА **Дуглас Макартур** гузашт. То соли 1952 ҳукумати Япония аз тарафи ҳамин штаб назорат карда шуд, нақша ва барномаҳои навқунии мамлакат ҳам ба ҳамин штаб мансуб буд.

Ҷанги дуҷоми ҷаҳон барои Япония бо кадом натиҷаҳо хотима ёфт?

Америкоиҳо, ки дар Япония ҷараёни демократикуниро сар карда буданд, ду мақсад доштанд: **якум**, ба давлати демократӣ табдил додани Япония ва ба ҳеч кас хавф наандохтани он; **дуҷум**, шикастани рӯҳи ҷангии японҳо, ки ба анъанаҳои ҳазорсолаи ҷанговарӣ соҳиб буданд.

Ба мафҳуми «Рӯҳи миллии япон» таъриф диҳед.

Ҳамон солҳо ёрдами иқтисодии ИМА ҳам беист афзудан гирифт. Ба мақсади дар Япония демократикунони муносибатҳои меҳнатӣ соли **1946** қонун дар бораи иттиҳодияҳои касаба қабул карда шуд. Ба усулҳои ғарбии меҳнат одат кунонидани японҳо, ки соҳиби тафаккур ва анъанаҳои меҳнатии осийё буданд, осон нашуд. Америкоиҳо японҳоро бо усулҳои

навтарини бизнес шинос карданд. Аз соли **1950** стандартҳои америкоии тайёркунии кадрҳо ҷорӣ карда шуд. Ба баландкунии сифати маҳсулотҳои японӣ эътибори калон дода шуд. **Эдвардс Деминг** ва иқтисоддонони машҳури америкой бо маърузаҳои худ баромад карданд. Сохти давлатии идораи иқтисоди Япония офарида шуд. Ин чораҳо дар солҳои 1950–1960 ба пурра барқароршавии иқтисодии Япония овард.

Ташаккулёбии демократия дар Япония. Ҳамзамон ба ин, ислоҳоти демократӣ бурда шуд. Дар бораи озодиҳои сиёсӣ ва динӣ директиваҳо қабул карда шуд. Дар матбуот сензура бекор карда шуд, тамоми маҳбусҳои сиёсӣ озод карда шуданд, ташкилотҳои пешини милитаристӣ пароканда карда шуданд. Ҷараёни аз нав ташкил кардани ҳизбҳои сиёсӣ сар шуд. Америкоӣҳо ба японҳо тарзи зиндагиро дар шароити демократия омӯхтанд.

Мӯъҷизаи иқтисодии Япония. Дар тамоми дунё «мӯъҷизаи иқтисодии японӣ» гуфта даври инкишофи ниҳоят босуръат – соле 11 % дар назар дошта мешавад. Ин давр солҳои 1956–1970-ро дарбар мегирад. Дар он хусусан суръатҳои афзоиши саноат хеле баланд буда, ин асосан аз ҳисоби ривочи саноати вазнин ва истеҳсолоти кимёвӣ рӯй дод. Ба охирҳои солҳои 1960 омада Япония аз рӯи ҳаҷми маҳсулоти умумии дохилӣ баъди ИМА ба ҷои дуюм баромад. Япония муваффақиятҳои худро дар намоишгоҳи «ЭКСПО–70», ки дар Токио шуда гузашта буд, нишон дод.

Ташаккулёбии модели постиндустриалӣ. «Мӯъҷизаи иқтисодӣ»-и японӣ ба нефти арзон асос ёфта, бӯҳрони нефтии солҳои 1970 Японияро маҷбур кард, ки сохти иқтисодии худро куллан дигар намояд. Дар саноат ба соҳаҳои, ки саҳми илму фан зиёдтар буд, эътибори асосӣ дода шуд. Қиммати асосии маҳсулотро навигарии илмӣ, малакаи техникаи ходимон, дизайн, ноу-хау ва монанди Ҳаминҳо ташкил кард. Солҳои 1980 дар **Япония 26 то технополисҳо** ташкил карда шуд. Ҳамин солҳо Япония ба бозори ҷаҳонӣ маҳсулотҳои намуди нав – микропротсессорҳо, компютерҳо, роботҳои саноатӣ ва сохтҳои истеҳсолии тез тағйирпазир баромад. Дар мамлакат модели иқтисодии постиндустриалӣ ташаккул ёфт ва ба тамаддуни постиндустриалӣ асос шуд.

Мамлакатҳои нави индустриалии Осиё. Дар аввали солҳои 60–80 асри XX дар Осиё як қатор мамлакатҳо тавассути навкунии босуръат ба суръатҳои баланди тараққиёт муваффақ шуд. Масалан, давлатҳои чун Кореяи Ҷанубӣ, Тайван, Сингапур, Гонконгро «Паланги Осиё», «Давлатҳои нави индустриалӣ» номиданд.

**Солҳои 1956 – 1970 ...
Солҳои 1970 ...**

**Соли 1946 ...
Солҳои 1970 ...**

Дар нимаи дуюми асри XX «давлатҳои нави индустриалӣ» дар қитъаи Осиё ба тимсоли тараққиёти барқарори иҷтимоӣ-иқтисодӣ мубаддал шуданд. Дар пеши назари як авлод мамлакат аз ақибмондагӣ ба дараҷаи баланди тараққиёт расид. Ба ин Кореяи Ҷанубӣ мисоли барҷаста шуда метавонад.

Республикаи Корея.

Дар Кореяи Ҷанубӣ, ки хеле камбағал буд, аз солҳои 1970 сар карда саноати вазнин, аввало, металлургия, мошинсозӣ, саноати кимё вусъат дода шуд. Саноати электроника босуръат тараққӣ дода шуд. Аввалҳо аз радиоприёмникҳои лампадор, телевизорҳои оддӣ сар карда баъдтар Кореяи Ҷанубӣ ба истеҳсоли магнитофонҳо, телевизорҳои ранга, компютерҳо, микросхемаҳо, баъд видеомангнитофонҳо, проигравателҳои лазерӣ, печҳои микроавҷӣ ва ниҳоят компютерҳои IBM-и шахсӣ гузашт.

Дар савдои беруна ҳам тағйиротҳои мос ба миён омаданд. Кореяи Ҷанубӣ аз рӯйи содироти пӯлод, киштиҳо, автомобилҳо, электроникаи ашъи рӯзгор ва маҳсулоти амсоли дигар дар дунё яке аз мавқеъҳои пешбарро ишғол намуд. Ба солҳои 1990 омада Кореяи Ҷанубӣ ҳамчун давлати индустриалии аз ҷиҳати иқтисодӣ мутараққӣ ташаккул ёфт ва бо соҳибӣ ба ҷузъҳои тараққиёти индустриалӣ дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ мавқеи муҳимро ишғол намуд.

Соли 1946 дар Япония бо мақсади демократикунонии муносибатҳои меҳнатӣ қонун дар бораи иттифоқҳои касаба қабул карда шуд.

Аз солҳои 1970 дар Кореяи Ҷанубӣ саноати вазнин, аввало, металлургия, мошинсозӣ, саноати кимё инкишоф дода шуд.

Республикаи Корея.

Таиланд, Малайзия, Индонезия, Филиппин. Ин давлатҳо давлатҳои мавҷи дуюм ҳисобида мешаванд, ки дар асоси модели Япония дар самти тараққиёти капиталистӣ инкишоф ёфта ба нишондиҳандаҳои баланд

соҳиб шудаанд. Ҳамаи ин давлатҳоро ҷиҳатҳои умумӣ чун демократияи парламентӣ ва сохти бисёрҳизбӣ, инкишоф додани соҳибкории ба мулкҳои хусусӣ асосёфта ва бозори озод, таъя ба ёрдами давлатҳои мутараққӣ ва барои инвестицияҳои беруна шароити мусоид фароҳам овардан муттаҳид мекунад.

Директива – нишондоди ташкилоти болоӣ ба ташкилотҳои ба он итлоаткунанда, ҳуҷҷати иҷроияш ҳатмӣ.

Милитаризм – сохти сиёсӣ дар ҷамъият, ки ба табақаи ҳарбӣ ва устувории рӯҳи ҳарбӣ, қувваи ҳарбӣ таъя мекунад. Дар ин сохт қисми калони хароҷоти давлат ба мақсадҳои ҳарбӣ равона мешавад.

Технополис – ҳудуди озоди иқтисодӣ, ки бо мақсади истифодаи самараноки навигарии технологӣ ташкил карда шудааст. Қисми асосии фаъолиятро тадқиқотҳои илмӣ ташкил медиҳад.

Инвестиция – ба ягон соҳаи иқтисодиёт даровардани капитали дарозмуддат.

Дизайн – лоиҳасозӣ, кашидан, фикр карда баровардан. Дизайн – намуни фаъолиятест, ки ба ягонагии тафаккури лоиҳасозӣ ва эҷод асос ёфтааст.

Ноу-хау – маҷмӯи донишҳои техникӣ, тиҷоратӣ ва дигар, ки барои ташкил намудани ягон намуни истеҳсолот зарур аст. Ин мафҳум дар муовизаи ҳуҷҷатҳо, таълими коргарон, шартнома ва муоҳидаҳои талабкунандаи иштироки мутахассисон истифода мешавад.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Ба ҳолати баъдичангии Япония тавсифи умумӣ диҳед.
2. Америкоӣҳои дар Япония ҷараёнҳои демократиро оғозкарда ба назди худ кадом мақсадҳоро гузошта буданд?
3. Дар ислоҳ кардани иқтисоди Япония маъмурони Америка таҳти сарвари Д. Маккартур кадом нақшро бозиданд?
4. Омили асосии «мӯъҷизаи иқтисодӣ»-и Япония аз ҷиҳати иборат буд?
5. Муаммоҳои иқтисоди Япония дар солҳои 1970 аз ҷиҳати иборат буд?

6. Барои дар Япония ташаккул ёфтани модели иқтисодии постиндустриалӣ кадом омилҳо сабаб шуданд?

7. Мафҳуми «Давлатҳои нави индустриалӣ»-и Осиё кай пайдо шудааст?

8. Ҷиҳатҳои умумии «Давлатҳои нави индустриалӣ»-ро, ки ин давлатҳоро муттаҳид мекунанд, номбар кунед.

Кори мустақилона

Бо харитаи Республикаи Корея шинос шавед ва номҳои воҳидҳои маъмурӣ-ҳудудиро ба дафтарадон қайд карда, онро азёд кунед.

Тавассути Интернет ба ҷазираҳои Япон саёҳати виртуалӣ кунед ва воқеияти таърихро дар вобастагӣ бо маводи омӯхташуда таҳлил намоед.

Қисми «Ҳотираҳои нахустин дар бораи макони Ғарб»-и китоби «Ҳотираҳо дар бораи макони Ғарб»-и нависандаи япон Ясуи Иноуэро хонед ва маълумотро оид ба шаҳрҳои Тошканд, Самарқанд, Бухоро ро консепт кунед.

МАВЗҶИ 24: РЕСПУБЛИКАИ ХАЛҚИИ ХИТОЙ ДАР СОЛҲОИ 1946 – 1991

Дар солҳои Ҷанги дуҷоми ҷаҳон дар Хитой ҳокимияти расмӣ дар дастҳои Ҷиҳби Гоминдани (Ҷиҳби миллии) тахти сарвариин Ҷан Кайши буд. Соли 1945 ҳудуди мамлакат ва қисми калони аҳоли аз тарафи ҳукумати гоминданҷи Ҷан Кайши назорат карда мешуд.

Дар Хитой ҷиҳби Гоминдан кай ташкил карда шудааст?

Хукумати Чан Кайши дар ташкил намудани СММ фаъол иштирок намуд ва чун давлати бузург яке аз панҷ аъзоёни доимии Шӯрои Амнийат шуд. Август соли 1945 дар миёнаравии СССР ва ИМА дар байни Ҳизби коммунистии Хитой ва Гоминдан музокираҳо гузашта, дар бораи бас намудани ҳаракатҳои душманӣ созиш карда шуд.

Чанги шахрвандӣ. Аммо дар дунё «чанги сард» оғоз шуда, СССР ва ИМА акнун аз осоишта ривоч ёфтани воқеаҳо дар Хитой манфиатдор набуданд. Ба ин вақт омада, муносибатҳо дар байни коммунистҳо ва гоминданчиҳо ҳам бад шудан гирифтанд. Ногаҳон **июни соли 1946** дар Хитой чанги шахрвандӣ аз нав сар зад.

Армияи Чан Кайши, ки аз тарафи ИМА дастгирӣ карда шуд, соли 1947 пойтахти коммунистон шаҳри Янанро забт кард. Аммо ин ғалабаи охирини гоминданчиён дар чанги шахрвандӣ гашт.

Ба ёрдами ИМА ба ҳудудҳои тахти назорати ҳукумат нигоҳ накарда, аҳоли иҷтимоӣ-иқтисодӣ торафт бад мешуд. Ба туфайли чанги тӯлонӣ иқтисод аз из баромад, миқдори бекорон муттасил зиёд мешуд, одамон норозиҳои худро изҳор мекарданд. Дар як қатор ҳудудҳо шӯришҳо сар заданд.

Айни ҳол СССР ба ҳудудҳое, ки коммунистҳо тахти сарвари Мао Дзедун назорат мекарданд, ёрдами хеле калон расонид. Бо ёрдами иқтисодӣ ва аслиҳавии СССР Армияи халқӣ-озодӣ аз нав ташкил карда шуд, дар армия интизоми қатъӣ ҷорӣ карда шуд. Ин имкон дод, ки тақдири чанг куллан дигар шавад.

Июли соли 1947 Армияи халқӣ-озодӣ ба ҳуҷум гузашт. Дар натиҷаи якҷанд ҳуҷумҳо ҳудудҳои ва-сеи Хитой Шимолӣ ва Марказӣ ба зер назорати коммунистҳо гузашт. Дар армияи Гоминдан рӯҳафтодагӣ сар шуд. Режими Гоминдан дар лаби ҳалокати иқтисодӣ ва молиявӣ меистод. ИМА ҳаракат кард, ки онро халос кунад.

Аммо коммунистҳо ба тезӣ тамоми Хитойро забт намуданд. Сентябри соли 1949 дар Пекин Конференсияи маслиҳатии милли-сиёсӣ кушода шуд. Рӯзи **1 октябр** Республикаи Халқии Хитой эълон карда шуд.

Декабри соли 1952 Комитети Марказии ҲКХ дар бораи дар мамлакат «сохтани сотсиализм» қарор қабул намуд. Дар он индустрикунонии мамлакат, бозсозии

Мао Дзедун – дохӣи халқи Хитой.

муносибатҳои истеҳсоли, инкишоф додани демократияи сиёсӣ дар назар дошта шуд. Иҷрои ин вазифаҳо ба муддати дароз, 15 сол нақша карда шуда, аксарияти онҳо иҷро нашуда монд.

Солҳои 1960 сиёсатҳои «**Ҷаҳиши калон**», солҳои 1970 «**Инқилоби маданӣ**» ба амал бароварда шуда, онҳо ба Хитой ҳеҷ як ғоидаи иқтисодӣ ва сиёсӣ наоварданд. Баръакс, аҳволи мамлакатро вазнин карданд.

Июни соли 1946...
1 октябри соли 1949...

Соли 1947...
Декабри соли 1952...

Оғоз шудани ислоҳоти нав. Дэн Сяопин ва прагматикҳои дигар, ки баъди вафоти Мао Дзедун ба сари ҳокимият омада буданд, охири солҳои 1970 дар Хитой стратегияи нави ислохотҳоро кор карда бароманданд. Аз соли 1981 ба миқёси васеъ бозсозии хоҷагии қишлоқ сар шуд. Дар натиҷа Хитой муаммои таъмин намудан бо маҳсулоти озуқаворию хал карда, ба содироти маҳсулоти хеш ба хориҷ оғоз намуд.

Дар тараққиёти сиёсӣ ҷиҳатҳои асосии режими коммунистӣ нигоҳ дошта шуд. Баҳори соли 1989 ба намоиши норозигии донишҷӯён дар шаҳрҳои миллионҳо зиёиён ҳамроҳ шуданд. Майи соли 1989 дар Пекин ҳолати ғавқулудда эълон карда шуд. **Дэн Сяопин** фармон дод, ки намоиши **майдони Тянанмин** бо зӯрӣ пароканда карда шавад. Бар зидди донишҷӯён аслиҳа истифода шуд, садҳо нафар ҷавонон ҳалок, аксарият ҳабс карда шуданд. Конгресси ИМА бар зиди Хитой санксия эълон намуд. Аммо муносибатҳои Хитой бо мамлакатҳои индустриалӣ бад нашуд. Зеро Хитой ба ин вақт омада, ба мамлакати абарқудрат табдил ёфта буд. Ба ин воқеаҳо нигоҳ накарда, дар Хитой ислохотҳо давом дода шуданд.

Сиёсати хориҷӣ. Дар муносибатҳои байналхалқӣ Хитой муддати тӯлонӣ худро давлати дуҷумдараҷа ҳис карда омад. Хитой дар СММ ва ташкилотҳои дигари байналхалқӣ ба мавқеи худ соҳиб набуд, ҷойи онро гомиданчиён таҳти сарвари Чан Кайши, ки дар Тайван ҷойгир шуда буданд, азхуд гардиданд. Бо давлатҳои зиёди Ғарб муносибатҳои мӯътадил надошт.

Республикаи Халқии Хитой.

Аз соли 1981 ба таври васеъ бозсозии хоҷагии қишлоқ сар шуд.

Майи соли 1989 дар Пекин ҳолати фавқулодда эълон карда шуд.

Аз солҳои 1970 ҳолат дигар шуд. Бо давлатҳои Ғарб муносибатҳои дипломатӣ барқарор карда шуданд, ба ҷойи Тайван дар СММ ҷойи худро ишғол намуд. Муносибатҳо бо ИМА беҳтар шуданд, фақат бо СССР дар ҳоли мураккаб монд. Солҳои 1980 Хитой ба мамлакати аслиҳои ядродор табдил ёфт ва дар муносибатҳои байналхалқӣ ҳаракат намуд, ки ба мавқеи мувофиқ соҳиб шавад. Аз нимаи дуҷуми солҳои 1980 муносибатҳо бо СССР ҳам хуб гардид.

Прагматик – тарафдори прагматизм, сохтори фалсафӣ. Дар маънои маишӣ прагматик – шахсе, ки нисбат ба ҳаёт назар ва амалҳои худро аз мавқеи манфиатҳои ҳеш ташаккул медиҳад.

Стратегия – нақшаи дарозмуддат, тадбирҳои муҳимтарини ҳукумат оид ба истеҳсолот, даромад ва хароҷот, буҷет, андоз, даровардани капитал, нарху наво, ғимояи иҷтимоӣ.

Санксия – чораи маҳдудкунанда, ки дар нисбати як гурӯҳ шахсон ёки тамоми давлати ягон муоҳида ё меъёри байналхалқиро вайронкарда истифода мешавад.

Ҷаҳиши калон – сиёсате, ки солҳои 1960 дар Хитой барои ташаккули иқтисод истифода шудааст.

Савол ва вазифаҳо барои мустақамкунӣ

1. Сабабҳои асосии сар шудани ҷанги шаҳрвандӣ дар Хитой чӣ буд ва он чигуна хотима ёфт?
2. Моҳияти сиёсати “Ҷаҳиши калон”, ки дар Хитой ба амал бароварда шуд, аз чӣ иборат буд?
3. Инқилоби маданӣ ва оқибатҳои он барои Хитой аз чӣ иборат буд?
4. Дар Хитой барои оғоз шудани ислохотҳои нав чӣ сабаб шуд?
5. Дар бораи сиёсати хориҷии Хитой дар солҳои 80-90 асри XX нақл карда диҳед.
6. Ислохотҳои дар Хитой ба амал баровардашуда дар аввали асри XXI ба кадом натиҷаҳо овард?

Кори мустақилона

Ҳаракат кунед, ки дар харитаи Хитой ҳудудҳои ҳодисаҳои таърихӣ оиди мавзӯ ақс ёбад.

Қатраи зерини аз китоби «Навиштаҳо дар ҳошияи дафтар» – и Ёткир Ҳошимов бодикқат хонед ва ба дафтаратон вобаста бо мавзӯё эссе нависед: «Ҷанг нағз шуда наметавонад. Аммо ҷанги мудҳиштарин – ҷанги шахрвандист. Зеро он аз авлод ба авлод «мерос» гузашта, абадӣ давом мекунад!»

МАВЗӢИ 25: ҲИНДУСТОН ВА ПОКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1946–1991

Бо тамои шудани Ҷанги дуҷоми ҷаҳон ихтилофи байни ҷамъиятҳои динии мусулмон ва ҳинди Ҳиндустон боз тезутунд гашт. Ба ғайр аз ин, бӯҳрони озуқавории баъдиҷангӣ Ҳиндустонро қариб ба остонаи гуруснагӣ оварда расонида, аҳволро хеле мураккаб сохт. Ин ҳолат Британияи Кабирро маҷбур сохт, ки ҳарчи тезтар Ҳиндустонро тарк намояд.

Қадам ватанпарварҳои барои истиқлолияти миллии Ҳиндустон мубориза бурдари медонед?

Эълон шудани истиқлолият. 9 декабри соли 1946 Маҷлиси таъсисӣ кушода шуд. Англичҳо нақшаи ба ду давлат тақсим намудани Ҳиндустон – Ҳиндустон ва Покистонро кор карда баромаданд. Ҳамчун асос барои тақсимшавӣ мансубияти динӣ гирифта шуд.

15 августи соли 1947 ташкил ёфтани ду давлати мустақил – Ҳиндустон ва Покистон эълон карда шуд. Дар Ҳиндустон ҳукуматро Ҷавоҳарлал Неру, дар Покистон бошад, Лиикат Алихон идора намуд.

Тақсимшавии Ҳиндустон муаммоҳои зиёдеро пеш овард. Дар низоъҳои даври тақсимшавӣ ба таври оммавӣ кушта шудани одамон ба муддати тӯлонӣ дар байни Ҳиндустон ва Покистон ҳисси душманиро ба миён овард, ватани худро монда, ба замини дигар кӯч бастан ҳам ба ҳаёти миллионҳо одамон таъсир намуд. **Маҳатма Ганди**, ки дар ҳимоя кардани мусулмонон айбдор карда шуда буд, аз тарафи мутаассиби ҳинд кушта шуд.

Марги М.Ганди барои ҳиндҳо фочеаи миллий гашт. Ин фочеа оммаи дарғазабро андак аз ҳавраш фаровард, маҷбур кард, ки андеша карда бинад, хунрезиро боздорад.

Тараққиёти иқтисодӣ. Бартараф намудани боқимондаҳои иқтисодии мустамликадорӣ осон нашуд. Ҳукумат ислоҳоти васеъ бурд. Тамоми соҳаҳои иқтисодиёт ба сиёсати бозори озод ҷалб карда шуда, асоси онҳоро соҳибкории инфиродӣ ва инвеститсияҳои хусусӣ ташкил кард.

9 декабри соли 1946... 15 августи соли 1947...
Фаъолияти М. Ганди дар таърихи Ҳиндустон...

Ҳиндустон ва Покистон.

Ислоҳоти калонтарин дар соҳаи аграрӣ гузаронида шуд. Замин ба деҳқонҳои дар он меҳнаткунанда тақсим карда дода шуд. Соҳти заминро ба ичора дода, аз он ғоида гирифтани бекор карда шуд. Аммо маҳсулнокии меҳнат зиёд нашуд, ҳосилдорӣ суст афзуд, муаммои озуқаворӣ боз муддати тӯлонӣ боқӣ монд.

Дар нимаи дуюми солҳои 1950–солҳои 1960 дар Ҳиндустон индустрикунонии босуръат оғоз шуд. Корхонаҳои калони мансуб ба давлат сохта шуд. Аммо афзоиши иқтисодӣ аз суръати афзоиши аҳоли хеле паст буда, зиёда аз нисфи маҳсулоти умумии миллӣ барои истеъмоли дохилӣ сарф мешуд. Дар натиҷа, ба солҳои 1960 омада ба муваффақиятҳо дар соҳаҳои тандурустӣ, таълим, ған ва маданият нигоҳ накарда, дараҷаи зисти аҳоли, маданияти маишӣ он паст мондан гирифт.

Ташаккулёбии соҳти замонавии сиёсӣ. Дар байни мамлакатҳои Осиё ва Африкаи дар асри XX мустақилшуда Ҳиндустон ягона давлат шуд, ки демократияи муқими парламентариро ташаккул дода тавонистааст. Соли **1949** Конститутсияи нави Ҳиндустон қабул карда шуд. Конститутсия принципҳои озодиҳои асосии демократӣ, ҳуқуқҳои инсон, баробарии табақаҳо, тақсимшавии ҳокимиятро эълон кард.

Бӯҳрони солҳои 1970. Ҷанги соли **1965** дар байни Ҳиндустон ва Покистон саршуда ба барқарории сиёсии дохилии Ҳиндустон ҳам таъсири манфӣ расонид. Барои бозистонидани ҷанг соли **1966** дар Тошканд дар байни Ҳиндустон ва Покистон музокираҳо шуда гузашт. Музокираҳо бомуваффақият хотима ёфта, **декларатсияи Тошканд** қабул карда шуд.

Нимаи дуюми солҳои 1950–солҳои 1960 дар Ҳиндустон ...

Соли 1965 ...

Соли 1966 ...

Дар ҳамин давр душвории иқтисодӣ ҳам зиёд шуданд. Солҳои 1966–1967 дар иқтисод ҳолати қарахтӣ рӯй дод. Солҳои баъдина афзоиши саноат ҳам паст шуд. Ба мамлакат гуруснагӣ ба таври доимӣ хавф андохта истод. Солҳои 1960 ислоҳоти аграрӣ гузаронида шуд. Аммо он аҳолии иқтисодиро он қадар хуб накард. Деҳқонҳои ҳинд ҳоло ҳам дар дараҷаи гуруснагӣ рӯз мегузарониданд.

Дар ҳамин ҳолат сарвазир Индира Ганди як қатор ислоҳотҳои муҳимро ба амал баровард. Онҳо асосан ба кам намудани даҳолати давлат ба иқтисод нигаронида шуда буданд. Натиҷаҳо бад нашуданд. Афзоиши со-

лонаи саноат ва хоҷаии қишлоқ куллан баланд шуд. Аз нимаҳои солҳои 1980 мамлакат худро бо ғалла пурра таъмин мекард. Инвестицияҳои хориҷӣ ҳам зиёд шуданд.

Аммо дар аввали солҳои 1990 аҳволи иқтисодии Ҳиндустон боз бад шуд. Афзоиши иқтисодӣ қариб бозистод, беқурбшавӣ пурзӯр шуд, бекорӣ зиёд шуд.

Индира Ганди.

Сиёсати хориҷӣ. Дар солҳои 1950 «Курси Ҷ.Неру» ташаккул ёфт. Ин сиёсати бетарафӣ нисбат ба низоъҳои байни давлатҳои бузург буд. Ҷ. Неру яке аз ташаббускорони Ҳаракати бетарафӣ шуд. Ҳаракати бетарафӣ тамоми сиёсати хориҷии асри XX Ҳиндустонро муайян кард.

Покистон. Дини ислом барои Покистон омили муттаҳидкунандаи миллат гардид. Аммо баъди истиқлолият чараёнҳои мураккаби сиёсиро аз сар гузаронид. Низоъҳои динӣ ва ҳудудӣ ба чараёни ташаккулёбии соҳти устувори сиёсӣ, инкишофи иқтисод ҳалал расонид. Дар Покистон аҳволи меҳнаткашон ҳамон вазнин монд.

Соли 1977 табaddулотӣ ҳарбӣ рӯй дод — ба сари ҳокимият генерал **Зиё ул-Ҳақ** омад. Ӯ парламентаро пароканда намуд, сарвазирро аз вазифааш озод намуд ва интихоботи озод эълон кард. Дар натиҷаи интихоботи соли 1988 ба сари ҳокимият Ҳизби халқии Покистон тахти сарвари **Беназир Бхутто** омад. Б. Бхутто сарвазири мамлакат интихоб шуд. Ба тамоми арбобҳои сиёсии дар даври Зиё ул-Ҳақ ҳабсшуда амнистия эълон шуд.

15 августи соли 1947 ташкил шудани ду давлати мустақил – Ҳиндустон ва Покистон эълон шуд.

Соли 1966 дар байни Ҳиндустон ва Покистон декларатсияи Тошканд қабул карда шуд.

Соли 1977 дар Покистон табaddулотии ҳарбӣ рӯй дод.

Соли 1990 президенти Покистон ҳукумати Б. Бхутторо дар коррупсия айбдор карда, сарвазирро аз вазифааш сабуқдӯш намуд, интиҳоботи нав гузаронид ва дар он Б. Бхутто мағлуб шуд.

Амнистия – усули қисман ё пурра аз ҷазои ҷиноӣ озод карда шудан, ки аз тарафи мақоми олии ҳокимият дар нисбати ҷиноят содир кардагон истифода мешавад.

Курс – самти сиёсат, роҳ.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Чаро баъди ҷанг имкони ҳамчун давлати мустақил ва ягона нигоҳ доштани Ҳиндустон нашуд?
2. Тақсимшавии Ҳиндустон кадом муаммоҳоро ба миён овард?
3. Кадом омилҳо барои дар Ҳиндустон ташаккули сохти сиёсии замонавӣ сабаб шуд?
4. Баъди мустақил шудани Покистон солҳои 1950–1960 кадом ҳолати сиёсӣ ба миён омад??
5. Дар Покистон табaddулотии ҳарбии соли 1977 бо кадом натиҷа хотима ёфт?

Кори мустақилона

Аз харита истифода бурда, ҳудудҳои ба Ҳиндустон ва Покистон мансубро ба дафтарадон ҷудо карда нависед ва нисбати тақсимшавии ҳудудӣ муносибати ҳудро изҳор намоед.

Рӯйхати филмҳои ҳиндӣ аз солҳои 60 асри XX дар Ўзбекистон машҳурро тартиб диҳед ва дар мавзӯи «Филми дӯстдоштаи ман» эссе нависед.

Аз сайти n.ziyouz.com қиссаи «Суруди Кашмир»-и Шароф Рашидовро нусха карда гиред ва хонед, ҳамчунин лоиҳаи хурди таълимиро тайёр карда, дар маҳфил тақдирот кунед.

МАВЗҶИ 26: ТУРКИЯ, ЭРОН ВА АҲҲОНИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1946–1991

Туркия дар солҳои 1945–1980. Президенти Туркия Исмет Инёню баъди Ҷанги дуҷоми ҷаҳон роҳи Отатуркро давом кард, дар мамлакат диктатураи як ҳизбӣ боқӣ монд.

Дар бораи давлати туркҳои усмонӣ ҷиҳод медонед?

Дар солҳои «Ҷанги сард» Туркия бо Ғарб ҳамроҳ буд. Британияи Кабир, баъд ИМА ба Туркия ёрдами молиявӣ ва иқтисодӣ расонид. Туркия ба «Нақшаи Маршалл» дароварда шуд, аъзои НАТО гашт.

Тургут Ўзл.

Ба ҳамкорӣ бо мамлакатҳои Ғарб, ёрдами онҳо нипоҳ накарда, то солҳои 1980 дар Туркия суръатҳои афзоиши иқтисодӣ паст монд. Ҷараёнҳои демократӣ суст инкишоф ёфта, дар сиёсат нақшаи армия баланд монд. Ин ба як қатор табaddулоти ҳарбӣ овард.

Сентябри соли 1980 генерал **Кенан Эврен** табaddулотӣ навбатии ҳарбӣ гузаронид ва ҳарбиҳо боз ҳокимиятро ба

даст дароварданд. Бо усулҳои қатъӣ, ҳатто мудҳиш бошад ҳам, дар мамлакат тартиб ҷорӣ карда шуд. Дар референдуми моҳи ноябри соли 1982 гузаронидашуда конституцияи нав тасдиқ шуд.

Туркия ва Эрон.

Турғут Ўзо, ки соли 1983 сарвазири Туркия шуд, дар ислохотҳои охирҳои асри XX дар Туркия нақши калон бозид. Ӯ дар Туркия бо тезӣ ислохотҳои иқтисодиро сар кард. Нақши давлат дар иқтисод паст шуд, хусусигардонии калонмиқёси сектори давлат оғоз ёфт, қонунҳо дар бораи рағбатноккунии содирот, ташкил намудани минтақаҳои озоди иқтисодӣ қабул карда шуд. Дар натиҷа Туркия ба роҳи тараққии босуръат афтод.

Дар иқтисод устун будани сектори давлатӣ хусусияти хоси Туркияи баъдичангӣ буд. Фақат ислохотҳои Т. Ўзо инро қатъ намуд, дар ҳолати сиёсии мамлакат ҳам тағйироти мусбӣ ба миён омад. Дар интиҳоботи соли 1989 Т. Ўзо президенти Республикаи Туркия интиҳоб шуд. Аз

соли 1990 вазифаи сарвазирро сиёсатмадори дигари таҷрибадор **Сулаймон Демирел** соҳибӣ намуд.

Дар **сиёсати хориҷӣ** Туркия солҳои дароз аст, ки барои ба Иттифоқи Аврупо даромадан ҷаҳд карда меояд. Аз ҷиҳати иқтисодӣ ва сиёсӣ бо Аврупо вобаста будани Туркия, аъзои НАТО будани он нигоҳ накарда, ба Иттифоқи Аврупо қабул нашудааст.

Сентябри соли 1980...
Фаъолияти Т. Ёзод...

Соли 1983 дар Туркия...
Фаъолияти С. Демирел...

Эрон. Соли 1946 қўшунҳои англис ва шўравӣ аз Эрон бароварда шуданд. Дар нимаи аввали солҳои 1950 сиёсати Эрон асосан ба милликунонии саноати нафти мамлакат бахшида шуд.

Дар бораи давлати Сафавиён чӣхоро медонед?

Мухаммад Ризо
Паҳлавӣ.

Шоҳи Эрон Мухаммад Ризо Паҳлавӣ шахси замонавӣ, босавод буд. Ӯ дар мамлакат бар зидди коррупсия, навқунии иқтисодиёт як қатор чорахоро амалӣ кард. Соли 1963 референдум гузаронида шуда, дар он шоҳ таклифи дар мамлакат гузаронидани ислохотхоро пеш бурд. Дар референдум аҳоли таклифҳои шоҳро дастгирӣ намуд. Ин ислохотҳо ба таври умумӣ «**инқилоби сафед**» номида шуд. Дар давоми даҳсолаи «Инқилоби сафед» аз ҷиҳати афзоиши иқтисодӣ Эрон ба нишондиҳандаҳои дар дунё баландтарин соҳиб шуд. Даромади аз нафт мегирифтаи Эрон ҳам баякборагӣ зиёд шуд. Соҳаҳои мошинсозӣ, дастгоҳсозӣ ва дигари иқтисод босуръат инкишоф ёфт.

Сарнагуншавии ҳокимияти шоҳ. Ба муваффиқиятнок будани ислохот нигоҳ накарда, аз режими шоҳ аксарият норозӣ буданд. Ин ҳол ба шўришҳо оварда расонид. Оқибат **феврари соли 1979** ҳукумат ба истеъфо рафт. Режими шоҳ сарнагун карда шуд, Эрон Республикаи исломӣ эълон карда шуд. Шўроӣ аз шахҳои диндор ташкилёфта ба тартиб додани

конститутсияи нав оғоз кард. Бо зудӣ меёрҳои динии ахлоку рафтор чорӣ карда шуд: истеъмоли алкоголь, мусиқа, рақс, кино, бозии шохмот, китобҳо манъ карда шуданд, тамоми кинотеатрҳо пӯшида шуданд. Занҳо маҷбур карда шуданд, ки мувофиқи анъанаҳои исломӣ либос пӯшанд.

Мамлакатҳои Ғарб бар зидди Эрон санксияҳо эълон карданд. Аҳволи иқтисодии мамлакат торафт вазнин мешуд. Дар ҳамин ҳолат соли 1980 қўшунҳои Ироқ ба Эрон зада даромаданд. Ҷанги Эрон-Ироқ то соли 1988 давом кард. Дар Эрон дар таъминоти озуқаворӣ душвориҳо сар шуда, тартиби карточка чорӣ карда шуд, иқтисод рӯ ба таназзул ниҳод. Дар тамоми дунё ба Эрон ҳамчун ба макони терроризми байналхалқӣ ва фундаментализми ислом менигаристанд. Дар ҳамин ҳолат сарвари инқилоб, роҳбари динии Республикаи Исломии Эрон Оятуллоҳ Руҳуллоҳ Хумайнӣ соли 1989 вафот кард.

Солҳои 1990 иқтисод барқарор шуда, суръатҳои афзоиши маҳсулоти умумии дохилӣ (МУД) босуръат шуд. Ҳамин солҳо радикализми ислом низ андак суст гашт.

Соли 1963...

Соли 1979...

Ҷанги Эрон–Ироқ ва натиҷаҳои он...

Афғонистон. Шоҳи Афғонистон Муҳаммад Зоҳиршоҳ шахси илмдор буда, ҷамъияти афғонро хуб медонист ва аҳамияти навқуниро амиқ ҳис мекард.

Ҳукмдори Афғонистон Аҳмадхон кай ба сари ҳокимият омадааст?

Дар ин давра ба Афғонистон СССР, Франция, Хитой ёрдам меод, дар ҳамкорӣ бо немисҳо, японҳо, ҳиндҳо корхонаҳо сохта шуд. Аммо дар ҳаёти иҷтимоӣ тағйиротҳо суст ба амал меомаданд, ислохотҳои кулӣ гузаронида нашуданд. Ба ҳама ин нигоҳ накарда, ин тағйирот тарафдорҳои сарнагункунии шохро ғаъл намуд. Дар натиҷа шох соли 1973 аз тахт фароварда, **Муҳаммад Довуд** президент эълон карда шуд.

М. Довуд як қатор ислохотҳоро ба амал баровард. Аммо ин ба тақдири қисми ками халқи афғон таъсир карду халос. Яке аз тадбирҳои муҳимтарин ташкил намудани идораи давлатӣ оид ба баргараф намудани бесаводӣ

шуд. Давлат таълимиро пурра зери назорати худ гирифт, тамоми мактабҳо ва муассисаҳои таълимӣ ба ихтиёри Вазорати маориф гузаронида шуд.

Соли 1977 Конституцияи нав қабул карда шуда, мувофиқи он М. Довуд умрбод президент эълон карда шуд. Аммо М. Довуд аз болои армия ҳукмронии худро устувор карда натавонист.

Соли 1973 ...
27 апрели соли 1978 ...

Соли 1977 ...
Декабри соли 1979 ...

27 апрели соли 1978 ҳарбиён таҳти роҳбарии сарфармондеҳи қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоии Афғонистон полковник Абдул Қодир табaddулотӣ ҳарби́ро ба амал бароварда, М.Довудро аз ҳокимият дур намуданд. Шӯрои инқилобӣ таъсис шуда, худро ҳокимияти олии Афғонистон эълон кард. Ба Шӯро Нур Муҳаммад Таракӣ сарварӣ намуд.

Афғонистон.

Дар гурӯҳи ба сари ҳокимият омада ҳам ягонагӣ набуд. Дар натиҷа Н.М.Таракӣ кушта шуд. Ҳокимиятро **Ҳафизулло Амин** ба дасти худ гирифт. Ӯ ба СССР мурочиат намуда, ба ҳудуди Афғонистон дароварда шудани кӯшунҳои шӯроиро пурсид.

Дар ҳамин шароит декабри соли **1979** ба Афғонистон кӯшунҳои Шӯравӣ дароварда шуд. Ҳ. Амин кушта шуд. Дар мамлакат аҳвол вазнин шуда, қариб ки гуруснагӣ сар шуд. Миллионҳо нафар мамлакатро тарк намуда, дар мамлакатҳои ҳамсоя ба гуреза табдил ёфтанд. Муҷоҳидҳои ҷангараи ба Ҳизби халқии демократикии Афғонистон, ки дар сари ҳокимият буд (ХХДА), рақиббуда қисми калони мамлакатро назорат мекарданд.

Соли 1983 Турғут Ўзол сарвазири Туркия шуд.

Соли 1963 дар Эрон референдум гузаронида шуда, дар он шоҳ таклифи дар мамлакат гузаронидани ислохотҳоро даровард.

Декабри соли 1979 ба Афғонистон кӯшунҳои шӯравӣ дароварда шуд.

Соли 1986 ба сари ҳокимият **Муҳаммад Наҷибулло** омад. Ӯ сардори хизмати амният буда, шахси қатъиятнок ва ҷасур буд. Сиёсати ӯ хеле муваффақиятнок шуд. Соли **1989** СССР кӯшунҳои худро баровард, ИМА ва Покистон бо аслиҳа таъминкунии исёнчиёро боздоштанд. М. Наҷибулло ҳокимиятро нигоҳ дошта тавонист, аммо ин дер давом накард. Ба охири солҳои 1991 омада СССР барҳам хӯрд. Ҳукумати М. Наҷибулло дар шароити вазнин монд.

Терроризм – сиёсате, ки ба азобдиҳии аҳолии осоишта, тарсонидан ва ҷисмонан нест кардани он асос ёфтааст.

Фундаментализм – равияи динии консервативӣ, ки муқобили аз ҷиҳати танқидӣ аз нав дида баромадани мафҳумҳои кӯҳнашуда баромад карда, барои барқароркунии арзишҳои анъанавӣ мубориза мебарад.

Радикализи мислом – мафкураи динӣ-сиёсӣ ва фаъолияти амалӣ буда, ба дар асоси шариат ҳал намудани муаммоҳои байналхалқӣ ва муносибатҳои байнидавлатии давлатҳои мусулмон равона шудааст.

Муҷоҳид – мусулмоне, ки дар ҷиҳод иштирок менамояд.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Ислоҳотҳои дар Туркия дар солҳои 1945– 1980 ба амал баровардашуда ба кадом натиҷаҳо овард?
2. Дар бораи ислоҳотҳои Т. Ёзл, ки Туркияро ба роҳи инкишофи босуръат андохтааст, нақл кунед. Ин ислоҳотҳо ба кадом натиҷа овард?
3. «Инқилоби сафед» дар Эрон кадом мақсадҳоро дошт ва ба кадом натиҷаҳо овард?
4. Соли 1979 сарнагун шудани режими шох дар Эрон ва эълон шудани Республикаи Исломии Эрон ба кадом омилҳо вобаста буд?
5. Ҷанги Эрон-Ироқ бо кадом натиҷаҳо хотима ёфт?
6. «Инқилоб»-и соли 1979 дар Афғонистон ба амал баровардашуда дар ҷамъияти афғон кадом тағйиротҳоро ба амал баровард?
7. Баъди аз Афғонистон бароварда шудани кӯшунҳои шӯравӣ дар мамлакат кадом ҷараёнҳо сар зад? Ба роҳи инкишофи озоишта гузаштани мамлакат чӣ тавр амалӣ шуда истодааст?

Кори мустақилона

Аз харита истифода бурда мамлакатҳоро, ки ба Афғонистон ҳамсарҳаданд, ба дафтарадон нависед ва онро аз ёд кунед.

Тавассути Интернет ба Туркия саёҳати виртуалӣ кунед ва воқеияти таърихро дар вобастагӣ бо маводи омӯхташуда таҳлил намоед.

Аз сайти n.ziyouz.com романи «Бачаҳои аҷиб»-и Азиз Несинро нусха карда гиред ва хонед, ҳамчунин лоиҳаи хурди таълимиро тайёр карда, дар маҳфил тақдимот кунед.

МАВЗЎИ 27: МАМЛАКАТҲОИ АМЕРИКАИ ЛОТИНӢ ДАР СОЛҲОИ 1946–1991

Баъд Ҷанги дуҷуми ҷаҳон дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ шароити мусоид барои гузаронидани ислохотҳои иқтисодӣ фароҳам омад; онҳо соҳиби захираи калони асёр гардиданд, дар савдои ҷаҳонӣ саҳми онҳо зиёд шуд. Ин ҳол барои дар Америкаи Лотинӣ ташаккул ёфтани режимҳои оммабоп, аммо авторитарӣ муҳит офарид.

Дар бораи иштироки Америкаи Лотинӣ дар Ҷанги дуҷуми ҷаҳон чиҳо медонед?

Дар охирҳои солҳои 1970 ва аввалҳои 1980 дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ мубориза бар зидди режимҳои диктаторӣ фаъол гардид. Ин ҳол соли 1979 дар Никарагуа ба инқилоб, дар Салвадор ва Гватемала ба пурзӯр шудани ҳаракати исёнгарӣ овард. Дар давлатҳои Америкаи Ҷанубӣ–Эквадор, Перу, Боливия, Аргентина, Бразилия ва Уругвай режимҳои ҳарбӣ бо ҳукуматҳои шахрвандӣ иваз карда шуданд.

Дар асри XX се шакли барои мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ хосбудай навкунӣ ба назар мерасад–**инқилобӣ, неоконсервативӣ ва ислохотгарӣ**. Ин шаклҳои дар мисоли се давлат дида мебароем.

Куба–шакли инқилобии навкунӣ. Дар охири солҳои 1950 воқеаҳои дар ҷазираи хурдакаи баҳри Кариб– Куба рухдода эътибори тамоми дунёро ба худ кашид. Куба роҳи инқилобии навкунии ҷамъиятро интихоб намуд.

1 январи соли 1959 исёнгарон таҳти сарвари Фидел Кастро ба Гавана даромаданд, инқилоб ғалаба кард. Ҳукумати Ф. Кастро фикр мекард, ки фақат дигаркунии куллии сифат Кубаро аз ақибмондагӣ бароварда метавонад ва ҷамъиятро ба дараҷаи замонавии тараққиёт мебардорад, аз ин рӯ, сиёсати қатъии иҷтимоӣ-сиёсиро ба амал баровард.

Фидел Кастро.

Баъди аниқ шудани муносибати душмани ИМА нисбат ба ҳукумати нави Куба, ҳукумати Ф.Кастро тавассути созиш бо СССР ба мустақкам на-

мудани қудрати муҳофизатии давлат сар кард. Ин соли **1962** ба бӯҳрони **Кариб** овард.

Охири солҳои 1970 – аввали 1980 ...
Соли 1979 ... **Соли 1962 ...**

Куба дар давраҳои аввал дар навқунии қариб тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъият ба муваффақиятҳои калон ноил шуд. Куба, ки мамлакати соф аграрӣ буд, бояд мамлакати аграрӣ-индустриалӣ мешуд.

Аммо солҳои 1980 дар шакли кубагии навқунии ҷамъият камбудихо ба расидан гирифтанд. Суръатҳои афзоиши иқтисодиёт, дараҷаи зис-ти аҳоли паст шуд. Порчашавии СССР барои Куба зарбаи гарон шуд. Солҳои 1990 аксарият сарнагуншавии режими Ф. Кастроро башорат карда буданд. Аммо ин режим бардошт дод.

Чили – шакли неокосервативии навқуний. Баъди Ҷанги дуҷониба ҷаҳон мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ шакли муносиби навқунии ҷамъиятро мекофтанд. Солҳои 1960 дар Чили ҳукумат ҳаракат кард, ки ҷамъиятро навгонӣ бахшад. Дар ин амал ҳукумат ба сохтори ислоҳотии дар мамлакатҳои дигар аз таҷриба гузашта таъя намуд. Аммо ислоҳотҳои оғозшуда торафт тақсимшавии ҷамъиятро пурзӯр намуда, дар ҳаёти иҷтимоӣ - сиёсии мамлакат зиддиятро ба вуҷуд меовард. Пеш аз ин-тиҳоботи навбатии президентӣ Блоки ягонагии халқ ташкил шуда, ба он коммунистҳо, сотсиалистҳо, радикалҳо ва Ҳаракати ягонаи фаъолияти халқӣ дармаданд. Соли **1970** номзади ҳамин блок **Салвадор Аленде** президенти Чили интиҳоб шуд.

Августо Пиночет.

Ҳукумати С.Аленде ислоҳотҳои амикро оғоз намуд. Аммо чун ҳар як чораи ба манфиатҳои ҷамъият таъсиркунанда, вайронкунандаи тарзи ҳаёти одатӣ ва алоқаҳои иҷтимоии анъанавӣ ислоҳотҳои ҳукумати С.Аленде ҳам назарҳои гу-ногун ва зиддиятхоро ба миён овард. Соли **1973** табaddулотӣ ҳарбӣ ба амал бароварда шуда, ба сари ҳукумат хунтаи ҳарбӣ зери сарвари генерал **Августо**

Пиночет омад. Дар Чили ҳолати муҳосира эълон карда шуд. Конституция ва қариб тамоми озодиҳои демократӣ бекор карда шуд.

Шакли ҳукумати Пиночет интихобкардаи навкунии неоконсервативӣ ба муаммоҳои калони иҷтимоӣ сабаб шуд. Пеш аз ҳама ҳаққи қор, хусусан дар давраҳои аввали ислохотҳо хеле паст шуда, бекорӣ аз ҳад зиёд гашт.

**Солҳои 1960 дар Чили... Соли 1973...
Соли 1970...**

Ин навъ натиҷаҳои зиддиятнокӣ навкунии неоконсервативӣ ба муҳити умумии сиёсии мамлакат ҳам таъсир расонид. Дар интиҳоботи президенти соли 1989 сарвари Ҳизби христианӣ-демократӣ П. Эйлвин ғолиб шуд. Даври диктатура итмом ёфт.

Мексика – шакли ислохотчиғии навкуний. Соли 1958 Мексика аз рӯи ҳаҷми маҳсулотҳои саноатӣ дар Америкаи Лотинӣ ба ҷои аввал баромад. Дар инкишофи муваффақиятнокӣ иқтисодии мамлакат сектори қудратнокӣ давлат нақши асосӣ бозид.

Инқилоби Куба, ки дар Америкаи Лотинӣ сабабгори овозаҳои зиёд гашта буд, роҳбарҳои Мексикаро низ барои ба соҳаи иҷтимоӣ эътибори ҷиддӣ додан маҷбур намуд. Аммо шакли навкунии Кубаро қабул накарда, Мексика ба шакли Чили ҳам бе боварӣ нигарист. Доираҳои ҳукмрон Мексика аз роҳи либералӣ-ислохотчиғии нагашт.

**1 январи соли 1959 инқилоби тахти сарвариин
Ф. Кастро ғалаба кард.**

**Соли 1970 номзади фронти халқӣ Салвадор Аленде
президенти Чили интихоб шуд.**

**Соли 1958 Мексика аз рӯи ҳаҷми маҳсулотҳои саноатӣ дар
Америкаи Лотинӣ ба ҷойи аввал баромад.**

Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳони солҳои 1980 барои Мексика санҷиши қалон буд. Гарчи бӯҳрон паси сар шуда бошад ҳам, бекорӣ, қарзи беруна яқбора баланд шуд, вобастагӣ ба дунёи беруна, хусусан ба ИМА низ зиёд шуд.

Режими ҳарбӣ – шакли идораи давлатӣ буда, дар он ҳокимият пурра дар дасти ҳарбиён мешавад. Одатан режимҳои ҳарбӣ бо роҳи табaddулотӣ ҳарбӣ пайдо мешаванд.

Мамлакати аграрӣ-индустриалӣ – мамлакатест, ки боигарии асосиашро маҳсулоти хоҷагии қишлоқ ташкил карда, саноаташ ба коркарди маҳсулоти хоҷагии қишлоқ ва боигарии табиӣ равона шудааст

Хунтаи ҳарбӣ – ҳокимияти ҳарбиест, ки тавассути табaddулотӣ ҳарбӣ ба сари ҳокимият омада, одатан давлатро бо усулҳои зӯрӣ ва диктаторӣ идора мекунад.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Дар бораи тағйиротҳои сиёсии асосие, ки дар Америкаи Лотинӣ дар нимаи аввали солҳои 1950–1980 рӯй доданд, нақл карда диҳед.
2. Роҳи инқилобии ба Куба хоси навқунӣ кадом тағйиротҳои кулиро дар назар дорад?
3. Оё навқунии шакли Куба худро сафед намуд? Аз солҳои 1980 кадом камбудиҳои ин шакл ба назар расидан гирифт?
4. Чаро дар Чили ислохотҳои ҳукумати С.Аленде ба муваффақиятҳои алоҳида нигоҳ накарда оммавӣ нашуд?
5. Ислохотҳои даври диктатураи Пиночет дар инкишофи баъдинаи Чили кадом нақшо бозид?
6. Шакли ислохотчиӣ навқунии Мексика аз шаклҳои Куба ва Чили бо чӣ фарқ мекунад?
7. Чаро мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ дар асри XXI дар сиёсати ҷаҳонӣ ба таъсири калон соҳиб нестанд?

Кори мустақилона

Маълумотҳоро дар бораи ташрифи роҳбари Куба Фидел Кастро ба Ўзбекистон ёбед ва дар мавзӯи «Шароф Рашидов ва Фидел Кастро» тақдирот тайёр кунед.

Тавассути Интернет ба давлатҳои Америкаи Лотинӣ саёҳати виртуалӣ кунед ва воқеияти таърихиро дар вобастагӣ бо маводи омӯхташуда таҳлил намоед.

Аз сайти ziyouz.uz ҳикояи «Атрғулҳо барои муаллимаи синфи дуюм»- и Альваро Юнкеро нусха карда гиред ва хонед ва бо дигар ҳикояҳои дар бораи муаллимон навишташуда муқоиса карда, хулосаатонро ба дафтар нависед.

МАВЗҶИ 28: МАМЛАКАТҶОИ АФРИКА ДАР СОЛҶОИ 1946 – 1991

Ҷанги дуҷоми ҷаҳон ва оқибатҳои он. Баъди Ҷанги дуҷоми ҷаҳон хусусияти ҳаракати миллий-озодихоӣ дар Африка тағйир ёфт. Соли 1945 дар шаҳри Манчестер **Конгресси V Панафрика** доир гашт. Он дар муборизаи халқҳои Африка сар шудани даври нави сифатиро нишон дод. Дар ин конгресс ташкилотҳои хеле аз пештара зиёди Африка иштирок намуд. Дар конгресс рӯи зидди мустамликадорӣ ва империализм устувор шуд. Аҳволи тамоми минтақаҳо ва мамлакатҳои Африка муҳокима карда шуд. Конгресс талабҳои нави инқилобии ба тамоми ҷаҳон, минтақаҳои калон ва мамлакатҳо нигаронидашударо пеш бурд.

Оид ба иштироки халқҳои Африка дар Ҷанги дуҷоми ҷаҳон ҷиҳе медонед?

Барои аксари мамлакатҳои Африка солҳои баъдичангӣ давраи мубориза барои созмон додани ҳизбҳои сиёсӣ, сарнагун кардани режимҳои мустамликадорӣ шуд. Дар шуури африкоӣён мафҳуми мустамликадорӣ ба ҳукмронии Аврупо вобаста буд. Аз ҳамин сабаб мубориза барои истиқлолият аксаран рад намудани тамоми унсурҳои европоиро дар назар медошт. Дар ин бора шоири Африкаӣ Ғарбӣ **Бернар Дадье** чунин навиштааст:

Ман гарданбанди нақшин мебандам.
 Гарданбанди Аврупои мулоимхунук,
 Галстукро дӯст намедорам...
 Ман ба дастам марг дорам.
 Марги Аврупои бемаъниро.
 Ман соатро дӯст намедорам...

Метрополияҳо ҳам ба оҳистагӣ аз усулҳои пешинаи ҳукмронӣ даст кашидан гирифтанд.

«**Соли Африка**». Нуқтаи баландтарини чараёни озодшавӣ аз мустамликадорӣ ба соли 1960 рост омад. Он ба таърих ба сифати «Соли Африка» даромадааст. Дар харитаи ҷаҳон 17-то давлати нави Африка пайдо шуд. Аксарияти онҳо мустамликаҳои англис ва франсуз буданд. Давлатҳои калонтарини Африка – Нигерия ва Конго истиқлолияти худро эълон карданд. Сомалӣ, ки дар даври мустамликадорӣ ба ду тақсим шуда буд, муттаҳид шуда, номи Республикаи Демократии Сомалиро гирифт.

«Соли Африка» ҳолати қитъаро тағйир дод. Дар мамлакатҳои дигар ҳам сарнагун шудани мустамликадорӣ муқаррар шуда монд. Дар солҳои баъдина қариб тамоми давлатҳои ба Британияи Кабир мансуб истиқлолияти худро эълон карданд. Соли 1975 баъди дар Португалия рӯй додани инқилоб мустамликаҳои он ҳам ба сифати мамлакатҳои мустақил ташкил ёфтанд.

Ҳамин тариқа, ба солҳои 1990 омада, дар ҷануби Саҳрои Кабир зиёда аз 40 давлати мустақил ташкил ёфт. Аксарияти онҳо худро республика эълон карданд.

Муаммоҳои давлатҳои Африка. Сарнагуншавии режими мустамликадорӣ ва ба дасти африкоӣ гузаштани ҳокимияти сиёсиро Африка муваффақияти калон ҳисобид. Онҳо умедҳои азими худро бо истиқлолият баста буданд. Боварӣ ба он, ки ҳаёт баякборагӣ беҳтар мешавад, васеъ паҳн шуда буд. Ба ин умедҳои хурсандиовар гарчи бо содадилӣ аксарияти аҳоли набошад ҳам, лекин қисми зиёди сарварони африкоӣ бовар мекард.

Ҳаёт воқеан беҳтар мешуд. Африкоӣ тамоми шохаҳои аппарати давлатӣ, армия, полисиёро худашон ташкил намуданд. Барои инкишофи маданияти африкоӣ имкониятҳои васеъ пайдо шуданд. Иштирок

дар кори СММ ва ташкилотҳои дигари байналхалқӣ дар намоён кардани баробарҳукуқии давлатҳои нав ва шаҳрвандони онҳо нақши калон бозид. Давлатҳои ҷавон аз мамлакатҳои зиёди ҷаҳон, мақомоти махсуси СММ, фонд ва банкҳои байналхалқӣ ёрдами калон гирифтанд.

Дар шароити «Ҷанги сард» дар байни блокҳои ба ҳам зид мубориза барои таъсиррасонӣ ба мамлакатҳои Африка ҳаракат сар шуд. Як қисми мамлакатҳои мустақилшуда ба давлатҳои сотсиалистӣ, аввало Иттиҳоди Шӯравӣ пайравӣ намуда, «роҳи ғайрикапиталистии тараққиёт»-ро интихоб намуданд. Аксари ҳол дар мамлакатҳои роҳи ғайрикапиталистиро интихобнамуда ҳолатҳои мушкил сар заданд, сарвар ва ҳизбҳои дирӯз барои истиқлолият мубориза бурда баъди ба сари ҳокимият омадан ба золим ва диктатор мубаддал шуданд, ҷангҳои шаҳрвандӣ бошад, ба хунрезии зиёд оварда расониданд. Аммо дар як қатор давлатҳои дигар бо роҳи капиталистӣ рафта ҳам қариб ҳамин гуна муаммоҳо пайдо шуд.

«Соли Африка» ... Соли 1975 ...
Муаммоҳои давлатҳои Африка ...

Аксарияти давлатҳои Африка баъди эълон кардани истиқлолият ҳам давлатҳои камбағали дунё шуда мондан гирифтанд. Сохтани давлати мустақил ҷараёни хеле мураккаб баромад. Қисми зиёди душвориҳо бо мустамликадорӣ, қисми дигараш бошад, бо анъанаҳои то даври мустамликадорӣ вобаста буд. Баъди сарнагун шудани сохти мустамликадорӣ сохтори идораи мустамликадорӣ ҳам бекор карда шуд ва ба сари ҳокимият омадани шахсони нав, ки дар идораи давлат таҷриба надоштанд, аҳволро мураккаб сохт. Дар як қатор давлатҳои Африка аппарати бюрократии бисёрнафара, бетаҷриба ва бесамара, ба коррупсия ғўтидамонда, торочгари боигарии давлатӣ ва дар ҳамин асос якдигарро дастгирикунанда ба вучуд омад. Дар ин шароит ташкилоти ягонаи тартиб ва қуввадор армия шуда монд. Дар натиҷа беист табaddулотҳои ҳарбӣ рӯй додан гирифтаанд. Диктаторҳои ба сари ҳокимият омада боигариҳои беандозаро азхуд намуданд. Фаъолияти бади иқтисодиёт ба таври васеъ паҳн гардидани ҳолатҳои манфӣ чун истеҳсол ва паҳнкунии анвои нашъа, ба таври ноқонунӣ кофта гирифтани тилло ва алмос ва ҳатто савдои одам овард.

Мамлакатҳои Африка.

Сунъӣ будани сарҳадҳои давлатҳо ҳам ташкил шудани давлатҳои Африкаро хеле мураккаб кард. Сарҳадҳо аз даври мустамликадорӣ мерос монда буда, дар ташкил намудани давлатҳои мустақил мансубияти этникии аҳоли ба инобат гирифта нашуда буд. Ин ҳол низоъҳои доимии

этникиро ба миён овард ва сабаби пайдо шудани миллионҳо гурезагон шуд. Низоъҳои этникии доираи байнидавлатӣ ва доираи як давлат барои Африка ба қулфати ҳақиқӣ мубаддал шуд.

Барои раҳӣ ёфтан аз қашшоқӣ, ҷанг ва генотсид, бекорӣ ва ноилҷӣ ба туфайли набудани саноат миллионҳо нафар африкоӣён қитъаи худро тарк карданд. Ҳоло дар давлатҳои Британияи Кабир, Францияи Аврупо миллионҳо африкоӣён истиқомат мекунанд. Аз сабаби он ки муҳоҷирони ғайриқонунӣ бисёранд, миқдори аниқ онҳоро касе наметонад. Африкоӣёни зиёде на барои ба ватани худ бозгаштан, балки барои дар Аврупо ба ҳуқуқҳои худ соҳиб шудан мубориза мебаранд.

Ба солҳои 1990 омада, дар ҷануби Саҳрои Кабир зиёда аз 40 давлати мустақил ташкил ёфт.

Соли 1975 баъди соли 1975 дар Португалия рӯй додани инқилоб мустамликаҳои он ҳам ба сифати мамлакатҳои мустақил ташкил ёфтанд.

Ба зиддияти зиёде дар байни давлатҳо ва этносҳо буда нигоҳ накарда, тамоми африкоӣён дар сиёҳ кардани режими мустамликавии охиринаи қитъа – соҳти апартеиди Республикаи Африкаи Ҷанубӣ якдил буданд.

Армия – қувваҳои мусаллаҳи давлат. Вазифаи асосии он аз душмани беруна ғимоя кардани мамлакат аст.

Политсия – дар як қатор мамлакатҳо мақоми идораи давлатӣ буда, вазифаи асосии он аз ғимояи соҳти мавҷуда ва ҳифзи тартиби ҷамъиятӣ иборат аст.

Генотсид – қир намудани баъзе гурӯҳҳои аҳоли ё ки халқҳои томи аз рӯйи аломатҳои сиёсӣ, наҷодӣ, этникӣ ё ки динӣ.

Апартеид, апартхейд (apartheid – алоҳида-алоҳида зистан) – намуни ашаддии дискриминатсия.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Конгресси Панафрикаи баъди Ҷанги якуми ҷаҳон барои тағйир додани хусусияти муборизаи халқҳои Африка зидди мустамликадорӣ чӣ хел таъсир гузошт?

2. Дар бораи давлатҳои нахустини мустақили охири солҳои 1950, ки рамзи истиқлолияти қитъа буданд ва «Соли Африка» нақл карда диҳед.

3. Чаро давлатҳои зиёди мустақилшудаи Африка роҳи «тараққиёти ғайрикапиталистӣ»-ро интихоб намуд?

4. Давлатҳои Африка баъди мустақил шудан ба кадом муаммоҳо дучор шуданд?

5. Барои дар мамлакатҳои Африка пайдо шудани муаммоҳои этникии доимӣ кадом омилҳои то давраи истиқлолият сабаб шуд?

6. Апартеид чӣ сохт аст? Генотсид чист?

7. Солҳои 90 асри XX дар назди халқҳои Африка кадом муаммоҳо пеш омаданд?

Кори мустақилона

Бо харитаи «Давлатҳои Африка» шинос шавед ва дар вобастагӣ бо воқеияти матни мавзӯӣ шарҳ нависед.

Дар асоси матни мавзӯӣ дар мавзӯи «Африка» шеърӣ панҷсатрӣ «Синквейн» тартиб диҳед ва ба дафтаратон нависед.

Аз сайти ziyouz.com қиссаи «Пирамард ва баҳр»-и Эрнест Хемингуэйро нусха карда гиред, хонед ва бо дигар ҳикояҳои дар бораи муаллимон навишташуда муқоиса карда, хулосаатонро ба дафтар нависед.

МАВЗЎИ 29: ИНКИШОФИ ФАН ВА МАДАНИЯТ ДАР НИМАИ ДУЮМИ АСРИ ХХ

Инқилоби илмӣ-техникӣ ва натиҷаҳои он. Инкишофи фан дар садсолаи охир ба нимаи дуюми асри ХХ омада ба инқилоби илмӣ-техникӣ оварда расонид. Аломатҳои асосии ин инқилоб аз истеҳсоли оммавии молҳои аз маводи синтетикӣ ва табиӣ тайёршуда, истифодаи ва-сеи мошинҳо, офаридани хаттҳои конвейерӣ, завод-автоматҳо ва роботҳои саноати иборат буд. Инқилоби илмӣ-техникӣ иқтисодиёти ҷаҳонро ба давраи постиндустриалӣ баровард.

«Ҷанги сард»-и баъди Ҷанги дуюми ҷаҳон саршуда, пойгаи мусаллаҳшавӣ дар байни ИМА ва СССР ба соҳаи кайҳон ҳам кӯчид. **4 октябри соли 1957** дар Иттиҳоди Шӯравӣ радиои маснӯи аввалин дар Замин ба кайҳон паронида шуд. Аз тарафи гурӯҳи таҳти сарвари академик **С.П.Королев** барои ба Моҳ фиристодани киштии кайҳонӣ тадқиқотҳо бурда шуд. Дар натиҷаи ин **12 апрели соли 1961** дар дунё аввалин бор **Ю.А.Гагарин** дар киштии кайҳонии «Восток» ба кайҳон парвоз кард. Даври кайҳоннавардӣ сар шуда, он донишҳои моро дар бораи кайҳон васеъ намуд.

Аввалин роҳи оҳан кай ва дар кадом давлат ихтироъ шуда буд?

Кашфиётҳо дар фанҳои аниқ. Дар ҳамин солҳо яке аз муваффақиятҳои калонтарини фанҳои дақиқ кашф намудани лазер шуд. Ин кашфиёт дар фанҳои физикаи асри ХХ аср чун яке аз кашфиётҳои барҷастатарин тан гирифта шудааст. Соли 1960 физикҳои шӯравӣ Н.Г.Басов, А.М.Прохоров ва олими америкоӣ Ч. Таунс **лазер** – (англисӣ - Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation – аз сарҳарфҳои *пурзӯршавии рӯшноӣ дар натиҷаи нурафкании маҷбурӣ* гирифта шудааст) – нави мутлақо нави нурро офариданд. Ба ҳар сеи ин олимони **мукофоти Нобел** дар соҳаи физика дода шуд.

Боз як навигарии вобаста ба истифодаи техника ва технологияҳои нав ихтироъ шудани компютерҳо ғашт. Компютер дар аввал (англисӣ computer – «ҳисобкунанда») барои аз навкоркунии ахборот ва ҳисобкунӣ офарида шуда буд, мошинаи электронии ҳисобкунӣ - МЭХ номида шуда,

ҳаҷмаш хеле калон буд. Соли 1959 аз тарафи инженерҳои америкой Д. Килби ва Р. Нойс офарида шудани **микросхемаҳои интегралӣ нимноқил** ба хурдшавии ҳаҷми компютерҳо ва васеъ шудани соҳаи фаъолияти он овард. Офарида шудани микросхемаҳои интегралӣ нимноқилро олимони ихтироии машҳуртарини 50 соли охири асри XX номиданд.

Шаҳси дар таърихи инсоният бари нахустин ба кайҳон парвоз намуда – Юрий Гагарин.

Телефонҳои мобилӣ, ки ҳоло қариб ҳамаи мо истифода мебарем, ҳаҷмчунин ихтироии асри XX аст. Компанияи Televerket (Шветсия) дар охириҳои солҳои 1940 дар болои офариниши телефонҳои мобилӣ корро сар карда буд. Алоқаи нахустини оммавии мобилии аз тарафи шведҳо тақлифшуда MTS–Mobil telefon sistem (сохтори телефони мобилӣ) номида шуд. Дар солҳои 1970–1980 аз тарафи **Ericsson, Philips** ва дигар компанияҳои зиёди машҳур намудҳои нави телефонҳои мобилӣ офарида шуданд. Дар ҳамин солҳо аппаратҳои ба намудҳои замонавӣ монанд пайдо шуд. Ходими институти технологияи Массачусетс аз дур истода тавассути компютер мавҷуд будани имконияти бастанӣ алоқаро асоснок намуданд ва офариниши Интернетро наздик карданд. Соли 1969 намуди нахустини Интернет – ARPANET офарида шуд. Соли **1972 E-mail** (почтаи электронӣ) пайдо шуд.

Соли 1957 ...
Ихтироъчиёни микросхемаҳои интегралӣ нимноқил ...

Соли 1961 ...

Санъат. Дар нимаи дуҷуми асри XX дар санъат равияи *абстракционизм* (*абстракция-мавҳум*) васеъ паҳн шуд. Абстракционизм ҳамчун ҷавоби ба худ хос ба инкишофи санъати фотография пайдо шуд. Вакилони абстракционизм ҳаракат намуданд, ки акнун дар тасвир ҳаракат, ҳиссиётро ифода кунанд. Зеро ба андешаи онҳо, дар фотография акс кардани айнан ҳамин ҷиҳатҳо ғайриимкон буд.

Ба таври зид ба абстракционизм *поп-арт* (*санъати оммавӣ*) пайдо шуд ва ба тезӣ дар Аврупо паҳн шуд. Ба фикри ихлосмандони поп-арт ҳар кадом ашё дар дунё метавонад аҳамияти ибтидоии истеъмолии худро гум карда, сифати бадеӣ, эстетикӣ касб намояд.

Дар ин равияҳои санъат набудани мантиқ ва аниқӣ дар қиёфаи олам аз тамои шудани имкониятҳои зинаи модернизм дар санъат далолат меод. Акнун услуби **постмодернизм** пайдо шуд, ки дар худ санъати Ғарб ва Шарқ, услубҳои пешина ва замонавӣ, ҷузъҳои фолклор ва маданияти оммавино дар худ таҷассум мекард.

Адабиёт. Баъди ҷанг романҳои як қатор нависандагон ба тавассути усулҳои бадеӣ дарк кардани ҷанг бахшида шуд. Агар дар ин давра аксарияти асарҳо дар рӯҳияти зиддифашистӣ, патсифистӣ навишта шуда бошад, аз солҳои 1960 реализм ба аслиҳаи нишондиҳандаи муаммоҳои нави ҷамъият мубаддал мешавад. Дар онҳо ба ғурумоҷии ҷамъият ва инсон овардани вобастагии узвии байни инсон ва табиат, ҳалокатҳои табиӣ тавассути образҳои бадеии хеле таъсирпазир ба таври возеҳ ифода карда мешавад.

Инкишофи фан дар нимаи дуҷуми асри XX ба инқилоби илмӣ-техникӣ оварда расонид.

Соли 1969 пешгузаштаи Интернет ARPANET офарида шуд.

Соли 1972 E-mail (почтаи электронӣ) пайдо шуд.

Шакли реалистии баён дар равияи нави адабии асри XX – адабиёти оммавӣ ба худ роҳ ёфт. Ин адабиёт ба хонандаи оммавӣ равона шуда асарҳоест, ки дар асоси андозаҳои аниқ навишта мешавад ва аз ҷиҳати бадеӣ ҷандон баланд набуда, аз ҷиҳати мафкуравӣ ба дастгирии тартиби мавҷуда равона карда шудааст. Ин адабиёт – моли адабиест, ки ба тамоми қонунҳои бозор риоя намуда, ба қабатҳои гуногуни харидорон раво-

на шудааст. Он бо ҷиҳатҳои манфии худ чун хислати кушоди тижоратӣ, функцияи дилхушкунӣ ва аз аввал маълум будани ривочи воқеаҳо аз адабиёти нимаи аввали асри XX фарқ мекунад. Дар бораи қиммати бадеии ин асарҳо ба таври ҷиддӣ фикр рондан ғайриимкон аст, хондани онҳо дода шудани ақл ва қалбро талаб намекунад, онҳо дар замони ҳозираи тезкор фақат як намуди вақтузаронӣ асту халос.

Конвейер (англисӣ convey – оваранда) – мошини беист оваранда, ки ба ивазкунии ҷойи борҳои пошхӯранда, қисмдор ва донагӣ равона шудааст.

Постмодернизм – равияи мансуб ба нимаи дууми асри XX, ки дар маданият принципҳои асосии модернизмо рад карда аз услуб ва равияҳои пештара баъзан бо истехзо истифода мекунад.

Патсифизм (pacificus – сулҳдӯстӣ) – мафкураи мубориза бар зидди зӯроварӣ. Ҳаракати патсифистӣ ҳаракати иҷтимоӣ баҳри сулҳ бар зидди ҷанг буда, асосан бо воситаҳои ошӯшта хислати зиддиахлоқии ҷангро эътироф мекунад.

Савол ва вазифаҳо барои мустаҳкамкунӣ

1. Тараққиёти илмӣ-техникии давраи постиндустриалии капитализм кадом зинахоро дарбар мегирад?
2. Мусобиқаи даври «ҷанги сард» ба офаридани кадом намудҳои яроқи зарбаи умумӣ ва бурдани тадқиқотҳо барои забт намудани кайҳон сабаб шуд?
3. Дар офаридани МЭҲ, компьютерҳо ва шабакаи алоқаи мобилӣ ихтироъ шудани микросхемаҳои интегралӣ кадом нақшо бозид?
4. Ба пайдошавии шабакаи Интернет кадом назария асос шуд?
5. Абстракционизм чист ва ба он чӣ хел таъриф додан мумкин аст?
6. Кадом равияҳои адабиёт ва санъати асри XX-ро медонед? Таъсири адабиёт ва санъат ба ҳаёти иҷтимоӣ дар ҷиҳи намоён мешавад?

Кори мустақилона

Дар мавзӯи «Саёҳат ба кайҳон» тақдимот тайёр кунед ва дар шакли видеолавҳа дар машғулотии маҳфил намоиш диҳед.

Тавассути Интернет доир ба тараққиёти илму фан ва техника дар асри XX маводро кофта ёбед ва лоиҳаи таълимӣ тайёр кунед.

Аз сайти ziyouz.com асарҳои бадеӣ-таърихӣ дар маҷаллаи «Адабиёти ҷаҳон» нашршударо нусха карда гиред ва дар таътил хонда бароед ва дар давоми таътил дар мавзӯи «Таътил ва мутолиа» портфолиои таълимӣ тайёр кунед.

МУНДАРИҶА

Муқаддима.....	3
Мавзӯи 1: Муносибатҳои байналхалқӣ дар солҳои 1918-1939	4
Мавзӯи 2: Босуръат шудани тараққиёти илмӣ-техникӣ дар солҳои 1918-1939, муваффақиятҳои илму фан	8
Мавзӯи 3: Британияи Кабир дар солҳои 1918 – 1939.....	12
Мавзӯи 4: Франция дар солҳои 1918 – 1939.....	16
Мавзӯи 5: Иёлоти Муттаҳидаи Америка дар солҳои 1918 – 1939.....	20
Мавзӯи 6: Германия дар солҳои 1918 – 1945	25
Мавзӯҳои 7-8: СССР дар солҳои 1918 – 1939	30
Мавзӯи 9: Италия ва Испания дар солҳои 1918 – 1939.....	37
Мавзӯи 10: Мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ дар солҳои 1918 – 1939.....	42
Мавзӯи 11: Япония дар солҳои 1918 – 1939	47
Мавзӯи 12: Хитой ва Ҳиндустон дар солҳои 1918 – 1939.....	51
Мавзӯи 13: Туркия ва Эрон дар солҳои 1918 – 1939.....	57
Мавзӯи 14: Мамлакатҳои Африка дар солҳои 1918-1939.....	62
Мавзӯҳои 15-16: Ҷанги дуҷонибаи ҷаҳон ва натиҷаҳои он.....	67
Мавзӯи 17: Муносибатҳои байналхалқӣ баъди Ҷанги дуҷонибаи ҷаҳон: оғозшавии «ҷанги сард».....	76
Мавзӯи 18: Иёлоти Муттаҳидаи Америка дар солҳои 1946 – 1991.....	81
Мавзӯҳои 19-20: Иттиҳоди Шӯравӣ дар солҳои 1946 – 1991.....	87
Мавзӯи 21: Британияи Кабир ва Франция дар солҳои 1946 – 1991.....	94
Мавзӯи 22: Германия ва Италия дар солҳои 1946 – 1991	99
Мавзӯи 23: Япония ва мамлакатҳои нави индустриалии Осиё дар солҳои 1946 – 1991	105
Мавзӯи 24: Республикаҳои халқии Хитой дар солҳои 1946 – 1991.....	110
Мавзӯи 25: Ҳиндустон ва Покистон дар солҳои 1946 – 1991	115
Мавзӯи 26: Туркия, Эрон ва Афғонистон дар солҳои 1946 – 1991	120
Мавзӯи 27: Мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ дар солҳои 1946 – 1991	127
Мавзӯи 28: Мамлакатҳои Африка дар солҳои 1946 – 1991.....	131
Мавзӯи 29: Инкишофи фан ва маданият дар нимаи дуҷонибаи асри XX.....	137

Shuhrat Ergashev, Begzod Xodjayeв,
Jamshid Abdullayev

JAHON TARIXI

(1918–1991-yillar)

Oʻrta taʼlim muassasalarining 10-sinfi uchun darslik

Birinchi nashr

(tojik tilida)

«TURON-IQBOL»

Toshkent, 100182. H. Boyqaro koʻchasi, 51- uy.
Toshkent – 2017

Тарҷумон	А. Абдуқодиров
Мухаррир	А. Тоҳириён
Мухаррири бадеӣ	Э. Абдикайрова
Мухаррири техникӣ	Т. Смирнова
Мусахҳах	Ш. Бобочонов
Саҳифабанди компютерӣ	А. Мухаммадиев

Литсензияи нашриёт АИ №223, 16.11.2012.

Ба чоп 13 октябри соли 2017 рухсат дода шуд. Андозааш 70×90 $\frac{1}{16}$.

Чопи офсет. Гарнитурани «Palatino Linotype». Ҷузъи чопӣ 10,53.

Ҷузъи ҳисоби наشري 9,95. Адади наشر 7 648.

Фармоиши № 17-622.

Дар матбааи Хонаи эҳодии таъбу наشري «Ўзбекистон» – и
Агентии матбуот ва ахбори Ўзбекистон чоп шудааст.
100011. Тошканд, кўчаи Навой, 30.

Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби дарсии ба иҷора додашуда

Р/т	Исму шарифи хонанда	Соли хониш	Ҳолати китоби дарсӣ ғангоми гирифта	Имзои роҳбари синф	Ҳолати китоби дарсӣ ғангоми супоридан	Имзои роҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Баъди ба иҷора дода шуда, дар охири соли хониш бозгардониди гирифта шудани китоб, чадвали дар боло овардашуда аз тарафи роҳбари синф аз рӯйи мезонҳои баҳодихии зерин пур карда мешавад:

Нав	Ҳолати бори аввал ба истифодабарӣ дода шудани китоби дарсӣ
Хуб	Муқовааш яклухт, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Тамоми varaқҳояш ҳаст, надаридааст, дар онҳо навишта ва рахҳо нест.
Қаноатбахш	Муқовааш қат шудааст, андак хатҳо кашида шудааст, аз қисми асосии китоб ҷудо шудааст, аз тарафи истифодабаранда ба таври ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Varaқҳои кандашуда аз нав таъмир шудааст, ба баъзе саҳифаҳо хат кашида шудааст.
Ғайриқаноатбахш	Ба муқова хат кашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё тамоман нест, аз тарафи истифодабаранда ба таври ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо даридааст, varaқҳояш намерасад, хат кашида шудааст. Китобро таъмир карда намешавад.